

จิตรกรรมชีวิตนิ่ง

ในความโกลาหลของยุโรปสมัยใหม่

โชติรส โกวิทวัฒนพงศ์*

บทนำ

ระหว่างศตวรรษที่* ๑๕-๑๘^๑ ยุโรปกำลังหาหนทางใหม่เพื่อแก้วิกฤตการณ์ด้านต่างๆที่สืบทอดมาจากยุคกลาง ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา และศิลปะ ขณะที่จำนวนประชากรก็ลดน้อยลงไปมากเนื่องจากสงครามร้อยปี (๑๓๓๗-๑๔๕๓) และกาฬโรคที่เกิดขึ้น(๑๓๔๗-๑๓๕๐) ในด้านการเมืองนั้น เป็นยุคของราชวงศ์ฮับส์บูร์กผู้ยึดนโยบายของการแต่งงานรวมดินแดนในความสงบสุขและทำให้อาณาจักรฮับส์บูร์กขยายจากฮังการีถึงสเปนและขึ้นไปถึงยุโรปตอนบน เพราะฉะนั้นทุกอย่างในยุโรปยุคนี้ก็จะเกี่ยวโยงไปถึงฮับส์บูร์กทั้งสายออสเตรียและสเปน การเดินเรือจะกลายเป็นกิจกรรมจำเป็นระดับชาติในยุโรปตั้งแต่กลางศตวรรษที่ ๑๕ เมื่อสุลต่านเมห์เหม็ดที่ ๒ (Mehmet II, ๑๔๕๑-๑๔๘๑) ขึ้นครองราชย์ นำชาวเตอร์กเข้ายึดเมืองคอนสแตนติโนเปิล(ในตุรกี) ได้สำเร็จเมื่อ ค.ศ.๑๔๕๓ และสถาปนาเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรออตโตมัน (Ottoman Empire) ตั้งแต่ปลาย ค.ศ.๑๔๕๗ ในนามใหม่ว่าอิสตันบูล

* ศาสตราจารย์ ดร. คณะ Intercultural Studies มหาวิทยาลัยเทนรี เมืองนารา ประเทศญี่ปุ่น

* ช่วงเวลาที่ใช้ในบทความนี้เป็นคริสต์ศตวรรษ และ คริสต์ศักราช (ค.ศ.) ทั้งหมด

อาณาจักรออตโตมันสามารถขยายอิทธิพลครอบคลุมดินแดนกรีกและดินแดนยุโรปตะวันออกเกือบทั้งหมด ยุคของสุไลมาน(Suleyman, ๑๕๒๐-๑๕๖๖) อาณาจักรออตโตมันบรรลุความเจริญสูงสุด แสนยานุภาพของพระองค์แผ่ไปทั้งแผ่นดินตะวันออกและตะวันตก ดินแดนรอบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน จากตะวันออกกลางถึงแอฟริกาตอนเหนือ และขยายอิทธิพลไปถึงกลางประเทศฝรั่งเศส สุไลมานเป็นสุลต่านผู้มีชื่อเสียงที่สุด เป็นคู่แข่งคนสำคัญของกษัตริย์ชาลส์ที่ ๕ (Charles V) แห่งราชวงศ์ฮับส์บูร์ก กองเรือของออตโตมันทั้งเหนือหน้าน้ำทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและทะเลดำเป็นกำลังสำคัญที่สุดที่พยุงแสนยานุภาพของจักรวรรดิออตโตมันไว้ได้ กองทัพเรือตุรกีมักจะปักหลักอยู่ในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนด้านตะวันตก ทำให้กองเรือสเปนไม่กล้าเข้าไปแถวนั้น เส้นทางการค้าขายทางบกสู่ตะวันออกกลางและตะวันออกไกล และทางเรือในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตอนนั้นอยู่ในการควบคุมของชาวอาหรับ ทำให้ชาวยุโรปต้องหาเส้นทางเดินเรือสู่อินเดีย ทางเลือกมีสองทางคือเดินเรืออ้อมทวีปแอฟริกา หรือเดินเรือข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกไปทางตะวันตกเรื่อยๆ ด้วยความหวังว่าจะถึงตะวันออก ตามความเชื่อว่าโลกกลมตามทฤษฎีใหม่ของคอรัปเปอร์นิคัส (Nicolaj Kopernik, ๑๔๗๓-๑๕๔๓) เพราะฉะนั้นการค้นพบเส้นทางสู่อินเดียด้วยการอ้อมทวีปแอฟริกาของวาสโก ดากามา (Vasco da Gama) กับการค้นพบทวีปใหม่ของคริสโตเฟอร์ โคลัมบัส (Christopher Columbus) เหมือนเชื่อกันนั้นน้ำที่พึ่งลง ทุกประเทศต่างมุ่งสู่การสำรวจเส้นทางสู่โลกกว้าง หนังสือความมหัศจรรย์ของโลกของมาร์โค โปโล (Marco Polo) ที่แพร่หลายตั้งแต่ ค.ศ. ๑๒๙๔ มีส่วนสร้างความกระตือรือร้นแก่นักเดินเรือ เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่ารายละเอียดที่มาร์โค โปโล ให้อ่าน มีความถูกต้องแม่นยำทั้งทางภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์ศึกษาเกี่ยวกับดินแดนในตะวันออกไกล

ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๕ เป็นต้นมา การเดินเรือค้าขายถูกยกขึ้นสู่ระดับที่ไม่เคยทำกันมาก่อน เริ่มด้วยโปรตุเกสในศตวรรษที่ ๑๕ สู่ออฟริกาและเอเชีย ตามด้วยประเทศสเปนสู่ทวีปอเมริกาเหนือและใต้ในศตวรรษที่ ๑๖ ต่อด้วยประเทศฮอลแลนด์สู่ทั้งตะวันออกไกลและอเมริกาในศตวรรษที่ ๑๗ ฝรั่งเศสและอังกฤษจะเริ่มสร้างอาณานิคมไปทั่วโลกตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๗ ในด้านเศรษฐกิจจึงเป็นยุคของการเดินเรือค้าขายที่นำไปสู่การสร้างอาณานิคมในทวีปต่างๆ เป็นยุคของการ

ต่อสู้เพื่อรักษาผลประโยชน์ในการค้าเป็นสำคัญ ยุโรปกลายเป็นศูนย์กลางการค้าขายของโลก เมืองลิสบอน(Lisbon) ในโปรตุเกส เมืองเซวิลยา (Sevilla) ในสเปน และเมืองอันท์เวิร์ป(Antwerpen) ในเบลเยียม กับเมืองอัมสเตอร์ดัม(Amsterdam) ในฮอลแลนด์ กลายเป็นเมืองที่เจริญมั่งคั่งที่สุดในยุโรปในศตวรรษที่ ๑๗ การเดินเรือสู่แผ่นดินใหม่แต่ละครั้งแม้จะใช้เวลาและต้องอาศัยความกล้าหาญและความชำนาญของนักเดินเรืออย่างมาก แต่ผลประโยชน์ที่ได้จากการนำสินค้าวัตถุดิบเช่นเครื่องเทศ เครื่องเงินหรือทอง ผ้าแพรไหม และเครื่องลายครามจากตะวันออกมาขายในยุโรป ให้กำไรไม่น้อยกว่าร้อยละ ๔๐๐ ผลประโยชน์ที่เห็นได้แบบนี้จึงกระตุ้นการพัฒนาการเดินทาง การสร้างสรรค์อาชีพทุกอย่างที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการให้ความปลอดภัยต่อคนและสินค้ามากขึ้นด้วย

ในด้านศาสนาเป็นยุคของความแตกร้างในคริสตจักร เริ่มตั้งแต่การมีสันตปาปา ๒ องค์ ๒ สำนักที่กรุงโรม(Rome) ในอิตาลี กับที่เมืองอาวียงง(Avignon) ในฝรั่งเศส จนในที่สุดต้องมีการแต่งตั้งสันตปาปาองค์ที่สาม มาร์ตินลูเธอร์ (Martin Luther) บาทหลวงชาวเยอรมัน โจมตีความประหลาดและความเห็นแก่ตัวขององค์กรศาสนาที่กรุงโรม และในที่สุดกลายเป็นผู้ปฏิรูปศาสนา ผลคือเกิดนิกายโปรเตสแตนต์ ลัทธิลูเธอร์ขึ้นขึ้นภายในจักรวรรดิฮับส์บูร์ก มีเจ้าชายรัฐอิสระต่างๆ เข้ากับฝ่ายลูเธอร์จนในที่สุดจักรพรรดิต้องยอมรับนิกายโปรเตสแตนต์อย่างเป็นทางการในศตวรรษที่ ๑๖ ในส่วนลิกการปฏิรูปศาสนาคือการปฏิวัติอย่างแท้จริง เป็นจุดหักเหในจิตสำนึกของยุโรปที่ถูกคริสต์ศาสนามาครอบงำมาตลอดระยะเวลาพันห้าร้อยกว่าปี ทุกอย่างที่แวดล้อมศาสนาส่งความลึกลับมหัศจรรย์ควบคู่ไปกับความหวาดกลัวในจิตใจคนเสมอมา ลัทธิโปรเตสแตนต์ได้ไปกระตุ้นสติปัญญาและสร้างความสงสัยในใจของเหล่าปัญญาชน (ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายโปรเตสแตนต์หรือไม่) เป็นจุดเริ่มต้นในวิกฤตทางปัญญาของชาวยุโรปที่จะปูทางสู่การปฏิวัติทางการเมืองและการปกครองทั้งในอเมริกาและฝรั่งเศสในศตวรรษที่ ๑๘ ในขณะที่นั้นเกิดการปะทะกันบ่อยครั้ง ระหว่างพวกคาทอลิกกับพวกโปรเตสแตนต์ในยุโรป ทำให้ชาวโปรเตสแตนต์จำนวนมากอพยพไปอยู่ในฮอลแลนด์ที่ประกาศตนเป็นโปรเตสแตนต์อย่างเต็มที่ คริสตจักรที่กรุงโรมเริ่มรู้สำนึกในความผิดพลาดทั้งหลายและจัดชำระกฎระเบียบต่างๆ ของนิกายคาทอลิกอย่างจริงจังให้สอดคล้อง

คล้องกับสังคมยุคใหม่ รวมทั้งจัดทำหนังสือสวดหรือหนังสือคู่มือพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อการสอนและการเผยแพร่ศาสนาขึ้น นักประวัติศาสตร์เรียกว่าเป็นกระบวนการต้านการปฏิรูป (Counter Reformation) ซึ่งโดยสรุปแล้วเป็นผลดีต่อศาสนจักร มีนักบวช นักปราชญ์และนักบุญเกิดขึ้นใหม่ ที่มีส่วนช่วยพยุงศาสนาและกระชับจิตศรัทธาในหมู่ชาวคริสต์ กฎบัญญัติและหนังสือศาสนาที่ใช้ในปัจจุบันก็เป็นผลมาจากการชำระศาสนาในยุคนี้

ความเปลี่ยนแปลงทั้งสามด้านทำให้เกิดเนื้อหาใหม่ๆ ในศิลปะและเปิดแนวการสร้างสรรค์แนวใหม่ในยุโรปตอนบน ขณะที่ในอิตาลีเริ่มฟื้นฟูศิลปวิทยาซึ่งเรียกว่าเป็นยุค Renaissance หวนกลับไปนิยมศิลปะกรีกและโรมันโบราณที่เป็นความภูมิฐานและความสมบูรณ์แบบของรูปลักษณ์ นำมาสร้างสรรคสถาปัตยกรรมและประติมากรรมใหม่ ในขณะที่เดียวกันได้แทรกอุดมการณ์แนวใหม่ของมนุษยนิยม (humanism) ที่เน้นความสำคัญของมนุษย์ผู้มีจิตสำนึกที่ชัดเจนเกี่ยวกับตัวเอง หลุดพ้นจากความหลงเชื่อแบบงมงายแต่เป็นผู้รู้จักและหาเหตุผล ในที่สุดเป็นผู้ที่ยึดสมรรถนะของตนเองเป็นที่พึ่ง ศิลปะบาร็อคจะถ่ายทอดอุดมการณ์ดังกล่าวแทรกเข้าในงานสร้างสรรค์ทุกประเภท และกลายเป็นศิลปะแนวหน้าในศตวรรษที่ ๑๗ ที่กรุงโรม ก่อนที่จะแพร่เข้าสู่ประเทศโรมันคาทอลิกอื่นๆ ในเวลาต่อมา จะเห็นว่าเนื้อหาภูมิหลังของสังคมยุโรปยุคใหม่นั้น เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่เบนวิถีสังคมสู่ยุโรปยุคปัจจุบัน^๒

ในงานเขียนฉบับนี้จะกล่าวโยงถึงประเทศยุโรปตอนบน^๓ ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของจิตรกรรม "ชีวิตนึ่ง" จะแนะนำจิตรกรรมชีวิตนึ่งว่าคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร เป็นอย่างไร มีแบบอะไรบ้าง และอธิบายบริบทของการสร้างสรรค์ที่โยงไปถึงการเมือง เศรษฐกิจ ศาสนาและศิลปวัฒนธรรมยุคนั้น เพื่อความเข้าใจจิตรกรรมแขนงนี้ได้ดีขึ้น และจะทำให้เห็นว่าจิตรกรรมเหมือนวรรณกรรม สะท้อนสังคม อุดมการณ์ ความฝัน ความหวังของคน เป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ของแต่ละสมัย เป็นของมนุษยชาติ

จิตรกรรมชีวิตนิ่งคืออะไร

คำศัพท์ Still-life มาจากคำว่า stilleven ในภาษาดัตช์ ซึ่งจะใช้คำไทยว่า “ชีวิตนิ่ง” ปรากฏเป็นครั้งแรกราว ค.ศ.๑๖๕๐ ในประมวลศัพท์จิตรกรรมฮอลแลนด์ ตอนนั้นคำนี้ยังไม่นิยมใช้กันเพราะมีคำภาษาดัตช์อื่น ๆ ที่มีความหมายเจาะจงชัดเจนกว่า เช่น คำ fruytagie (ภาพผลไม้) bancket (ภาพงานเลี้ยง) ศัพท์ stilleven ใช้เพียงในความหมายของ “แบบที่ไม่มีชีวิต” “ธรรมชาติที่ไม่ไหวติง” (โดยมีคำว่า still แปลว่า นิ่ง/ไม่ไหวติง และคำ leven แปลว่าแบบ/ตัวอย่าง) ใน ค.ศ.๑๖๗๕ คำนี้ไปปรากฏในภาษาเยอรมันเมื่อ Joachim von Sandrart (๑๖๐๖-๑๖๘๘) นักวิจารณ์ศิลปะชาวเยอรมันพูดถึง “สิ่งที่ไม่ไหวติง” ในงานเขียนของเขา (Teutsche Academie der Edler Bau-, Bild-und Mahlerey-Künste) ปีต่อมา คำ nature morte ในความหมายเดียวกัน (แปลตามตัวคือ “ธรรมชาติ” ต่อด้วยคำ “ตาย”) เริ่มใช้ในภาษาฝรั่งเศส แต่ราชบัณฑิตยสภาแห่งฝรั่งเศสประกาศรับคำนี้เข้าในภาษาอย่างเป็นทางการเมื่อ ค.ศ. ๑๗๕๖

ตามความหมายของคำ จิตรกรรมชีวิตนิ่ง จึงเกี่ยวกับภาพของสรรพสิ่งที่ไม่ไหวติง นิ่งอยู่กับที่ สรรพสิ่งเหล่านี้อยู่นอกระนาบหน้าของภาพ หรือประมาณครึ่งล่างของผืนผ้าใบ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของภาพ (บางทีก็เป็นองค์ประกอบเดียว) สรรพสิ่งทั้งหลายนี้เราจะจัดอธิบายเป็นกลุ่ม ๆ ที่โยงไปถึงสังคมยุคนั้นแต่ละแห่งแต่ละมุมยืนยันให้เห็นจริงว่า ทำไมจิตรกรรมชีวิตนิ่งจึงสามารถพัฒนาขึ้น จนเป็นจิตรกรรมเต็มศักดิ์ศรีประเภทหนึ่งในยุโรประหว่างศตวรรษที่ ๑๕-๑๘ โดยเฉพาะ

การแบ่งประเภทของจิตรกรรมสถานภาพของจิตรกรรมชีวิตนิ่ง

อริสโตเติล (Aristoteles , ๓๘๔-๓๒๒ ก่อน ค.ศ.) ปราชญ์ชาวกรีก เคยเจาะจงไว้ว่า “คุณค่าของผลงานหนึ่งนั้นขึ้นอยู่กับคุณค่าแห่งศีลธรรมที่ภาพนั้นต้องการสื่อ” Pliny (๒๓-๗๙) พูดถึงการแบ่งประเภทของจิตรกรรมในหนังสือของเขา (Natural History, book XXXV) ว่ามีมาแล้วตั้งแต่ในโลกยุคโบราณ เขายกตัวอย่างด้วยว่าในปลายปีที่ ๔ ก่อน ค.ศ. มีจิตรกรคนหนึ่งชื่อ Piraiikos ชำนาญสร้างภาพที่มี “ร้านตัดผมและร้านซ่อมรองเท้า ลา อาหารในครัว ฯลฯ” และชาย

ภาพเหล่านี้ได้ในราคาแพงกว่า "ภาพเนื้อหาใหญ่ๆ" ของจิตรกรอื่นๆ Pliny เหมือนจะบอกว่า "เนื้อหาของภาพที่ดูต่ำต้อยไร้ความหมาย แต่มีราคาสูงได้เพราะจิตรกรผู้ทำมีฝีมือดี" ยังมีอีกเรื่องเล่าที่เก่าแก่มากไม่หยุดในตะวันตก คือภาพองุ่นของ Zeuxis พวงองุ่นเหมือนจริงจนคนบินมาหมายจะจิกองุ่นบนภาพ ชาวเมืองปอมเปอี (Pompeii)^๔ ในอิตาลี ให้ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับโลกโบราณและสังคมโรมัน ในศตวรรษที่ ๑ อย่างมากมายในแขนงต่างๆ บ้านหรือวิลลามีภาพวาดของสัตว์ที่ฆ่าแล้ว (เตรียมสำหรับการเซ่นเทพเจ้า หรือเป็นอาหาร) ภาพโต๊ะที่มีอาหารจัดวางหรือภาพตระกร้าดอกไม้ประดับบนผนัง บนกำแพง และภาพใบหน้าคน^๕ ศิลปะโมเสก (mosaic) ขนาดใหญ่ในคฤหาสน์ (villa) ที่เก่าที่สุดที่เมืองปอมเปอี เป็นฉากสงครามเล่าวีรกรรม

ปราชญ์ยุคโบราณสองคนข้างต้นและข้อมูลจากโบราณคดีศึกษาเมืองปอมเปอี ให้ข้อคิดแก่เราว่า อะไรคือคุณค่าของงานศิลป์ในสมัยโบราณ มีจิตรกรรมหลายแบบกับเนื้อหาหลายประเภท ฝีมือจิตรกรอาจเพิ่มศักดิ์ศรีให้แก่เนื้อหา ภาพชีวิตนิ่งเป็นที่นิยมกันแล้วในยุคนั้น ภาพประวัติศาสตร์หรือวีรกรรมมีความหมายสำคัญ เป็นโมเสกประดับวิลลาของผู้มีฐานะสังคมสูง นักประวัติศาสตร์ศิลป์จึงสรุปว่าตั้งแต่โบราณมา จิตรกรรมแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ พอจะสรุปสั้นๆ ได้ดังนี้^๖

- ๑) จิตรกรรมประวัติศาสตร์ (historical painting) แบ่งเป็นจิตรกรรมศาสนาและจิตรกรรมเรื่องราวในประวัติศาสตร์ หรือตำนาน
- ๒) จิตรกรรมภาพบุคคล (portraiture)
- ๓) จิตรกรรมภาพชีวิต (genre-painting) ชีวิตสามัญประจำวัน ภายในครัวเรือนหรือชีวิต สังคม
- ๔) จิตรกรรมภูมิทัศน์ (landscape painting)
- ๕) จิตรกรรมชีวิตนิ่ง (still-life)

จากแนวดังกล่าว นักทฤษฎีศิลปะชาวอิตาลีเลียนในศตวรรษที่ ๑๕ ได้บทวนและวางกรอบหลักการพิจารณาจิตรกรรม ตัวอย่างหนึ่งจาก Leon-Battista Alberti (๑๔๐๔-๑๔๗๒)^๗ สถาปนิกชาวอิตาลีคนกล่าวว่า *ฉากเช่นกวีนิพนธ์จิตรกรรมสามารถแสดงพฤติกรรมอันสูงส่งของวีรบุรุษ หรือถ่ายทอดความเคยชิน*

ของสามัญชนเช่นชาวชนบท ฉากที่ประกอบแบบใดแบบหนึ่งในสองแบบดังกล่าว ย่อมไม่เหมือนกัน ความคิดนี้เขารับทอดมาจากหลักเกณฑ์โบราณที่ว่า เนื้อเรื่อง แบบหนึ่งต้องมีวิธีการเสนอเฉพาะแบบ เป็นหลักเกณฑ์เดียวกันในศิลปะประเภท อื่นๆ เช่นในการจัดฉากละครตั้งแต่ยุคโบราณ Vitruvius สถาปนิกชาวโรมันผู้มี ชีวิตในศตวรรษที่ ๑ ได้แยกออกอย่างชัดเจนว่ามีละครเศร้า ละครตลกและละคร เสียดสี ละครแต่ละแบบต้องมีฉากประกอบที่เฉพาะเจาะจง เป็นแบบผู้ดี แบบ พินๆ หรือแบบลูกทุ่ง เช่นละครโศกต้องมีฉากที่ประกอบด้วยปัจจัย "สูงส่ง" เป็น เสาสูงๆ หรือมีประติมากรรมรูปปั้นประดับ อิทธิพลแนวคิดโบราณสืบทอด มาตามนี้ วิจารณ์ของคนชื่อดังทั้งหลายจึงขึ้นไปอยู่บนยอดของบันไดจิตรกรรม และจิตรกรรมประเภทนี้จะไปประดับใน "ที่สูง" เช่น อนุสรณ์สถานหรือพระราชวัง

ค่านิยมดังกล่าวยังคงสอดคล้องกับโลกทัศน์ใหม่ของยุคเรเนซองส์ ที่ให้อภิสัทพ์แก่คนว่าเป็นเนื้อหาสำคัญที่สุดของงานสร้างสรรค์ทุกชนิด จิตรกรตั้งแต่ ศตวรรษที่ ๑๕ เป็นต้นมา จะใช้หลักการนี้เพื่อแยก(และยก)ตัวเองจากกลุ่มช่าง ฝีมือเข้าสู่โลกของศิลปะ ค่านิยมนี้จะเป็นมาตรการพื้นฐานของสภาวจิตรศิลป์ที่ตั้ง ขึ้นเป็นดอกเห็ดในยุโรประหว่างศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ การจัดแบ่งชั้นแบ่งประเภท ของจิตรกรรมนั้นฝรั่งเศสเป็นตัวตั้งตัวตีที่สุดในยุคที่สภาวจิตรศิลป์(Conférences de l'Académie) และประติมากรรมศิลป์ที่เพิ่งตั้งขึ้นใหม่ๆ หวังจะวางแนววางกฎ ที่จะใช้บังคับโลกของศิลปิน Félibien (๑๖๑๙-๑๖๙๕) ชาวฝรั่งเศส เขียนไว้ใน บทนำหนังสือรวมปาฐกถาของสภาฯ ที่พิมพ์ขึ้นในปี ค.ศ. ๑๖๖๗ ว่า

ผู้ที่สร้างภาพทิวทัศน์ได้ดีที่สุด ย่อมเหนือกว่าอีกคนหนึ่งสร้างแต่ภาพ ผลไม้ ดอกไม้หรือพวกหอยปูปลา ผู้สร้างภาพสัตว์มีชีวิต นำสรรเสริญ กว่าผู้สร้างแต่ภาพสิ่งที่ตายและไม่ไหวติง และเพราะใบหน้าคนเป็นผลงาน อันสมดุลงามที่สุดของพระเจ้าบนพื้นโลก แน่นนอนผู้ที่เลียนแบบพระเจ้าเป็น เจ้าด้วยการสร้างภาพใบหน้าคน จึงย่อมเยี่ยมกว่าคนอื่น ๆ จิตรกรที่สร้างแต่ ภาพคน ก็ยังไม่บรรลุความสามารถขั้นสูงสุดในศิลปะ จะยังไม่อาจรับเกียรติยศสูงสุด...เขาต้องกระเถิบจากการเสนอภาพใบหน้าของคนเพียงคนเดียวไป สู่ใบหน้าของกลุ่มคน เขาต้องจับเรื่องประวัติศาสตร์ เรื่องตำนาน เหมือน นักประวัติศาสตร์ เขาต้องเสนอวีรกรรมสำคัญๆ หรือเนื้อหาเหมาะสมอื่นๆ

เช่นกวีต่าง ๆ หากจะก้าวสูงขึ้นไปอีก เขาจะต้องรู้จักสื่อคุณธรรมของวีรบุรุษ หรือความลึกลับของโลกเบื้องบน ภายใต้ม่านเนื้อหาของตำนานหรือเรื่องราว ด้วยการสร้างองค์ประกอบภาพแบบอุปมาซึ่งทำให้เข้าใจ

ข้อความดังกล่าวผู้เขียนพยายามให้ความสำคัญแก่จิตรกรรมภูมิทัศน์และจิตรกรรมชีวิตนึ่งอยู่เหมือนกัน ถ้าจิตรกรสามารถเนรมิตงานยอดเยี่ยมได้ในประเภทนั้น ๆ ของเขา แต่การแบ่งจิตรกรรมเป็นประเภท ๆ ที่มีฐานะและศักดิ์ศรีไม่เท่ากัน จะกลายเป็นกฎที่ตายตัวในสังคม แม้จะมีการประท้วงถกเถียงกันมากก็ตาม จิตรกรรมชีวิตนึ่งประจำอยู่ขั้นสุดท้าย^{๑๐} และแม้ว่าจะมีการสร้างสรรค์จิตรกรรมภูมิทัศน์กับจิตรกรรมชีวิตนึ่งเรื่อยมา - แม้ว่าจะเป็นการสร้างสรรค์มากด้วยก็ตาม โดยเฉพาะตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๗ ในฮอลแลนด์จะกลายเป็นศูนย์รวมจิตรกรรมชีวิตนึ่งที่สำคัญที่สุดในยุโรป ในสายตาของนักทฤษฎีศิลปะหรือนักประวัติศาสตร์ศิลปะยุคนั้น จิตรกรรมชีวิตนึ่ง (และจิตรกรรมภูมิทัศน์) ยังคงเป็นเพียงจิตรกรรมเพื่อการประดับสถานที่เท่านั้น ไม่มีมิติด้านคุณธรรมที่เด่นพอ

ใน ค.ศ. ๑๕๘๖ ที่อิตาลี Giovanni Lomazzo เขียนหนังสือศึกษาพิจารณาภาพภูมิทัศน์แบบต่าง ๆ อย่างละเอียดลอบเป็นครั้งแรก เขารับแนวการแบ่งประเภทจิตรกรรมแบบเดิม ขณะเดียวกันก็ยกระดับภาพภูมิทัศน์บางประเภทขึ้นสูงและแบ่งประเภทย่อย ๆ เช่น ภูมิทัศน์แนววีรกรรม แนวผอนคลายในสภาพแวดล้อมธรรมชาติ แนวโลกมืด และแนวชุมชน งานศึกษาของเขาเล่มนี้ กระตุ้นให้เกิดประเภทปลีกย่อยมากขึ้นอีกในจิตรกรรมตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๗ โดยเฉพาะในยุโรปตอนบน มีจิตรกรรมภาพสงคราม ภาพทะเล ภาพอาคารรูปแบบสถาปัตยกรรม

จิตรกรรมศาสนามีองค์ประกอบภาพหลากหลายมาก ทั้งที่เป็นภาพเหมือนจริงและภาพสัญลักษณ์ จิตรกรรุ่นหลัง ๆ จะค้นพบภาพทิวทัศน์ที่ซ่อนอยู่หลังฉากเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ค้นพบภาพเหมือนจริงของสรรพสิ่งในธรรมชาติ และในชีวิตที่ผู้เขียนชาญเฉพาะสาขาเนรมิตขึ้นในปลายยุคกลาง การค้นพบและเข้าถึงคุณค่าขององค์ประกอบย่อย ๆ ดังกล่าว ปูทางสู่การสร้างสรรค์จิตรกรรมภูมิทัศน์และจิตรกรรมชีวิตนึ่ง จนกลายเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่มีศักดิ์ศรีในตัวเอง ในอิตาลีภาพทิวทัศน์และภาพชีวิตนึ่งรุ่นแรก ๆ คือที่ประดับลงบนแผ่นไม้ในศิลปะการฝังไม้ประดับเป็นภาพ (marquetry, ศัพท์คำนี้จะเริ่มใช้จริง ๆ ในศตวรรษที่ ๑๗)^{๑๑}

จิตรกรรมอีกประเภทหนึ่งที่ราฟาเอล (Raphael หรือ Raffaello, ๑๔๘๐-๑๕๒๐) และสำนักของจีอวานนี ดา อูดีน (Giovanni da Udine) พัฒนาขึ้นในศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ จากภาพโกรเตสค์โบราณ (grotesque มาจากคำว่า grotto ที่แปลว่า "ถ้ำ") ถ้าโรมันมีภาพประดับผนังถ้ำหลายแบบที่มีรูปร่างประหลาดแบบกึ่งคนกึ่งสัตว์และมีลวดลายของต้นไม้ ใบไม้ และดอกไม้สอดเกี่ยวเลี้ยวลวดไปมาโดยรอบทั้งเพดานและผนัง แนวนี้อวดคล้องกับจินตนาการเพื่อฝันของคนยุคใหม่ ภาพโกรเตสค์จะเป็นแบบประดับเพดานตั้งแต่นั้นในยุโรปตอนใต้ จิตรกรรมแบบนี้นำไปสู่การสร้างสรรค์ภาพชีวิตนิ่งของดอกไม้และผลไม้ด้วย

การถือว่าประเภทใดเหนือหรือต่อยกกว่านั้นสิ้นสุดลงในวงจิตรกรรมจิตรกรรมประวัติศาสตร์ไม่ใช่เนื้อหาเด่นที่ดึงดูดความสนใจคนนักแล้ว แม้ว่าจะมีจิตรกรเอกหลายคนที่สร้างสรรค์จิตรกรรมแบบนี้อีกในปลายศตวรรษที่ ๑๙ ถึงต้นศตวรรษที่ ๒๐ ในอังกฤษก็มีกลุ่มจิตรกร(เช่น Rossetti, ๑๘๒๘-๑๘๘๒, และ Burne-Jones, ๑๘๓๓-๑๘๙๘) ที่อยากฟื้นฟูแนวการสร้างสรรคในแบบของศตวรรษที่ ๑๕ ยุคก่อนราฟาเอล เรียกเป็นกลุ่ม Pre-Raphaelite Brotherhood (ตั้งขึ้นใน ค.ศ.๑๘๔๘ ที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ) สวนกระแสความนิยมยุคศตวรรษที่ ๑๙ และสวนแนวศิลปะของสมาชิศิลปะแห่งอังกฤษ เป็นความพยายามที่จะเข้าถึงวิถีแห่งธรรมชาติ สร้างเนื้อหาใหม่ๆ ซึ่งมักจะได้แรงดลใจจากกวีนิพนธ์กลุ่มโรแมนติก เช่นจากงานเขียนของ John Keats (๑๗๙๕-๑๘๒๑) Alfred Tennyson (๑๘๐๙ -๑๘๙๒) เป็นต้น^{๑๒} ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา "สิ่งที่ตาเห็น" มีสถานภาพเสมอกันแล้ว อยู่ที่ศิลปินผู้มอบศักดิ์ศรีและความหมายมากขึ้นเพียงใดแก่สิ่งนั้น อัจฉริยะส่วนตัวของจิตรกรจะเป็นบรรทัดฐานในการพิจารณาผลงานศิลปะตั้งแต่นั้นมา อีกประการหนึ่งจิตรกรรมสมัยปัจจุบันเลิกเลียนแบบธรรมชาติแล้วด้วย ในต้นยุคศตวรรษที่ ๒๑ นี้เราอาจไม่เข้าใจดีนักกับการแบ่งชั้นแบ่งศักดิ์ศรีในจิตรกรรม แต่การรู้ว่าเคยมีการแบ่งดังกล่าวช่วยให้เราอ่านจิตรกรรมยุคก่อนๆ ได้เข้าใจถูกต้อง ความรู้เกี่ยวกับจิตรกรรมหรือศิลปะยุคก่อนๆ ยังคงเป็นแรงกระตุ้นหรือบันดาลใจให้รังสรรค์ศิลปะแนวใหม่ๆ ต่อไป

เนื้อหาในจิตรกรรมชีวิตนิ่งกับบริบทสังคมในยุโรป

แนวโน้มโดยทั่วไปในจิตรกรรมชีวิตนิ่งในฝรั่งเศสกับในอิตาลีจะเหมือนกัน คือการเสนอภาพให้รายละเอียดของสรรพสิ่งหรือฉากที่ใกล้ความจริงมากที่สุด ลักษณะการนำเสนอดังกล่าวเป็นเอกลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งแห่งยุคที่เป็นพยานแห่งสติปัญญาของคนสมัยนั้น ว่ามีความช่างสังเกต ความอยากรู้อยากหยั่งลึกลงไปถึงธรรมชาติของสรรพสิ่ง อันจะเป็นพื้นฐานของการศึกษาวิทยาการต่างๆ ในเวลาต่อมา ความถูกต้องตรงตามความเป็นจริงบรรลุจุดสูงสุดกับจิตรกรชาวยุโรปตอนบนลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งที่มีเพิ่มในจิตรกรรมชีวิตนิ่งในยุโรปตอนบนคือเน้นนัยความหมายที่เป็นสัญลักษณ์เพิ่มเข้าไปในรูปสัญลักษณ์ขององค์ประกอบภาพด้วย เช่น ผลไม้มีรอยเจาะหรือทะ แทรกภาพแมลง เช่น แมลงปอ แมลงวัน แมลงปีกแข็ง หรือผีเสื้อบนดอกไม้ หรือตัวกิ้งกือ(ในบางกรณี) นักวิจารณ์ศิลปะกล่าวว่า ถ้าพิจารณาตามระบบสัญลักษณ์ศาสตร์ว่า อุ่นโยงไปถึงพระคริสต์กับพิธีรับศีลมหาสนิท(ยูการิทเธีย) แอปเปิลหรือพีชคือภาพลักษณ์ของบาปกำเนิดแมลงทั้งหลาย(รวมทั้งกิ้งกือ)ที่จิตรกรแทรกเข้านั้นสื่อความชั่วหรือบาป ส่วนผีเสื้อหรือแมลงปอ สื่อการเกิดใหม่ในชีวิตใหม่(เหมือนหนอนที่ลอกคราบเก่าออกแล้วกลายเป็นผีเสื้อสวยบินสู่ท้องฟ้า) บริบทของภาพจะนำทางให้คิดได้ว่า อะไรสื่อความหมายในแง่ดีหรือไม่ดี สิ่งเดียวกันจึงไม่มีความหมายดีหรือไม่ดีเพียงแง่เดียวเสมอไป นัยศาสนาดังกล่าวเด่นชัดในจิตรกรรมชีวิตนิ่งของยุโรปตอนบน นักประวัติศาสตร์ศิลปะเมื่อวิเคราะห์ภาพจึงโยงไปถึงระบบสัญลักษณ์ของคริสต์ศาสนาที่ฝังแน่นมาตั้งแต่ยุคกลาง คนดูภาพจะเข้าใจอย่างถ่องแท้จึงต้องระลึกถึงแง่ศาสนาไว้ด้วย

วิธีการเปรียบเทียบดังกล่าวทำให้จิตรกรรมชีวิตนิ่งเป็นวิธีการแปลงนามธรรมให้เป็นรูปธรรมที่สัมผัสได้และในที่สุดสื่อความหมายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น สื่อความบริสุทธิ์ด้วยภาพดอกกลีบลีลาวี สดสัมผัสด้วยภาพเครื่องดนตรีเกียรติด้วยหมวกสังฆราช เป็นต้น ชาวยุโรปในยุคปัจจุบันอาจไม่นึกเปรียบเทียบกับคริสต์ศาสนามากแบบนี้อีก แต่พื้นฐานศาสนายังคงมีอยู่ในจิตสำนึกไม่มากนักน้อย จนถึงศตวรรษที่ ๒๐ จึงลึกลง ศัพท์สำนวนในภาษาตะวันตกจำนวนมากยังคงรักษาอรรถรสและแนวเปรียบจากคัมภีร์และจากวรรณกรรมโบราณอยู่ โดย

ที่คนยุคปัจจุบันอาจลืมที่นำไปแล้ว จิตรกรรมชีวิตนึ่งกลุ่มเด่น ๆ มีรายละเอียดสรุปได้จากตัวอย่างข้างล่างนี้

๑. กลุ่มภาพดอกไม้

ตั้งแต่ปลายยุคกลางเป็นต้นมา ภาพดอกไม้เป็นเนื้อหาที่บุกเบิกนำไปสู่ภาพชีวิตนึ่งเนื้อหาอื่น ๆ ภาพดอกไม้พัฒนามาจากจิตรกรรมศาสนาที่มีชีวิตพระแม่มาเรียนเนื้อหาสำคัญ จิตรกรรมยุโรปตอนบนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับพระแม่มาเรียน โดยเฉพาะฉากเหตุการณ์พระแม่รับสารจากเทวดาที่จะเป็นผู้คุ้มครองพระบุตรนั้น มักจะมีแจกันดอกไม้ตั้งเด่นอยู่ในภาพด้วย ใน ค.ศ.๑๔๙๐ Hans Memling (๑๔๓๐/๔๐-๑๔๙๔) ได้เนรมิตภาพบุคคลคนหนึ่งโดยที่ด้านหลังยังมีอีกภาพเป็นภาพแจกันดอกไม้ตั้งอยู่บนโต๊ะที่มีผ้าปูเรียบร้อย มีทิวะโหลกวางอยู่ข้าง ๆ ชวนให้คิดว่าทำไม แจกันมีลวดลายอักษรไขว้เกี่ยวกับประดับเหมือนลายในตัวและที่เป็นสัญลักษณ์โยงถึงพระคริสต์ มีดอกกลิลีสีขาวย ดอกไอริส และดอกอ็องกอลี (ancolies) นักประวัติศาสตร์ศิลป์กล่าวว่าดอกไม้ทั้งสามชนิด มีความหมายลึกซึ้งในระบบสัญลักษณ์ ศาสนาของยุคกลางที่โยงถึงพระแม่มาเรียน ดอกกลิลีขาวหมายถึงความบริสุทธิ์ไร้มลทิน ดอกไอริสโยงถึงระดับชั้นหรือศักดิ์ศรีที่พระแม่มาเรียนจะได้รับในสวรรค์เบื้องหน้าพระเจ้า (คือจะเป็นพระราชินีแห่งสวรรค์) ส่วนดอกอ็องกอลี (ชื่อในภาษาละตินว่า aquilegia คำสามัญที่ใช้เรียกดอกนี้ในอเมริกา และแคนาดาคือ columbine) หมายถึงพระจิตที่ลงมาประทับบนตัวพระแม่มาเรียนนั้น เนื่องจากภาพแจกันดอกไม้ไปอยู่ด้านหลังจึงไม่มีใครสนใจ นักประวัติศาสตร์ศิลป์คิดว่า ดอกไม้ทั้งสามที่โยงไปถึงพระแม่มาเรียน บอกให้รู้ว่าผู้ว่าจ้างให้วาดภาพเคยตั้งจิตอธิษฐานขอพรจากพระแม่มาเรียนแล้วสมหวัง จึงคงให้จิตรกรถ่ายทอดความสำคัญบุญคุณไว้ ในทำนองว่าที่เขาเป็นผู้เป็นคนมีชีวิตรอดมาได้มีหน้ามีตาตั้งในภาพด้านบน ก็เพราะมีพระแม่ช่วยเขาอยู่เบื้องหลังเพราะฉะนั้นภาพนี้ของ Memling จึงมีมิติอื่นเพิ่มขึ้น และถือได้ว่าเป็นภาพแบบแก่นบน (votive image) ถ้าคิดตามค่านิยมของยุคกลาง ดอกไม้ทั้งหมดจึงเป็นเหมือนสิ่งห่อหุ้มความหมายลึกซึ้งในศาสนา (กะโหลกศีรษะสื่อชัดเจนในแบบเดียวกัน โปรดดูต่อในเรื่องของความตาย) ในศตวรรษที่ ๑๕ อิทธิพลศาสนายังคงมีอยู่ในจิตสำนึก

ของศิลปิน Memling ได้ชื่อว่าเป็นจิตรกรคนสุดท้ายของยุคกลางที่สามารถ
 ดึงบรรยากาศ "ความเชื่อและความลึกลับ" ไว้ได้บนผืนผ้าใบ
 ดอกไม้เป็นสิ่งที่นิยมนำไปใช้เป็นสัญลักษณ์ เพราะนอกจากจะสวยในสายตาทุกคน
 แล้ว ดอกไม้ยังเป็นองค์ประกอบสำคัญในยารักษาโรค คำว่า ดอกไม้ มีความหมาย
 กว้างมากในยุคนั้น หมายถึงไปถึงพืชสมุนไพรที่ปลูกกันภายในรั้วรอบขอบชิด
 ของวัดหรืออารามนักบวช เพื่อนำไปใช้ผสมเป็นยา เพราะฉะนั้นในภูมิปัญญาคน
 ยุคนั้นดอกไม้จึงทั้งสวยงามน่าพิงใจและมีสรรพคุณสูงในการเยียวยารักษา โดยปริยาย
 จึงคือการชุบชีวิตใหม่ ชาวบ้านรู้ว่าดอกอ็องกลีมีสรรพคุณช่วยสมานแผลและ
 บรรเทาความเจ็บในเวลาคลอດ การเชื่อมโยงดอกไม้เข้ากับพระแม่มารีจึงเป็นไป
 แบบอัตโนมัติ นอกจากนี้ยุคนั้นยังไม่มีกรจัดแยกแยะพันธุ์ไม้ดอก พืชพันธุ์ใดที่มี
 ดอกถือว่าเป็น "พันธุ์ดอกไม้" เหมือนกัน ดังนั้นพืชที่ให้ทั้งดอกและผลเช่นสตรอ
 เบอร์รี่จึงจัดเป็น "ดอกไม้" ชนิดหนึ่งด้วย ดอกและผลสตรอเบอร์รี่ รวมทั้งพันธุ์แบร์
 อื่น ๆ อาจเข้าไปรวมอยู่ในช่อดอกไม้ได้เช่นกัน ในที่สุดสืบทอดข้อมูลเรื่องดอกไม้
 ตามแบบภาพ "สวนดอกไม้สวนเล็กในสวรรค์" (Jardinet de Paradis, ศิลปะ
 ค.ศ. ๑๔๑๐ เชื่อกันว่าเป็นฝีมือของ Le Maitre du Haut-Rhin) ที่เป็นภาพอ้างอิง
 ของประวัติศาสตร์ศิลปะเสมอมา^{๓๓} จิตรกรรมชีวิตนิ่งของดอกไม้จึงเริ่มขึ้นในบริบท
 ของศาสนาก่อน แล้วจึงเปลี่ยนแนวไปตามเหตุการณ์ในสังคมสมัยใหม่

ในศตวรรษที่ ๑๖ เป็นยุคของดอกไม้ที่แสดงประกอบหนังสือพฤษ-
 ศาสตร์ด้วยการสร้างภาพตรงตามความเป็นจริงมากที่สุด ตัวอย่างแรกสุดคือ ภาพ
 จิตรกรรม "หญ่อกใหญ่" (ค.ศ. ๑๕๑๓) ฝีมือของ Albrecht Dürer (๑๔๗๑-
 ๑๕๒๘) ชาวเยอรมัน เขารวมพืชหลายประเภทไว้ในภาพ เป็นพืชสมุนไพรที่ใช้กิน
 เป็นยาหรือพืช(ผัก)ที่ใช้เป็นอาหารได้บนพื้นและชนิด ๆ ให้รายละเอียดตรงตาม
 ความเป็นจริงของทุกต้นทุกใบ ในขณะที่เดียวกันก็ให้ผู้รู้สึกว่าเป็นภาพมุมหนึ่ง
 ในธรรมชาติที่อาจเห็นได้ตามทางเดินในทุ่ง Dürer ไม่ได้เลือกพืชไม้ดอกเพื่อสื่อ
 นัยศาสนา จึงเป็นคนแรกที่สร้างสรรค์ภาพพืชไม้ใบหญ้าตามความเป็นจริงใน
 ธรรมชาติ วางแบบฉบับของการสร้างภาพประกอบหนังสือพฤษศาสตร์ตั้งแต่นั้น
 คุณภาพและความถูกต้องของภาพในที่สุดมีค่าเหนือคำบรรยาย (ภาพประเภทนี้

จะไม่เปลี่ยนแปลงจนเมื่อมีการประดิษฐ์กล้องถ่ายภาพขึ้นใช้ ซึ่งทำให้การวาดภาพแนวพฤกษศาสตร์เพื่อการศึกษายุติลง)

ส่วนจิตรกรรมชีวิตนิ่งของดอกไม้(ที่ไม่ใช่เพื่อการศึกษาพฤกษศาสตร์) มีวิธีนำเสนอสองแบบ แบบแรกให้รายละเอียดมาก ส่วนใหญ่เพื่อสนองความต้องการของผู้สั่งภาพในสังคมชั้นสูง ภาพดอกไม้แบบนี้มีนัยศาสนาปนด้วยและเน้นค่านิยมที่ตกทอดมาจากยุคกลางที่ว่า *natura sola magistra*-ธรรมชาติคือนายคนเดียว ดอกไม้หลายชนิดรวมกันเป็นช่อใหญ่ อาจอยู่ในแจกันหรือภาชนะแบบหนึ่ง ส่วนใหญ่พื้นหลังเรียบสีเข้มแบบพื้นผนังกำแพงที่ปิดทึบ ทำให้ดอกไม้ดูเด่นออกมา (การนำเสนอแบบนี้เหมือนกับจิตรกรรมชีวิตนิ่งของชาวอาหรับ เช่น ศิลปะภาพประดับแบบชีวิตนิ่งของพุ่มดอกไม้และผลไม้หรืออาหารภายใต้ซุ้มโค้ง บนผนังภายในฮาร์เร็มพระราชวัง Topkapi ที่เมือง Istanbul ชวนให้คิดว่ายุโรปอาจรับแนวคิดนี้มาและจัดภาพชีวิตนิ่งของแจกันดอกไม้ในซุ้ม ต่อมาจึงเป็นชুমหน้าต่างที่เปิดออก ศิลปะอาหรับให้ความสำคัญกับภาพชีวิตนิ่งมากกว่าและก่อนยุโรป จิตรกรรมของพวกเขาก็เป็นแบบอย่างการพัฒนาศิลปะในยุโรปด้วย) อีกแบบหนึ่งให้รายละเอียดของดอกไม้ครบและสมจริงเช่นกัน เป็นดอกไม้ช่อใหญ่รวมกันอยู่ในแจกันตั้งอยู่ในแอ่งหรือซุ้มลึกในกำแพง หรือบนขอบหน้าต่างที่เปิดออกเผยให้เห็นทิวทัศน์ข้างนอก การนำเสนอเป็นไปตามเทคนิคของการสร้างภาพลวงตา ทำให้รู้สึกว่แจกันตั้งอยู่ในอาคารที่อยู่ ชีวิตนิ่งของดอกไม้แบบหลังนี้จะเป็นแบบที่นิยมกันต่อมา (ดูภาพที่ ๑)

นอกจากสองแบบข้างต้น ยังมีภาพดอกไม้ในป่า(มักเป็นดอกกุหลาบหรือดอกลิลลี่โดยเฉพาะ) อยู่ใต้ร่มเงาของต้นไม้ หรือข้างกอไม้พุ่ม ในที่ชื้นแฉะและมีดิสลับๆ มีสัตว์ที่อาศัยในบริเวณนั้นแทรกเข้าไปในภาพด้วย เช่น งู กิ้งก่า กิ้งกือ หอยทาก แมลงวัน แมงมุม นก (กับรังนก) ผีเสื้อ เป็นต้น ความงามของดอกไม้

ไม่กี่ต่อนั้นบอกอย่างชัดเจนว่าในโลกที่เน่าเปื่อย น่ารังเกียจหรือน่ากลัว ยังมีความหวังมีความงาม จึงเป็นภาพสังขารภาพหนึ่ง

เมื่อพูดถึงเนเธอร์แลนด์ทุกคนมักจะโยงไปถึงดอกทิวลิปที่กลายเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของประเทศนี้ ที่น่ารู้เป็นพิเศษคือในสมัยศตวรรษที่ ๑๗ ดอกทิวลิปไม่ได้เป็นเพียงดอกไม้สวยแปลกชนิดหนึ่งที่น่าเข้ามาจากตุรกี แต่ยังเป็นสินค้าเพื่อการลงทุนประมูลราคาซื้อขายที่สำคัญที่สุดในยุคนั้นด้วย การประมูลซื้อขายอยู่ในวงเงินสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ ในระหว่าง ค.ศ. ๑๖๓๓-๑๖๓๗ จนกลายเป็นเหตุการณ์ที่นักประวัติศาสตร์เรียกว่า ความคลั่งดอกทิวลิป-tulipomania นี่เป็นกรณีแรกของภาวะตลาดลงทุนที่พุ่งสูงขึ้น ๆ อย่างน่าทึ่งใจเพราะต้องมียวันล้มครืนลง เมื่อกลานั้นมาถึง ส่งผลกระทบสู่ชนทุกชั้นและสถาบันการเงินต่างล้มละลายไปทั่ว ดอกทิวลิปที่นิยมกันตอนนั้นมีลักษณะกลมรีแบบผลอัลมอนต์ มีริ้วสีแดงบนพื้นดอกสีขาวหรือสีเหลือง ริ้วเล็กบางเรียกว่าเท่าใดก็ยิ่งมีราคาเพิ่มขึ้นเท่านั้น กระจายขึ้นเป็นรูปเปลวไฟจากกลางกลีบดอกสู่ขอบ ดอกทิวลิปสีพื้นสีเดียวขึ้นราคาต่ำกว่ามาก ดอกที่มีริ้วสีแดงดังกล่าวนั้นในปัจจุบันก็หาดูไม่ได้แล้ว ในยุคนั้นก็มีน้อย ความหายากจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ราคาสูงลิบลืออย่างที่ไม่มีการคิดว่าจะเป็นไปได้ ราคาตัวอย่างล่าสุดที่ซื้อขายดอกทิวลิปแบบนี้ ตกที่ราคาดอกละ ๑๐,๐๐๐ กิลเดอร์ (guilders) ใน ค.ศ. ๑๖๓๗ (เงินจำนวนนี้เพียงพอสำหรับเลี้ยงดูครอบครัวอย่างสบายๆ ได้ตลอดชีวิตในยุคนั้น ลองคิดเทียบกับราคาจิตรกรรมชั้นยอดเยี่ยมฝีมือของ Rembrandt ที่ชื่อว่า The Night Watch จิตรกรได้รับเงินตอบแทน ๑,๖๐๐ กิลเดอร์ ใน ค.ศ. ๑๖๔๒) ภาพชีวิตนิ่งดอกทิวลิปจึงต้องอ่านผ่านเหตุการณ์นี้ ดอกทิวลิปที่จิตรกรแทรกไว้มีความหมายเหนือความงามตามธรรมชาติของมันมากนัก สื่อความบ้าคลั่งของสมัย หรือกระทบเสียดสีการทำเงินแนวใหม่^{๑๔} เป็นที่น่าสังเกตอีกด้วยว่ายุคนี้นั้นกันที่การพนันมาเป็นเนื้อหาที่นิยมกันมากอีกเนื้อหาหนึ่งในจิตรกรรมยุโรปตอนบน

๒. กลุ่มภาพอาหารและตลาดสด

เราอาจพูดได้ว่ายุคศตวรรษที่ ๑๕-๑๗ เป็นยุคที่ยุโรปปฏิวัติการเกษตรและเปลี่ยนรูปแบบการผลิต จากการผลิตเพื่อการยังชีพ มาเป็นการผลิตเพื่อการตลาดด้วย เกษตรกรรมเปลี่ยนไปใช้วิธีเพาะปลูกพืชสลับ ยุติการทำไร่ที่เพาะ

ปลูกพืชเพียงชนิดเดียว มีการปลูกพืชผักและผลไม้ตามฤดูกาลสลับกัน และไม่ปล่อยให้ดินว่างเว้นเลย ใน ค.ศ. ๑๔๙๓ มีการพิมพ์หนังสือคู่มือการเกษตรเล่มแรกเพื่อพัฒนาและเพิ่มการผลิตแจกให้แก่หัวหน้าครอบครัวชาวนา หนังสือนี้พิมพ์มาจากบทเขียนของปราชญ์ชาวเมืองโบโลญญา(Bologna) ในอิตาลี ชื่อ Petrus de Crescentiis (๑๒๓๐-๑๓๑๐) ที่เขียนไว้ในยุคกลาง สอนให้รู้จักใช้และเพิ่มพูนที่ดินให้เป็นประโยชน์มากขึ้น ให้รู้จักจัดระบบการเพาะปลูกผักผลไม้สลับตามฤดูกาลเพื่อให้มีผลผลิตหลายชนิด ให้รู้จักใช้ปุ๋ยเพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพของแผ่นดิน และให้ตัดแปลงที่ดินที่นาส่วนหนึ่งเป็นสวน

หลังจากนั้นความอุดมสมบูรณ์ก็เกิดขึ้น ผักผลไม้ทุกชนิดมีเต็มตลาด ความอุดมสมบูรณ์จะเป็นเนื้อหาของจิตรกรรมชีวิตหนึ่ง ภาพผักผลไม้ ภาพตลาดสด จะเป็นเอกสารบันทึกความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องอาหารการกิน ความหลากหลายของผักและผลไม้ของยุคนั้น เป็นพยานและผลของการพัฒนาคุณภาพดินที่ใช้เพาะปลูก โยงไปถึงการมีปุ๋ยดีและการแพร่พันธุ์ผักและผลไม้พันธุ์ใหม่ๆ ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารย่อมหมายถึงการมีงานทำและการกินดีอยู่ดีขึ้นของคนในยุค ผักผลไม้เป็นศูนย์กลางของภาพ เป็นองค์ประกอบที่เด่นที่สุดของจิตรกรรมอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน อย่างไรก็ตามในภาพชีวิตหนึ่งของอาหาร ผักและผลไม้ภาพแรก ๆ นั้น ยังมีภาพเหตุการณ์ ศาสนารวมไว้เป็นฉากหลัง ย่อขนาดลง บางทีไปอยู่ในมุมหนึ่งเป็นต้น ที่น่าสนใจคือองค์ประกอบที่เป็นเหตุการณ์ในคัมภีร์รักษาภาพลักษณ์ต่างๆ ของบริบทยุคโบราณ ในขณะที่เบื้องหน้าเป็นฉากในยุคสมัยของจิตรกร ฉากชีวิตหนึ่งของตลาดสดนี้ มักจะมีชาวนาชาวสวนรวมอยู่ในหมู่ในฐานะผู้ผลิต ท่าทีที่เสียบงบในหมู่ผลิตผลทุกประเภท ทำให้พวกเขาเป็นเพียงองค์ประกอบอย่างหนึ่งของภาพ รวมกันเป็นลำนีสารเสรีความอุดมสมบูรณ์ การประกอบภาพที่มีเหตุการณ์ศาสนาปนอยู่ด้วย ทำให้เกิดมีสองยุคในภาพเดียวกัน -ยุคเหตุการณ์ในคัมภีร์และยุคสมัยของจิตรกร- เนื้อหาศาสนาที่เคยสำคัญที่สุดในศิลปะไปอยู่ในฉากหลัง นี่เป็นเอกลักษณ์ใหม่ที่แปลกและเด่นขึ้นในวงศิลปะ เหตุการณ์สองยุคสองระดับสังคมนี้ ก็ดูไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกันโดยตรงเลย ทำไมจึงนำไปรวมไว้ในภาพเดียวกันนั้น อาจจะอธิบายได้ว่าเป็นก้าวแรกของการตีตัวออกห่างจากกรอบศาสนา ก้าวแรกนี้จึงยังคงรักษารูปแบบเดิมไว้อยู่บ้างแม้จะลดความ

สำคัญลงไปมาก และก็อาจตีความหมายลึกลงไปได้อีกด้วยว่า เป็นเจตนาของจิตรกรที่ต้องการเตือนสติคนในยุคใฝ่อุปโภคบริโภค ให้นักย้อนหลังไปเทียบกับคุณธรรมศาสนาที่สอนให้อดอาหารหรืออย่างน้อยให้รู้จักกินแต่พออิ่ม” (ดูภาพที่ ๒ “พระคริสต์กับนางโสเภณี” ของ Pieter Aertsen)

ชีวิตนึ่งของอาหารหรือตลาดสดบางภาพ จะขกภูมิหลังทางศาสนาออกไปเลย มีสาวชวานาชาวไร่หรือชาวสวนหนึ่งหรือสองคน ผลหมากรากไม้มานานาพันธุ์เต็มไปทั้งภาพจนเกือบจะกลบคนในภาพเสียสิ้น คนกลายเป็นเพียงสิ่งประดับฉากสิ่งหนึ่งเท่านั้น ไม่มีความสำคัญเด่นเหนือพืชพันธุ์ธัญญาหาร

บางที่แทนภาพเหตุการณ์ศาสนามีภาพชาวบ้านในฉากหลังมุมเล็ก ๆ มุมหนึ่งแสดงกิริยารักใคร่ต่อกัน เหมือนภาพชีวิตแบบหนึ่ง ถ้าอ่านในบริบทยุคนั้น จากดังกล่าวเป็นข้อมูลโยงไปถึงอุปนิสัยของชนชั้นกลางที่ชอบดูถูกเยาะเย้ยพวกชาวบ้านชวานาว่าเป็นคนกึ่งลวก ใฝ่รักใฝ่ใครในสันดานดิบ จิตรกรบางคนแทรกภาพกิจการงานของชวานาไว้ในมุมหลังมุมหนึ่ง สรรเสริญการทำงานของพวกเขา อย่างไรก็ตามแม้ว่าตลาดอาหารจะขยายขึ้นอย่างรวดเร็ว ชาวเมืองยังต้องใช้เงินซื้ออาหารในราคาแพงเมื่อเทียบกับรายได้ที่พวกเขา มี เพราะเหตุนี้ภาพความอุดมสมบูรณ์ที่ปรากฏซ้ำแล้วซ้ำอีกในจิตรกรรม จึงหมายถึงเกษตรกรเป็นสำคัญ เป็นยุคของพวกเขาผู้มีอาหารกินทุกประเภทและกลายเป็นผู้ร่ำรวยกว่าชาวเมือง โดยสรุปแล้วจิตรกรรมชีวิตนึ่งของอาหารและตลาด เสนอความงามของวัตถุดิบที่เก็บเกี่ยวได้จากเรือกสวนไร่นา เป็นความงามที่เชิญชวนให้คนอยากซื้อ

จิตรกรบางคน (ที่ยังตัดค่านิยมเก่าๆไม่ได้) จะโยงความอุดมสมบูรณ์ของดินแดนกับเทพกรีกโรมันด้วยเพื่อยกจิตรกรรมชีวิตนึ่งขึ้นสูงอีกระดับหนึ่ง ดังที่รู้

แล้วว่าเทพตำนานถือเป็นเนื้อหา "สูง" ในค่านิยมโบราณ นั่นคือโดยนัยธรรมชาติ แล้วแผ่นดินนำความสุขสบายและความอุดมสมบูรณ์มาสู่คน โดยที่คนไม่จำเป็นต้องลงมือทำเองก็ได้ เพราะมีเทพ นางไม้ คอยสอดส่องดูแลเป็นประจําอยู่แล้ว การแทรกภาพลักษณะของเทพกรีกโรมันจึงสื่อความอุดมสมบูรณ์แบบคลาสสิก เช่น เทพ Saturn เทพโรมันแห่งการกสิกรรม พร้อมขบวนเทพเจ้าแห่งท้องทุ่งและป่าเขา แยกผลไม้บนานาชนิดจากทุ่ง หรือมอบพวงอุ้งแก่นางไม้ร่วงเปลือยหรือสตรีสาวนางหนึ่ง ภาพแบบนี้จะเป็นที่นิยมเช่นกัน เพื่อนำไปประดับคฤหาสน์ เสริมสร้างภาพพจน์ของความร่ำรวยจากความอุดมสมบูรณ์ของพืชผล ชีวิตนี้ภาพผลไม้ล้วนๆ เท่านั้นก็มี ดังที่กล่าวมาแล้วว่า การเกษตรเพิ่มปริมาณขึ้นอย่างมาก ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๖ ควบคู่ไปกับการพัฒนาการศึกษาด้านชีววิทยา (มีหนังสือชีววิทยาออกสู่ตลาดมากในยุคนั้น) ผลไม้จะมีทั้งผลไม้จากไม้ยืนต้นเช่น แอปเปิล แพร์ ลูกพรุน พีช แอปริคอต เชอรี่ ทับทิม ลูกเกาลัด ลูกนัต ลูกวอลนัต และผลไม้จากพุ่มไม้เล็กและเตี้ยเช่นพวกแบร์รี่ชนิดต่างๆ ชนิดสูงและคบตมัมก็จะมีผลไม้จากพุ่มไม้ เพราะขนาดที่เล็กกว่าและรสชาติไม่ถึงใจเท่าผลไม้จากไม้ยืนต้น ตั้งแต่ยุคนั้นมาครอบครัวรวยๆ เริ่มปลูกต้นไม้ที่ให้ผล ทั้งในฤดูร้อนและฤดูหนาว ความรู้ทางชีววิทยาจะส่งเสริมการเพาะ การซํากิ่ง ผู้คนนิยมทำสวนผลไม้ภายในบริเวณบ้านกันมากและยังคงมีอยู่จนปัจจุบัน ส่วนใหญ่ชอบปลูกต้นไม้ให้ผลไม้ขนาดใหญ่ มีเนื้อหวานและฉ่ำ

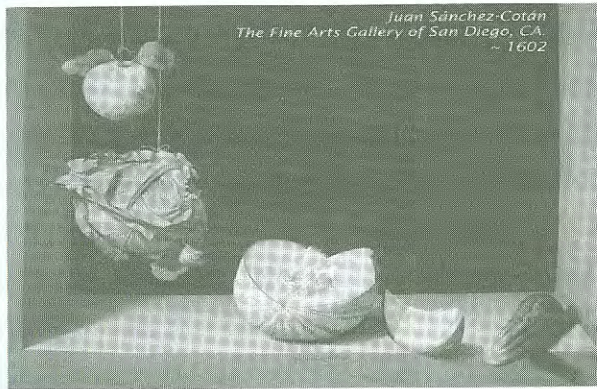
ชีวิตนี้ของผลไม้ยุคแรกๆ นั้น ประเภทผลไม้จะแยกออกจากกันอย่างชัดเจนไม่ว่าจะเป็นฉากตลาด ฉากในสวนหรือในครัว ภาพผลไม้จะจัดอยู่ในสามใหญ่วางฐานสูง ชามกระเบื้อง จานใหญ่ หรือในตะกร้าหวาย (ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่) ภาชนะทั้งหลายจะวางบนโต๊ะ บนพื้นราบเรียบ ในแอ่งกำแพง บนพื้นดิน (ในตลาดสด) ต่อมาจะหันมานิยมจัดผลไม้หลายอย่างปนกันและรวมกันอยู่ในตะกร้าหรือชามพร้อมฐานขาตั้ง วางสูงเด่นเหมือนแจกันดอกไม้ที่มีดอกไม้หลากชนิดปนกัน ภาพผลไม้ในตะกร้าเตี้ยๆ นี้ ภาพแรกที่เราจักกันดี คือ ภาพของจิตรกรคาราวัจจियो (Caravaggio, ๑๕๗๑-๑๖๑๐) เป็นผลงานราว ค.ศ. ๑๕๙๕ ในภาพนั้นเห็นตะกร้าหวายมีฐานเตี้ยๆ วางบนพื้นราบเหมือนวางชิดฝาผนังสีน้ำตาลปนเหลืองคล้ำ ไม่มีแม่เงาใดๆ บนพื้นหลังเลยทำให้เจาะจงไม่ได้แน่นอนว่าที่ไหน

ผลไม้ที่มีองุ่นดำ องุ่นแดง องุ่นเขียว แอปเปิล ลูกแพร์ ลูกมะเดื่อ ลูกกึ่งกึ่ง (coing) มีกิ่งและใบที่ชี้ขึ้นสูงจากตะกร้า มีรอยตะขบใบหลายใบ บางใบเหี่ยว บางใบแห้งม้วนเข้าหาตัว คนดูเห็นรอยเงาของแมลงบนผลแอปเปิล จิตรกรรมไม่มีเจตจำนงจะเสนอภาพผลไม้ที่ไร้ที่ติ แต่ต้องการสื่อชีวิตที่มีกำหนดของผลไม้เหล่านั้น นักวิจารณ์ศิลปะคิดว่านี่เป็นจุดสำคัญที่สุดในภาพตะกร้าผลไม้ของคาราวาจีโย ไม่มีความหมายนัยอื่นอีก โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับภาพ “เด็กหนุ่มกับผลไม้” ของเขา (ค.ศ.๑๕๙๓) ภาพเด็กหนุ่มๆอุ้มตะกร้าผลไม้ตรงหน้าอกนอกจากจะเปรียบวิสัยฉกรรจ์กับความสดของผลไม้ เน้นความน่าเปื่อยทั้งของผลไม้และชีวิตคนแล้ว ยังอาจโยงไปถึงอารมณ์เพศได้ด้วย เพราะท่าทางของเด็กหนุ่มบอกรับไว้ เช่น นัยน์ตาเหลือบต่ำปากแยมเปิดและยิ้มน้อยๆ แบบพอใจ และท่ากอดตะกร้าไว้กับอก

ชีวิตนิ่งของผักและผลไม้ในบริบทของปากก็มีเช่นกัน การจัดวางเด่น สีและลักษณะของผักผลไม้สมจริงทุกประการ แลดูสดน่ากินเหมือนเพิ่งเก็บมากองรวมกันที่โคนต้นไม้และดิ่งดุดสัตว์ทั้งหลายเข้าไป การแทรกภาพสัตว์ประเภทเลื้อยคลานเข้าไปเป็นสมการของ “สิ่งดีคู่กับสิ่งไม่ดี” ตามคติศาสนา มีองุ่น ลูกแพร์ ลูกพีช ลูกพรุน หรือแอปเปิล กับลูกเถาสลัด ลูกนัต หรือผัก เช่น แดง ข้าวโพด บวบ หรือแม่ไขในรังนก สื่อความอุดมสมบูรณ์และนัยศาสนาโดยมีพวกแมลงเป็นสัญลักษณ์ของความชั่วที่แฝงมาในความมีดีเข้าสู่จิตใจคน

มีข้อที่น่าสนใจเกี่ยวกับจิตรกรรมชีวิตนิ่งในสเปน มีแนวสุนทรียที่แตกต่างออกไปจากในประเทศอื่น ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๖๐๐ สเปนยากจนลง แม้จะได้โลหะมีค่าเช่นทองคำจากอาณานิคมในทวีปอเมริกามากก็ตาม แต่ทองคำที่ได้มานั้นไม่ได้นำไปลงทุนเพื่อสร้างรายได้ จึงเป็นสมบัติที่ไม่ก่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ในสังคมชนชั้นแรงงานถูกบีบคั้นมาก ประชาชนทั่วไปต่างเดือดร้อนเพราะระบบภาษีสูง อาหารการกินขาดแคลนลง สถานการณ์ดังกล่าวเห็นได้จากภาพจิตรกรรมชีวิตนิ่งยุคนั้นในสเปน ภาพชีวิตนิ่งของอาหารมีโครงประกอบง่าย ๆ เช่น ผักสามสีอย่างวางเรียงกันสมดุลแบบเรขาคณิต พื้นหลังเรียบและมีดี วิธีการนำเสนอสร้างบรรยากาศแบบขรึมจนผักสามสีอย่างนั้นดูศักดิ์สิทธิ์แตกต่างกับภาพชีวิตนิ่งในชาติอื่น โดยเฉพาะของยุโรปตอนบนที่อธิบายมาข้างต้นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนสร้าง

บรรยากาศที่เคร่งขรึมในสังคมสเปนยุคนั้น คือ ชีวิตของนักบุญสตรีเทเรซา เดอ-อวิยา (Teresa de Avila, ๑๕๑๕-๑๕๘๒) กับนักบุญฆวน เดอ ลา ครูซ (Juan de la Cruz, ๑๕๔๒-๑๕๙๑) นักบุญทั้งสองเป็นตัวอย่างของการทวนกระแสนิยม (อันคือความคลั่งไคล้ในทรัพย์สินศฤงคาร การใฝ่หาความสุขจากของมีค่า จากความหรูหราฟุ่มเฟือย จากความล้นหลามของอาหารการกิน) โดยยึดหลักการครองชีวิตแบบสมถะ เรียบง่าย ไร้สมบัติ ภาพของ Sanchez-Cotán เปี่ยมด้วยความหมายในแง่ของสัญลักษณ์ดังกล่าว^{๖๖} (ดูภาพที่ ๓)

ภาพที่ ๓

ในศตวรรษ
ที่ ๑๗ ภาพลักษณ์
ของความอุดม
สมบูรณ์ในจิตรกรรม
ชีวิตหนึ่งยังมีบริบท
ใหม่ นั่นคือเสนอ
ภาพอาหารบนโต๊ะ
เป็นโต๊ะอาหารใน
ครอบครัวชนชั้นสูง

ภาพอาหารในงานที่จัดอย่างสวยงาม อาหารจานพิเศษของยุคคือขนมปัง
ไส้เนื้อก้อนกลมโตตกแต่งอย่างงดงาม โต๊ะอาหารของชนชั้นสูงเหมือนเวทีแสดง
และอาหารคือผู้แสดง ทั้งหมดเพื่อสายตามากกว่าปาก เป็นยุคของรสนิยมใหม่ที่
ชอบสิ่งสวยหรูและชอบवाद ยุคนั้นเช่นกันที่ปรากฏภาพเครื่องลายครามจีนเคียง
ข้างเครื่องถ้วยชามหรูหราแบบยุโรป^{๖๗} สิ่งที่มีเสมอบนโต๊ะคือแก้วไวน์เนื้อแก้ว
เจียรระโนแบบเรียบเนื้อใสแจ๋วเหมือนกระจกส่องหน้าหรือแบบที่มีลวดลายประดับ
บางทีก็มีเพชรพลอยประดับเม็ด (มองเห็นเต็มทั้งด้ามหรือเฉพาะที่จับ)^{๖๘} โต๊ะ
อาหารจะมีผ้าปูโต๊ะเสมอและมักจะมีสองผืน เป็นผืนใหญ่หนาสี่เหลี่ยม ถ้าเป็นพรหม
ทอจะมีลวดลายดอกไม้สีๆ อีกผืนเป็นผ้าลินินเนื้อดีมีลายในตัว สีเดียวกันทั้งผืน
และมีรอยรัดพับเรียบสี่ขาหรือสี่พื้น ผืนบางนี้ปูทับบนผืนพรหมก่อนที่จะวางอาหาร

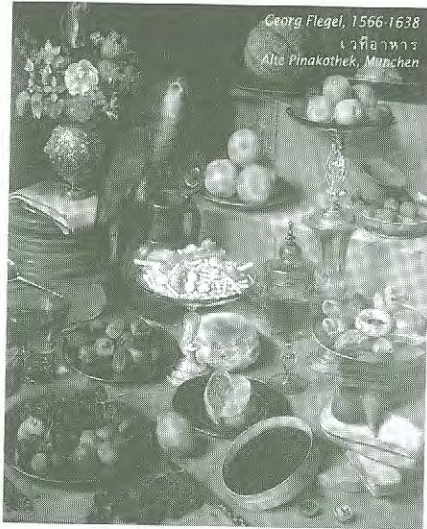
ข้อนำรู้คือจิตรกรรมเนเธอร์แลนด์ยุคศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ นี้ มีพรหมแทรกอยู่ ๙๖๐ ภาพ กล่าวได้ว่าเป็นเอกลักษณ์พิเศษอย่างหนึ่งโดยเฉพาะในจิตรกรรมภาพแนวชีวิต ผู้ศึกษาเกี่ยวกับพรหมในจิตรกรรมสรุปว่าลวดลายพรหมส่วนใหญ่เป็นลายแบบอาหรับจากตะวันออกกลาง เช่น อียิปต์ ตุรกี เปอร์เซีย อินเดีย ลวดลายพรหมมักเป็นแบบเรียบง่ายไม่มีลายละเอียดสลับซับซ้อนมากนัก ทำให้คิดว่าน่าจะเป็นพรหมสามัญที่พ่อค้านำเข้ามาขายในยุโรป จิตรกรคงได้ลวดลายพรหมจากที่มีในท้องตลาด มีหลักฐานว่าบางทีก็ไปเข้ามาเป็นแบบ (พรหมในจิตรกรรมเนเธอร์แลนด์ของ Ydema) การมีพรหมปรากฏมากเช่นนี้ทำให้คิดถึงเส้นทางติดต่อค้าขายจากตะวันออกกลางถึงยุโรปตอนบน แสดงว่ามีคนสนใจซื้อพรหมกันมาก ดังเห็นได้ชัดในจิตรกรรม มีพรหมเนื้อหนาที่ทำจากขนแกะและที่เนื้อบางกว่าดูนุ่มและเบาเป็นพรหมใหม่ พรหมทอนี้เป็นแบบเดียวกับที่คนสมัยนี้ใช้ปูพื้น แต่สมัยนั้นพรหมเป็นสิ่งมีค่ามาก เป็นของฟุ่มเฟือยอย่างหนึ่ง เป็นสมบัติอย่างหนึ่งที่คนมีเงินต้องหามาประดับบ้าน ส่วนใหญ่ใช้ปูโต๊ะ (โดยเฉพาะพรหมปูโต๊ะจากตุรกี) บางทีปูคลุมเตียง ในจิตรกรรมอิตาลียุคเดียวกันก็ใช้พรหมประดับห้อง ที่ใช้ปูพื้นจะเห็นในจิตรกรรมศาสนาเท่านั้น เช่นพรหมใต้เท้าของพระแม่มารีเป็นต้น ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๔ การผลิตพรหมกลายเป็นอุตสาหกรรมมีการทำพรหมหนาเนื้อหยาบกว่าและขนาดก็ใหญ่ขึ้นจนปูเต็มพื้นห้องได้ก็มี รวมทั้งผลิตสำหรับส่งออกขายในราคาถูกลง คนจึงใช้สำหรับปูพื้นกัน ยุคของพรหมปูโต๊ะจึงสิ้นสุดลง (ดูภาพที่ ๔)

ภาพที่ ๔

ในภาพชีวิตนิ่งของยุโรปตอนบน การจัดวางอาหารบนโต๊ะนั้นมีเอกลักษณ์พิเศษคือ แต่ละสิ่งเห็นเต็มชัดเจน ไม่มีอะไรบัง หรือปิดลวดำหน้าตาของมัน ซึ่งเท่ากับปลดความภูมิฐานของผู้เป็นเจ้าของอาหารเหล่านั้นด้วย จิตรกรแทรกภาพกล่องหรืออะไรอย่างอื่นเพื่อยกอาหารสิ่งหนึ่งขึ้นต่างระดับกับอาหารที่อยู่เคียงข้าง (ดูภาพที่ ๕ “เวที่อาหาร”) ภาพชีวิตนิ่งของอาหารบนโต๊ะ ต้องอ่านด้วยนัยศาสนา เพราะจิตรกรแทรกสัญลักษณ์ที่มีค่าตามขนบสัญลักษณ์ศาสนา เช่น แก้วไวน์ (ไวน์คือเลือดของพระคริสต์) ลูกวอลนัตที่เปิดอ้าออกเห็นเนื้อถั่วภายในชัดเจน (สื่อชีวิตกับการตายบนไม้กางเขนของพระคริสต์) ผลทับทิม ผีเสื้อ แมลงปอ (สื่อการฟื้นคืนชีวิต) แมลงวัน (เหมือนความชั่วที่มาแตะทำลาย) เป็นต้น ยุคนั้นครอบครัวที่สมบูรณ์คือครอบครัวของชนชั้นกลางผู้ร่ำรวย มีระบบเศรษฐกิจที่เพียงพอสำหรับการยังชีพของทั้งครอบครัว มีกำลังการผลิตทางเกษตรที่มากพอ จึงเป็นครอบครัวที่ปิดอยู่ในวงของตน เพราะไม่จำเป็นต้องพึ่งใครเพื่อความอยู่รอด ในกรอบสังคมที่เล็กลงไป มีภาพอาหารเข้าในครอบครัว (เรียกว่าเป็นภาพแบบ *Ontbijtjes* ที่แปลตรงตัวว่า ชีวิตนิ่งของอาหารเช้า) เสนอภาพอาหารง่ายๆ ที่อาจกินเมื่อใดก็ได้ สิ่งของบนโต๊ะวางเคียงข้างกันหรือเป็นวงและไม่ซ้อนหรือบังซึ่งกันและกัน การประกอบภาพจะขนานไปกับกรอบผืนผ้าใบ เส้นขอบโต๊ะ(ถ้าเห็น)จะอยู่ต่ำกว่าเส้นแบ่งครึ่งความสูงของภาพ นั่นคือต่ำกว่าระดับสายตา ทำให้เห็นแก้วไวน์หรืออาหารบนโต๊ะเด่นชัดยิ่งขึ้นอีก

จิตรกรรมอาหารเข้าแบบนี้แม้จะไม่มีอาหารมากมายบนโต๊ะ แต่ก็บอกให้รู้ว่าเจ้าของครอบครัวไม่ยากไร้ แก้วไวน์เนื้อดีหรือถ้วยเงินเป็นพยานที่ดี เครื่องถ้วยชามในภาพมีทั้งแบบเครื่องปั้นดินเผา เครื่องแก้วหรือเครื่องลายครามชั้นดี สื่อถึงฐานะของเจ้าของ การกินอะไรก่อนหลังยังยึดธรรมเนียมทั่วไปยุคนั้นว่า กินผลไม้ก่อน ตามด้วยขนมปังทาหน้าเนื้อมัด (*paté*, บางทีก็ใช้ปลาคาเวียร์), แล้วกินประเภทถั่ว (จากผลวอลนัต) และตามด้วยขนมหวาน เป็นมื้ออาหาร “เบา” ที่ครอบครัวตอนในครอบครัวผู้มั่งมีจะกิน บางทีจะมีเณรแข่งรวมอยู่ด้วย ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของอาหารสามัญชน จำนวนอาหารบนโต๊ะจะลดลงไปอีกตั้งแต่กึ่งศตวรรษที่ ๑๗ เหมือนคำนิยมที่เปลี่ยนไปว่าภาพอาหารจำนวนมากไม่ใช่ข้อพิสูจน์ของความร่ำรวย คตินี้จะคงอยู่ถึงปลายศตวรรษ เมื่ออาหารลดน้อยลง จิตรกรเพิ่ม

ความพิถีพิถันในด้านความงามสุนทรีย์ เช่นเน้นความแตกต่างของภาชนะระหว่างความสูงของแก้วไวน์กับจาน หรือความใสของเนื้อแก้วกับความเงาของถาดเงินเป็นต้น ถ้าหากยังมีอาหารจานสัญลักษณ์ของชนชั้นศักดิ์นิมาหลงปนอยู่ในจิตรกรรมบางภาพ เช่น ไก่วงยัดไส้โดยที่มีตัวไก่ทั้งตัวพร้อมขนแท้ๆ ของมันวางประดับคร่อมบนจาน กุ้งก้ามกรามตัวโต หรือ ปูตัวใหญ่วางปนบนโต๊ะ

ท่ามกลางผลไม้หลากชนิด เป็นเพราะผู้สั่งภาพ(ชนชั้นสูง)ต้องการแบบนี้ มากกว่าจะเป็นแนวโน้มของศิลปะที่เน้นอาหารเสริมหน้าตาแบบในศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ หรือไม้ก็เพื่อสื่อสัญลักษณ์ เพราะ กุ้ง หอย ปู ปลา มีนัยของการกลับมีชีวิตใหม่เท่ากับย้าความหมายของผลไม้ เช่น องุ่น ทับทิม ที่มีก็มีควบคู่กันในภาพเดียวกัน

ถึงศตวรรษที่ ๑๗ เป็นศตวรรษของเนเธอร์แลนด์ โดยเฉพาะชนชั้นกลางที่ร่ำรวยขึ้นมาจากการค้าขาย ยึดแนวชีวิตฟุ่มเฟือยหรูหราแบบชนชั้นสูงในระบอบศักดินา ประวัติสังคมจึงวนเวียนไปตามก้นห้นแห่งโชคสลาภ อาหารหวานในวัฒนธรรมการกินของชนชั้นสูงหรือของคหบดีผู้ร่ำรวยทั้งหลายนั้น เป็นเหมือนบทสรุปของงานเลี้ยง เฉพาะเมนูขนมหวานก็มีอย่างน้อยหกถึงเก้าประเภท มีตั้งแต่ผลไม้สด ผลไม้แห้ง ผลไม้ชุบน้ำตาล แยมผลไม้ ขนมหน้าผลไม้ ขนมไส้ผลไม้ ขนมปังหวานแบบต่างๆ ขนมปังกรอบ(กับไข่ปลาเคียวรสดีจากรัสเซีย ดังในภาพที่ ๕) ขนมคุกกี้ ขนมเค้ก เป็นต้น อาหารหวานนี้คืออาหารว่างที่กินอ่อมสบายๆ แบบหนึ่ง บางทีก็อาจเป็นอาหารหลักของนักบวชที่เคร่งครัดผู้จะกินแต่ผลไม้ตากแห้งกับพวกถั่วเป็นสำคัญ ความสนใจในอาหารว่างแบบนี้เพิ่มขึ้นมาก จนในที่สุดขนมหวานกลายเป็นหนึ่งใน "สิ่งฟุ่มเฟือยหรือสินค้าหายากราคาแพง" ของยุค ขนมหวานแบบต่างๆ จะเป็นเนื้อหาเด่นในจิตรกรรมชีวิตนิ่งตั้งแต่ ค.ศ.๑๖๐๐ การค้น

พบน้ำตาลและการนำเข้าน้ำตาล (อันเป็นผลพลอยได้อีกสิ่งหนึ่งของการเดินเรือค้าขาย) มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในрсนิยมการกินและวัฒนธรรมการกินของชาวยุโรปอย่างมากมาย ชาวยุโรปคลังโคลัมบิวานาน ๆ ตั้งแต่นั้นมา น้ำตาลที่ชาวยุโรปรู้จักเป็นครั้งแรกได้มาจากประเทศอินเดีย จะนำไปใช้ในการปรุงแต่งยาเป็นสิ่งสำคัญ ต่อมาเมื่อการเพาะปลูกอ้อยแพร่ขยายไปสู่ดินแดนอื่น ๆ และทำกันเป็นไรขนาดใหญ่ เช่นที่เกาะ Madeira และ Açores ในโปรตุเกสและที่หมู่เกาะ Canaries ในสเปน ตลาคยยุโรปจึงมีปริมาณน้ำตาลเพิ่มขึ้นมาก น้ำตาลได้เข้าแทนที่น้ำผึ้งในการปรุงแต่งอาหารตั้งแต่นั้น จิตรกรรมชีวิตหนึ่ง ชนมหวานชนิดต่าง ๆ จึงสื่อถึงน้ำตาล สื่อความหลงใหลติดพันของคนกับน้ำตาลในฐานะสิ่งมีค่าชนิดหนึ่งและโยนไปยังความรักใคร่ ต่อมาเมื่อผู้ค้นพบและพิสูจน์ให้น้ำตาลสามารถให้โทษต่อร่างกายได้ถ้ากินเกินปริมาณ ความนัยที่โยนน้ำตาลไปยังความรักใคร่นั้น ยังคงอยู่แต่มุ่งสื่อว่าการใส่เพศสัมพันธ์มากเกินไปให้โทษได้เฉกเช่นน้ำตาล (ดูภาพที่ ๕)

จิตรกรรมชีวิตหนึ่งของอาหารว่างบางที่มีตัวหนูแทรกไว้ บางที่มีนกแก้วหรือมีทั้งหนูกับนกแก้วประกอบในฉาก หนูตามธรรมชาติชอบน้ำตาลและจะมาแทะกิน ให้ความหมายนัยของความชั่วที่กัดกร่อนทำลายคน ส่วนนกแก้วจะโยนถึงความดีเพราะมันเกาะดูอยู่บนโต๊ะเท่ากับคอยเฝ้าอาหาร นอกจากนี้ก็มีแมลงตัวเล็ก ๆ แมลงวัน แมลงปอหรือผีเสื้อบนโต๊ะของว่าง จิตรกรและนักวิจารณ์ศิลปะชาวยุโรปมองสัตว์เหล่านี้ตามระบบสัญลักษณ์ศาสนาในยุคกลาง คนดูภาพจึงต้องเข้าใจตามนี้ด้วย นอกจากตลาดสด ครัวิก้เป็นเวทีแสดงความอุดมสมบูรณ์เช่นกัน จิตรกรรมชีวิตหนึ่งในครั้วเหมือนภาพชีวิตหนึ่งที่กล่าวถึงข้างต้น เพียงแต่มีภาพครั้วแทรกเข้าเป็นฉากหลัง มีคนหนึ่งหรือสองคนในครั้ว บนพื้นตรงหน้าภาพมีผักผลไม้ กุ้ง ปู ปลา สัตว์ปีก สัตว์บก วางกองเต็มเหมือนบอกว่าทั้งหมดนี้คือเสบียงของครอบครัวนี้ ชีวิตหนึ่งของครั้วรุ่นหลัง ๆ มีจำนวนอาหารลดน้อยลง (เช่นในศตวรรษที่ ๑๘-๒๐) เมื่อจิตรกรหันไปเน้นคุณภาพชีวิตเน้นบรรยากาศในครั้ว หรือสื่ออย่างอื่นแทนการเน้นความอุดมสมบูรณ์ (เช่นจิตรกรรมชีวิตหนึ่งของ Chardin, ๑๖๙๙-๑๗๗๙ เป็นต้น) ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๕ เป็นต้นมา การผลิตและการเตรียมอาหาร เป็นปัญหาเศรษฐกิจสำคัญที่สุดของสังคม เพราะฉะนั้นภาพตลาดสด ภาพครั้วกับภาพอาหารทุกรูปแบบ เป็นเนื้อหาสำคัญในจิตรกรรมเนื้อหาหนึ่ง

เป็นที่สนใจของพ่อค้าผู้ซื้อขายภาพเป็นอาชีพ จึงเท่ากับส่งเสริมการสร้าง
สรรค์ภาพชีวิตบึงแบบนี้

๓. กลุ่มภาพสัตว์ และโรงฆ่าสัตว์

กลุ่มสัตว์ในที่นี้ เรารวมทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ และสัตว์ปีก โยงไปถึงการล่า
สัตว์ โรงฆ่าสัตว์ การประมงและตลาดปลาเป็นสำคัญ ทั้งหมดนี้เป็นธุรกรรมและ
อาชีพสำคัญที่เด่นชัดมากที่สุดในสมัยนั้นสัตว์บกในบริบทนี้ คือสัตว์ป่าที่ล่ามาได้
ส่วนใหญ่ขนาดโตเช่น หมูป่า กวาง เก้ง วัว แกะ กระต่ายป่า เป็นต้น สัตว์ปีก
คือพวกนกที่ล่ามาได้เช่นกัน ซึ่งรวมทั้งไก่วง นกยูง ห่านฟ้า นกเป็ดน้ำ เป็นต้น
(ดูภาพที่ ๖ “ไดแอนากับสุนัขล่าเนื้อฯ”) ส่วนสัตว์น้ำคือปลาทะเลและกุ้งก้ามกราม
โดยเฉพาะที่ชาวตะวันตกนิยมกินกันมาก รวมถึงเต่าและตะพาบน้ำด้วย

การล่าสัตว์เป็นกิจกรรมสำคัญในชีวิตของคนตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์
เป็นพฤติกรรมเพื่อความอยู่รอดแบบหนึ่ง สัตว์ที่ล่ามาได้คืออาหารโปรตีนของคน
หนึ่งสัตว์ใหญ่จะมาเป็นเครื่องห่อหุ้มกายหรือเป็นสิ่งปิดกำบังลมหรือฝน เมื่อมี
การพัฒนาการเกษตร การเลี้ยงสัตว์และการอุตสาหกรรม การล่าสัตว์จึงลดความ
สำคัญลงและเปลี่ยนเป็นพฤติกรรมเพื่อความสนุกทำหาย กลายเป็นกีฬาประเภท
หนึ่งไป แต่ในศตวรรษที่ ๑๕ นั้น การล่าสัตว์ยังคงหมายถึงการหาอาหาร เมื่อโลก
เข้าสู่ยุคใหม่ (๑๔๕๓-๑๗๘๙) การล่าสัตว์กลายเป็นอภิสิทธิ์ของเจ้านายในราช
สำนักเท่านั้น ชนชั้นสูงพัฒนาศิลปะการล่าสัตว์ด้วยการขี่ม้าไล่ตามพร้อมๆ กับฝูง
สุนัขล่าสัตว์ บางทีก็ยังใช้เหยี่ยวที่ฝึกให้จับนกอื่น ๆ ดังที่ทำกันในยุคกลาง

Jan Fyt, 1611-1661
โกลาหลบนานาจอและสัตว์ป่า
Staatliche Museum, Berlin

จิตรกรรมชีวิตบึง
ของภาพสัตว์บกและสัตว์
ปีกที่ล่ามาได้ส่วนใหญ่ จึง
เป็นภาพที่สื่อไปถึงชนชั้น
สูงเช่นพวกเจ้านายในราช
สำนัก ถือเป็นเอกสาร
สำคัญและเป็นข้อมูลเล่า
ถึงชีวิตของชนชั้นสูง

ในอาณาจักรฮับส์บูร์กตอนนั้นทุกคนยังมีสิทธิ์ล่าสัตว์ แต่ต่อมาการจัดระบบการครองที่ดินและอำนาจเหนือที่ดินอยู่ในมือของเจ้านายและเจ้าชายรัฐอิสระต่างๆ ที่สถาปนาขึ้นในปลายยุคกลาง รัฐอิสระเหล่านี้ปกครองแบบศักดินา มีอำนาจเด็ดขาดเหนือป่าไม้และมวลสัตว์ เจ้าชายอนุญาตให้ชนชั้นสูงล่าสัตว์ได้ (เหล่านักบวชบ้างนิดหน่อย) ในแบบให้ยืมสิทธิ์ แต่ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๕๐๐ เป็นต้นมา สิทธิ์ล่าสัตว์แบบนี้ก็ยุติลง การจำกัดสิทธิ์การล่าสัตว์ทำให้เกิดความปั่นป่วนในสังคม เพราะชาวบ้านชาวนาเคยมีสิทธิ์จับหมูป่ามาแต่ไหนแต่ไรมาก่อน ในศตวรรษที่ ๑๕ เช่นกัน มีการประติขั้กระดูกสัตว์ป่านและปิ่นยาว คนก็เลิกใช้ธนูกับคันศร ปิ่นจะเป็นเนื้อหาหนึ่งในจิตรกรรมชีวิตนิ่งด้วย

ความต้องการเนื้อสำหรับบริโภคในราชสำนักมีมากขึ้นตามลำดับ ทำให้มีการจัดกลุ่มล่าสัตว์ปีละหลายๆ ครั้ง คณะล่าสัตว์แบบนี้ประกอบด้วยคนจำนวนมาก ทั้งเจ้านาย ผู้รับใช้ และสุนัขล่าเนื้ออีกทั้งฝูง ทั้งคณะได้ไปเหยียบย่ำทุ่งนาและทำลายพืชผลให้เสียหายมาก ชาวนาไม่มีทางป้องกันทางใดเลย ชีวิตที่ลำบากอยู่แล้วก็ยิ่งถูกบีบถูกรัดมากขึ้น นอกจากนี้พวกชาวนาชาวไร่ยังต้องบริการผู้คนในคณะล่าสัตว์รวมทั้งให้อาหารฝูงสุนัขทั้งหมด การล่าสัตว์ของเหล่าเจ้าขุนมูลนายจะเป็นสาเหตุสำคัญเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวนาลุกฮือเรียกร้องสิทธิสิบสองข้อ หนึ่งในนั้นระบุว่าฝูงสัตว์ทั้งหลายทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นสัตว์สี่เท้า นก หรือปลา เป็นอิสระ ไม่มีเจ้าของ (นั่นคือใครก็จับสัตว์ได้ไม่ใช่เฉพาะชนชั้นสูงเท่านั้น) อยากรักดีกฎหมายว่าด้วยสิทธิการล่าสัตว์ก็ยังมี และชาวนาที่อดอยากแอบออกล่าสัตว์ก็ยังคงจับและลงโทษ เช่นถูกส่งไปเป็นนักโทษในเรือรบออกทะเลไปเลย

ในศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ Frans Synders (๑๕๗๙-๑๖๕๗) เป็นผู้เชี่ยวชาญจิตรกรรมเนื้อหานี้โดยเฉพาะ เขาทำงานใกล้ชิดกับจิตรกร Pieter Brueghel the Younger (๑๕๖๔-๑๖๓๘) และ Peter Paul Rubens (๑๕๗๗-๑๖๕๐) เขาเป็นผู้วาดรูปสัตว์ในผลงานหลายชิ้นของจิตรกรทั้งสอง และจิตรกรทั้งสองก็จะเป็นผู้เติมภาพคนในงานวาดของเขา แบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างเพื่อนร่วมอาชีพ ในผลงานชีวิตนิ่งทั้งหมดของ Frans Synders ไม่มีภาพใดที่เป็นภาพชีวิตนิ่งโดยเฉพาะ เนื่องจากวิธีการจัดวางสัตว์ไร้อชีวิตของเขาไปเน้นกับอากัปกริยาของสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในภาพเดียวกันนั้น เช่น มีแมวตัวหนึ่งกำลังแทรกตัวเข้าสู่ฉากในมุมหนึ่ง

หรือสุนัขตัวหนึ่งกำลังดมกลิ่นสัตว์ไร้ชีวิตที่วางกองเป็นหน้ากระดานอยู่ตรงหน้ามันและเต็มพื้นหน้าของภาพ จิตรกรคิดคำนึงอย่างเจาะจงเกี่ยวกับการจัดฉากภาพจริงสายตาแล้วยังต้องการจีประสาทสัมผัสอื่น ๆ ด้วย เช่นกลิ่นสัมผัส (จากอาการของสุนัข) และกายสัมผัส (จากการวางเท้าแมวนบนตัวสัตว์ที่แน่นิ่ง) เป็นต้น ภาพสัตว์ไร้ชีวิตในจิตรกรรมของเขา มักจะเป็นภาพสัตว์ที่เพิ่งตาย ยังไม่ถูกถอนขน ถลกหนังหรือชำแหละ ชิ้นส่วนของสัตว์ที่ถูกชำแหละหรือเฉือนเป็นชิ้น ๆ แล้วนั้น จะมีแทรกเป็นส่วนน้อย จิตรกรรมของเขายังบอกให้รู้ด้วยว่า ยุคนั้นการล่าสัตว์เพื่อการสะสมสัตว์สดฟร้อมเป็นคอลเลกชันนำที่และเป็นเสมือนประกาศนียบัตรของความสามารถอย่างหนึ่ง สัตว์ที่ล่ามาได้บางชนิดก็กินไม่ได้หรือไม่กินกัน จะนำไปอัดฟางหรือด้วยกรรมวิธีอื่นใดสำหรับประดับเรือนล่าสัตว์ที่มักจะมีกันตามคฤหาสน์ใหญ่ ๆ เป็นอาคารอยู่แยกออกไปจากอาคารหรือวังใหญ่ (เช่น Amalienburg ภายในบริเวณปราสาทNymphenburg เมือง Munchen ในเยอรมนี) สัตว์จำนวนมากที่ปรากฏรวมกันในจิตรกรรมของ Synders มักจะเป็นสัตว์ใหญ่ซึ่งรวมทั้งสัตว์สี่เท้าและสัตว์ปีก เป็นสัตว์ที่จัดอยู่ในประเภทสัตว์แดนขุนนาง เหมือนกับว่าเขาต้องการเน้นชีวิตชาววังผู้บริโภคนื้อสัตว์มากเกินไป และเสียดสีกลุ่มอภิสิทธิ์ชนผู้สนุกกับการล่าสัตว์ แต่ห้ามชาวบ้านล่าสัตว์เพื่อยังชีพ สัตว์ทั้งหลายในจิตรกรรมของเขาจึงเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจศักดินาที่ยังครอบงำสังคมยุคนั้นอยู่ ผลงานจิตรกรรมชีวิตสัตว์ที่ล่ามาได้ของ Frans Synders มีมุมมองจำกัดอยู่ในวงแคบ ไม่มีภาพทิวทัศน์เบื้องหลังถ้ามีก็ขนาดเล็กมาก ขณะที่ภาพสัตว์ไร้ชีวิตกระจายเต็มผืนผ้าใบ

ในผลงานของ Jan Brueghel (๑๕๖๘-๑๖๒๕) ชีวิตนิ่งของสัตว์กองเต็มตรงหน้าภาพ ขณะเดียวกันก็มีฉากต่อสู้กับสัตว์ มีลาบรรทุกวางที่ถูกฆ่า มีภาพทิวทัศน์ของป่า พุ่มไม้ เต็มทั้งภาพ พร้อมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ของคนอื่นอีกหลาย ๆ คนแทรกไว้ โดยที่แสดงรายละเอียดปลีกย่อยเต็มที่เหมือนกัน บางภาพก็มีเทพไดแอนนาหรือนางไม้ในตำนานโบราณปรากฏเหมือนตัวละครตัวหนึ่ง นั่นคือองค์ประกอบของภาพไม่ได้มาจากความจริงระดับเดียวกัน แต่คละภาพชีวิตคนกับพฤติกรรมของเทพ เป็นภาพชีวิตนิ่งอีกมิติหนึ่งที่นับเป็นจิตรกรรมข้อมูลได้ด้วย ในต้นศตวรรษที่ ๑๘ การถากถางสังคมแบบ Frans Synders จะลดน้อยลงใน

จิตรกรรมชีวิตนึ่งรุ่นต่อมา เช่นในผลงานของ Jan Baptist Weenix (๑๖๒๑-๑๖๖๓) และ Jan Weenix (๑๖๕๐-๑๗๑๙, บุตรชาย) ทั้งสองสนใจที่จะถ่ายทอดบรรยากาศด้วยเทคนิคการใช้สีและการประกอบฉากที่เน้นความไกลหรือความลึกของพื้นที่เบื้องหลัง ทิวทัศน์ที่แผ่เต็มเป็นฉากหลัง ดึงดูดสายตาเช่นกันและเป็นสนามเล่นเนื้อหาและกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ภาพสัตว์ไร้ชีวิตที่ล่ามาได้ยังคงเป็นจุดสำคัญเด่นกลางพื้นหน้าของผืนผ้าใบก็จริง แต่องค์ประกอบจากเทพตำนานหรือสัญลักษณ์หนึ่งใดจากแบบคลาสสิกที่เพิ่มเข้าไปในฉาก เช่นมีเทพสตรีไดแอนา (ดูภาพที่ ๖) เทพบุรุษเฮอคิวริส หรือส่วนหนึ่งของอาคารสถาปัตยกรรมแบบกรีกโรมัน เท่ากับยกระดับจิตรกรรมชีวิตนึ่งขึ้นสู่อีกมิติหนึ่ง เทคนิคและคุณภาพของสีทำให้สัตว์ไร้ชีวิตที่กองอยู่หรืออุปกรณ์ของใช้สำหรับล่าสัตว์ที่ปรากฏรวมไว้ในภาพกลายเป็นสิ่งที่มีความงามสุนทรีย์ไปด้วยเช่นกัน

ยังมีจิตรกรรมชีวิตนึ่งของสัตว์และแมลงในฉากธรรมชาติเช่นได้ร่มไม้ในป่า ที่โคนต้นไม้ใหญ่เป็นต้น ผู้ที่เชี่ยวชาญภาพแบบนี้โดยเฉพาะคือจิตรกรชาวฮอลแลนด์ชื่อ Otto Marseus Van Schrieck (๑๖๑๙-๑๖๗๕) งานของเขาเกี่ยวกับสัตว์เลื้อยคลานตัวเล็ก หรือแมลงเล็กๆ ที่แทรกซ่อนอยู่ใต้ร่มไม้ในป่า เช่น กบ เขียด อึ่งอ่าง งู กิ้งก่า กิ้งก่า เป็นต้น เป็นโลกในความชื้นแฉะและมีดครื้นที่ทุกชีวิตดิ้นรนเพื่ออยู่รอด เขาสนใจในรายละเอียดลักษณะภายนอกของสัตว์เหล่านี้ จนถึงศตวรรษที่ ๑๗ ยังไม่มีการจัดแบ่งหมู่สัตว์เป็นประเภทต่างๆ ตามหลักวิทยาศาสตร์อย่างชัดเจน ภาพสัตว์ต่างชนิดปะปนกันไป จิตรกรเลือกตามค่านิยมที่สืบทอดมาแต่ต้นคริสต์กาล และที่ปรากฏกล่าวถึงในคัมภีร์เก่าว่า มีสัตว์ประเภท "บริสุทธิ์" และ ประเภท "ไม่บริสุทธิ์" เช่น งู กบ เขียด อึ่งอ่าง กิ้งก่า เป็นต้น โดยเฉพาะงูคือความชั่วแปลงร่างมา ตามความเชื่อในยุคโบราณ บรรดาแมลงทั้งหลายและโดยเฉพาะแมลงวันอาจเกิดเองจากกองขยะชื้นและเน่าเปื่อยในป่า

กล่าวโดยสรุป จิตรกรรมประเภทธรรมชาติวิทยายึดหลักของข้อมูล บทสอนใจและสิ่งบันเทิง นั่นคือให้ข้อมูลเกี่ยวกับธรรมชาติแง่มุมหนึ่งที่ใกล้ความจริงที่สุด จึงเป็นเอกสารความรู้ชนิดหนึ่ง ขณะเดียวกันก็ชี้ให้เห็นสัจธรรมที่แฝงอยู่พร้อมกับที่เป็นสิ่งบันเทิงตาบันเทิงใจ จิตรกรรมชีวิตนึ่งเป็นโลกของภาพและภาพของโลกด้วยพร้อมกัน เมื่อโลกเข้าสู่ยุคปัจจุบัน คนยึดหลักวิทยาศาสตร์เพื่อพิสูจน์

ข้อเท็จจริงและอธิบายทุกอย่าง ถือว่าประสบการณ์โดยตรงเป็นสิ่งจำเป็นและมีค่าควรรู้ แม้ในด้านปรัชญาอันเป็นเนื้อหาที่ไม่มีความที่จับต้องไม่ได้ก็ต้องมีเหตุผลที่สามารถอธิบายให้โปร่งใสได้ คนยุคปัจจุบันมุ่งหน้าสู่วิทยาการมากขึ้น จิตรกรรมในยุคปลายศตวรรษที่ ๑๗ เป็นด้านสุดท้ายที่ยังคงมีหลักศาสนาใต้จิตสำนึกและพยายามยกขึ้นสู่พื้นผิวในผลงานของพวกเขา ชีวิตนึ่งของสัตว์ยังมีบริบทอีกแบบหนึ่งคือ โรงฆ่าสัตว์ ในภาษาของนักเทวศาสตร์มีตำนานว่า เนื้อสัตว์ หมายถึงอันตรายที่อาจเกิดขึ้นเมื่อคนเฝือกินเนื้อสัตว์เป็นอาจิณ นี่ก็เป็นอีกแบบหนึ่งของการแปลงนามธรรมให้เป็นรูปลักษณ์ที่สัมผัสได้ ในนี้แปลงความมึนมากกินมากให้เป็นภาพเนื้อสัตว์ที่ถูกฆ่าชำแหละเรียบร้อยแล้วห้อยหรือแขวนตรึงอยู่

ภาพที่ ๘

ฉากในโรงฆ่าสัตว์จะเห็นคนกำลังชั่งเนื้อแขวนไว้ทั้งตัว กำลังเชือดคอแกะ ลากหมูป่าที่ตายแน่ๆ เป็นต้น ทั้งหมดเพื่อสื่อความโหดเหี้ยมไร้ความรู้สึกอันเป็นบรรยากาศภายในโรงฆ่าสัตว์ ซึ่งรวมถึงคนที่มืออาชีพฆ่าเนื้อขายด้วย ในยุคศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ นั้น นักเทวศาสตร์มองฉากเหล่านี้ผ่านมุมมองของศาสนาและเข้าใจว่าเป็นจุดจบของศรัทธา ภาพเนื้อสัตว์ใหญ่ที่แขวนผึ่งกางออกเต็มตัวทำให้นักถึงพระเยซูถูก ตรึงไม้กางเขน (ภาพวัวของ Rembrandt) เป็นสารเตือนสติที่คุกคามจิตสำนึก

จิตรกรรมแบบนี้มีความหมายล้น หลุดพ้นจากขอบเขตเศรษฐกิจสู่เหตุการณ์ศาสนา เพราะการสามารถโยงไปถึงเหตุการณ์ดังกล่าวได้ทำให้ภาพวัวของแรมแบรนต์มีคุณค่าสูงในจิตรศิลป์ ทำให้คนมองจิตรกรรมชีวิตนึ่งด้วยความคิดที่ลุ่มลึก ภาพชีวิตนึ่งลักษณะนี้ลอยตัวขึ้นสูงในฐานะภาพจิตรกรรมที่สมบูรณ์แบบในตัวเองและไม่ใช้จิตรกรรมอันดับล่างสุดอีกต่อไป (ดูตัวอย่างภาพที่ ๗)

นอกจากภาพโรงฆ่าสัตว์ ในประเภทเดียวกันนี้ มี ภาพครัว หรือโรงครัวที่ผู้คนกำลังฆ่าชำแหละ เชือดสัตว์ชนิดใดชนิดหนึ่งไม่ว่าจะเป็นปลาหรือเนื้อ ส่วนใหญ่ภาพโรงครัวมักเหมือนกับภาพตลาด คือมีอาหารทุกรูปแบบวางกระจายเต็มสื่อความอุดมสมบูรณ์ ผิดกันตรงฉากประกอบ ภาพโรงครัวกว้างครอบคลุมในสี่ของพื้นที่ภาพ มุมหนึ่งเปิดออกไปเห็นถนนหรือเมือง มีกำแพงหรือมุมเพื่อสื่อว่าโรงครัวนั้นอยู่ภายในอาคาร หรือเป็นแบบครัวท้ายบ้าน ออกจากอาคารที่อยู่อาศัยใหญ่ (ตั้งในภาพที่ ๘)

ในด้านเนื้อหา ภาพตลาดกับภาพครัวมีความแตกต่างกัน ตลาดสื่อการค้าขายผลผลิตทางเกษตรกรรม เป็นที่แสดงผลลัพธ์ของการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ ส่วนครัวนั้นเป็นที่สนองความต้องการแห่งการกินอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครอบครัวขนาดใหญ่ของชนชั้นกลางร่ำรวยที่หันไปใช้ชีวิตตามแบบศักดินาด้วยการมีข้าทาสบริวารคอยรับใช้ บริวารเป็นภาพสะท้อนของความมั่งคั่งเป็นสิ่งหาทรัพย์อย่างหนึ่ง ในครัวของครอบครัวเล็กๆ ที่ไม่ยุ่งกับการผลิตเพื่อการตลาดก็มีภาพเสปียงอาหารเสมอ มีอาหารที่ปรากฏเล่าไว้ในคัมภีร์ไบเบิลกลายเป็นสื่อของศิลปินในศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ จิตรกรเสนอภาพเหตุการณ์ในคัมภีร์ (ซึ่งมักจะอยู่เป็นฉากหลังไกลออกไป) โดยมีภาพชีวิตนิ่งของอาหารนานาชนิดเต็มความกว้างทั้งหมดและกินพื้นที่เข้าไปถึงสองในสามของความสูงของผืนผ้าใบ มีคนครัวหรือคนรับใช้สองสามคน ภาพแบบนี้ทำให้เข้าใจวิถีการครองชีวิต เห็นอุปนิสัยการกินอยู่ของครอบครัวศักดินากับชนชั้นกลางผู้ร่ำรวย ในความอุดมสมบูรณ์แบบฟุ่มเฟือย ชีวิตที่สนั่นของครอบครัวยุคที่มีต่อความร่ำรวยแบบใหม่ๆ ปลาหรือเนื้อสัตว์ในมุมมองของศาสนาคือภาพลักษณ์ของการกินเลี้ยง (คือกินมากเกินไป) และของอารมณ์สังวาส(ภาษาศาสนาใช้คำว่า *Voluptas carnis*) รากศัพท์คำว่า "เนื้อ" มาจากคำภาษาละตินว่า *carnis* ที่ใช้หมายถึง "เนื้อ(จากสัตว์)ที่เป็นอาหาร" และ "เนื้อหนังร่างกาย"(โดยนัยหมายถึงเนื้อตัวผู้หญิงเป็นสิ่งสำคัญ) คริสต์ศาสนาฝังความเชื่อเสมอมาว่าการกินเนื้อกระตุ้นอารมณ์เพศ^{๑๑} อารมณ์รักๆ ใคร่ๆ ในจิตรกรรมมักจะเป็นภาพคนใช้ชายหญิงสองคนหยอกเย้ากันท่ามกลางอาหารสารพัด เน้นอคติของเหล่าเจ้านายที่ถูกคนชั้นต่ำว่าดีแต่ขี้เกียจ เล่นชู้และหยาบโลนบางทีก็มีภาพหญิงแก่หน้าตาเจ้าเล่ห์เพื่อสื่อบทบาทของแม่เล้าแสดงไว้ในภาพ

ภาพชีวิตนิ่งในครัวแบบนี้อาหารเนื้อจึงเป็นสัญลักษณ์ของ "เนื้อตัวผู้หญิง" และในที่สุดหมายถึงการใส่เพศ

ชีวิตนิ่งของปลาและอาหารทะเลทั้งหลาย ปลาขนาดใหญ่ ๆ และกุ้ง ก้ามกรามตัวใหญ่ รวมทั้งปลากะเบนกับปลาทะเลอื่น ๆ (เช่น herring และ cod) หมายถึงการประมงที่ได้ผลดี (ดูภาพที่ ๙) การประมงดังที่รู้จักกันดีว่าทำกันมาแต่เริ่มต้นของมนุษยชาติแล้ว แต่การประมงเพิ่มขึ้นเป็นหลายเท่าทวีเมื่อมีการค้นพบเส้นทางสู่ทะเลเหนือไปยังทะเลตอนบนของยุโรปถึงมหาสมุทรอาร์กติกที่เป็นแหล่งปลามากที่สุด เมืองท่าชายฝั่งทะเลตอนเหนือของยุโรปจะพัฒนาการประมงกันมาก รวมถึงธุรกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกัน เช่น ทำผ้าใบสำหรับเรือ เชือกหรือ ป่าน เบ็ดหรืออุปกรณ์จับปลาแบบต่าง ๆ และยังมีอุตสาหกรรมทำนาเกลือตามมาด้วยเพื่อการเก็บรักษาปลาตนเอง ภาพชีวิตนิ่งของสัตว์น้ำจึงโยงไปถึงเมืองท่าในยุคใหม่นั้น อันมีเมือง ร็อตเตอร์ดัม^{๑๐}, อัมสเตอร์ดัม^{๑๑}, อันท์เวิร์ป^{๑๒}, และ เฮก (Den Haag หรือ the Hague) ที่เป็นศูนย์กลางสัตว์โดยเฉพาะตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๐^{๑๓}

๔. กลุ่มภาพประสาทสัมผัส

อริสโตเติลเคยพูดว่าจิตวิญญาณของคนต้องมีประสาทสัมผัสเป็นผู้ช่วย มิฉะนั้นก็ไม่อาจทำอะไรได้ จิตวิญญาณคนจึงไม่มี ถ้าไม่มีร่างที่จะห่อหุ้มมัน ตามความคิดดังกล่าวประสาทสัมผัสคือการมีชีวิตและเป็นเวทีแสดงของจิตวิญญาณ บางคนเทียบประสาทสัมผัสทั้งห้าของคนว่าเหมือนจักรวาลย่อยจักรวาลหนึ่ง คือ เป็นเมืองที่มีประตูเมืองห้าประตู สารจากโลกทั้งหมดผ่านเข้าไปทางประตูเมือง และเล่าเหตุการณ์เรื่องราวในโลกให้คนรับรู้ แนวคิดนี้เน้นพฤติกรรมการรับสารของคน ซึ่งคือการค้นพบความจริงในโลก

ความอุดมสมบูรณ์และความแปลกหลากหลายของผลิตผลทางเกษตร ตลอดจนสินค้าแปลกใหม่จากแดนไกลกระตุ้นความอ่อนไหวของประสาทสัมผัสในแนวใหม่ ล่อให้หลงใหล ติดตามและอยากได้ไม่รู้พอ สินค้าวัตถุเริ่มทอรัศมีเจิดฉายกลายเป็นสิ่งที่ผู้คนใฝ่หาสะสมมาเก็บไว้ ประหนึ่งว่ามีอำนาจลับแฝงอยู่ภายใน เกิดทัศนคติใหม่ๆ เกี่ยวกับความอ่อนไหวของอารมณ์และสิ่งที่ย้ายยุมน รวมไปถึงความรู้สึกใต้จิตสำนึกด้วย ความจริงนี้เห็นได้ชัดจากจิตรกรรมประสาทสัมผัสที่กลายเป็นเนื้อหาสำคัญเนื้อหาหนึ่งเช่นภาพชีวิตนิ่งอื่นๆ ข้างต้น ภาพประสาท

สัมผัสยังชักจูงให้คิดลึกต่อไปถึงการครองตนอยู่ในความพอดี เช่น ในรสสัมผัส นอกจากจะเน้นการกินการดื่มยังสื่อต่อไปถึงความตะกละตะกลามหรือความมึนมากในหมู่มนุษย์ผู้ดื่มติดระกูล จนถึงปลายยุคกลางความตะกละเป็นบาปหนักอย่างหนึ่งที่คริสต์ศาสนาประณาม ในตาสัมผัส ก็แฝงคำเตือนแก่หนุ่มสาวที่มึนหลงไหลในรูปร่างภายนอกหรือให้ระวังผู้ชายชอบทำตาเล็กตาน้อยล่อหลอกเด็กสาว ในเสียงสัมผัส ดนตรีอันไพเราะอาจโยงไปถึงเสียงเพลงของหมู่มุสลิมนิกายซุนนี (ในเรื่องยูลิสซีสเป็นต้น) ให้หลับไหลตกเป็นทาส กลิ่นสัมผัสก็ทำให้นึกถึงสารพิษระเหยแบบต่างๆ ที่อาจซ่อนมาในรูปของดอกไม้ คนดมแล้วตายได้เช่นกัน ภายสัมผัสเช่นการกอดรัดกั้น หากเกินปริมาณกลายเป็นความหลงย้อมนำความเสื่อมมาสู่ไม่ว่าจะเป็นสุขภาพที่จะเสื่อมลงหรือการงานที่จะถูกละเลย เป็นต้น การโยงความรักกับความสับสนเข้าไปในจิตรกรรมประสาทสัมผัส จึงแสดงทัศนคติของจิตรกรผู้ประณามการเสพสุขที่เกินความพอดี แม้ในจิตรกรรมชีวิตนึ่งยุคหลังๆ บางภาพจะไม่มีภาพคนรวมไว้เลยก็ยังคงสื่อความหมายนัยในทำนองเดียวกัน

จิตรกรรมชุดประสาทสัมผัสที่เลือกลือที่สุด คือที่ Jan Brueghel the Elder เนรมิตขึ้น ทั้งชุดนี้อยู่ที่พิพิธภัณฑสถาน El Prado กรุงมาดริด ประเทศสเปน เขาแสดงให้เห็นจิตรกรรมชุดนี้ว่า เอกภาพของคนนั้นแบ่งออกเป็นส่วนๆ (คือประสาทสัมผัสทั้งห้า) แต่ละส่วนคือความรู้สึกอันไหวเบาบางหนึ่ง ที่นำคนให้รู้จักเลือกแยกแยะสรรพสิ่งที่ล่ออยู่ตรงหน้า นั่นคือวัตถุแต่ละชิ้นประทับความรู้สึกบนประสาทเราต่างกัน เช่น เสียงเพลงเสนาะหูมากกว่าอื่น ผลไม้ที่น่ากินล่อตาและทำให้น้ำลายสอ เป็นต้น จิตรกรรมของ Brueghel โยงไปถึงความรักใคร่ในกรณีด้วยการแทรกภาพสตรีเปลือย(เกือบตลอดเรือนกาย) ที่สื่อให้เข้าใจว่าการมีทรัพย์ศฤงคารให้ความสุขเหมือนเพศสัมพันธ์ (ละไว้ในฐานที่เข้าใจว่าเธออาจใช้เพศล่อเพื่อให้ได้สมบัติ ดังกล่าวมาครอบครองก็ได้) ดังที่กล่าวกันในตะวันตกว่าความหรรษาฟุ่มเฟือยเกิดมาจากความอยากได้ที่ยังไม่อยู่ของผู้หญิงสวยๆ ความจริงน่าจะมาจากทั้งผู้หญิงกับผู้ชายที่สูงศักดิ์ มีทั้งอำนาจและเงินตรา และอยากเป็นเจ้าของทุกอย่าง ไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ สิ่งหรรษาจึงวิจิตรพิสดารมากก็ยิ่งสนใจความมั่งมีคืออำนาจที่สร้างฝันได้ และเพราะมีคนแบบนี้เองที่ทำให้การสร้างสรรค์แตกแขนงออกไป ทำให้มีอาชีพเพิ่มขึ้นหลายรูปแบบเพื่อสนองความอยากของคนมีอำนาจและเงิน

ปราชญ์ยุคนั้นก็กล่าวไว้ว่า หน้าที่ของคนรวยในสังคมคือการใช้เงินเพราะนั่นทำให้กลไกเศรษฐกิจหมุนเวียน ความจริงนี้ก็กลายเป็นนโยบายการตลาดในยุคปัจจุบัน การตลาดกับการโฆษณาแทรกเข้าถึงอาณาจักรส่วนตัวของแต่ละคน จนบางที่เราเหมือนถูกบังคับให้ซื้อเพื่อผู้บริโภค

ในจิตรกรรมชุดนี้ ฉากหน้าเต็มผืนผ้าใบแสดงภาพภายในของคฤหาสน์ใหญ่ มีช่องเปิดออกอาจเป็นประตู เฉลียง หน้าต่างบานใหญ่ ที่คนดูสามารถมองผ่านแนวเสาสูงๆ ของตึกไกลออกไปถึงอาณาบริเวณโดยรอบ เห็นทิวทัศน์สวน ทุ่งกว้าง ละเมาะไม้ หรือป่า กับปราสาทหรือกลุ่มสถาปัตยกรรมกลุ่มหนึ่ง ทั้งหมดนี้เพื่อสื่อความมั่งคั่งศักดิ์ตระกูลของผู้เป็นเจ้าของและสถานที่อยู่ของสตรีเปลี่ยวในภาพด้วย สตรีคนหนึ่งนั่งอยู่ท่ามกลางสรรพสิ่งที่มีค่า (ในรสนิยมของคนยุโรปยุคนั้น) ที่กระจายรอบข้างเธอ เช่น ในภาพตาสัมผัส มีรูปปั้นหินอ่อนแบบคลาสสิก เครื่องเงิน เครื่องทอง พรม ภาพจิตรกรรมทุกเนื้อหา หนังสือและภาพพิมพ์ ทั้งหมดสะสมจนล้น วงเวียน เข็มทิศ กล้องโทรทรรศน์ ลูกโลกในระบบโคจรของจักรวาล อุปกรณ์ชนิดต่างๆ ใหญ่บ้างเล็กบ้าง สื่อให้รู้ถึงกิจกรรมหรือความสนใจของชนชั้นสูง ความอยากรู้เกี่ยวกับประเทศในแดนไกล เกี่ยวกับดวงดาวในท้องฟ้า ซึ่งกำลังเป็นที่ตื่นตัวกัน ความอยากเดินทางเพื่อค้นพบสิ่งใหม่ๆ เป็นต้น แม้แสงสว่างที่สาดส่องวัตถุและทำให้ห้องสว่างก็ยังคงโดยตรงไปถึงดวงอาทิตย์ แสงสว่างจึงเทียบได้ว่าเป็นรูปธรรมของจักขุสัมผัส เป็นที่เชื่อกันมาแต่โบราณว่าเพราะนัยน์ตามีอะไรข้องเกี่ยวกับดวงอาทิตย์ จึงทำให้นัยน์ตาสามารถมองเห็นดวงอาทิตย์ได้ แจกกันดอกไม้หลากสีหลากพันธุ์และโดยเฉพาะดอกทิวลิปที่หายากราคาแพงก็เป็นองค์ประกอบในภาพนี้

ในภาพรสสัมผัส ภาพสัตว์ไร้ชีวิตที่ล่ามาได้ทั้งสัตว์สี่เท้าพวกนก สัตว์ทะเล และผักผลไม้ชนิดต่างๆ ทั้งหมดนี้กองกระจายบนพื้นหรือบนโต๊ะเตี้ยๆ หลายโต๊ะเต็มหน้าคนดู ตรงกลางภาพยังมีโต๊ะยาวปูพรมและผ้าขาวสะอาด สตรีนางหนึ่งกำลังหยิบอะไรกิน อาหารบนโต๊ะปรุงพร้อมกินได้ทันที หงส์ขาวตัวใหญ่วางแต่งบนชามใหญ่ อาหารที่นิยมกันมากในยุคนั้นถือเป็นอาหารชั้นสูงคือขนมปังเนื้อมดและอบพร้อมเครื่องปรุง นกยูงก็จัดตัดในท่าสวยงามวางอยู่มุมหนึ่งเป็นสิ่งเสริมความงามและความหรูของโต๊ะอาหาร (เนือนกยูงไม่นิยมกินกันนักกว่ากันว่าเหนียว

ไม่ร่อย) ทั้งหงส์กับนกยูงมักนำมาประดับประกอบอาหารที่บดยัดใส่อยู่ภายใน
 ขาวยุโรปคนนั้นนิยมเก็บตัวนกพร้อมขนสวยงามไว้เพื่อนำมาประดับโต๊ะอาหาร
 เสมอ เห็น Satyr หรือ Pan^{๒๔} กำลังรินไวน์ลงแก้วในมือสตรี ตรงหน้าบนโต๊ะ
 เตี้ยๆ ตัวหนึ่งยังมีกระจาดขนมหวานตั้งอยู่ บนพื้นมีเหยือกแก้วกับแก้วเจียรระโน
 แบบต่างๆ นอกจากนี้มีภาพจิตรกรรมประดับโดยที่เนื้อหาเกี่ยวกับความอุดม
 สมบูรณ์ในธรรมชาติ ฉากกินเลี้ยงในครอบครัว ที่เด่นที่สุดคือภาพแสดงเหตุการณ์
 ที่เมืองกานา เมื่อพระเยซูแสดงปาฏิหาริย์ครั้งแรกด้วยการเปลี่ยนน้ำให้เป็นไวน์
 เพื่อที่เจ้าบ้านจะใช้เลี้ยงรับรองแขกในงาน ประตูปานหนึ่งทางซ้ายมีม่านเล็กสูงขึ้น
 นำสายตาคนดูเข้าไป เป็นห้องครัว คนครัวสองคนกำลังสาละวนตระเตรียมอาหาร
 เห็นชัดเช่นกันว่าบนพื้นครัวมีอาหารกองเต็ม มีสุนัขตัวหนึ่งยืนมองจากประตูครัว
 มาทางสตรี สร้างความเป็นจริงขึ้นอีกว่าเป็นที่อยู่อาศัยปกติ ครึ่งขวาของภาพมอง
 ออกไปสู่บริเวณกว้างใหญ่ของปราสาท เห็นกวางเดินเล่นหรือพักอยู่ได้ร่มไม้ในป่า
 กิ่งต้นอุ้งยังเลื้อยเข้ามาในอาคารตรงหน้า

ในภาพกลิ่นสัมผัส ฉากตรงหน้าเป็นสวนดอกไม้บานาพันธุ์ ช่างๆ ตึกใหญ่
 ที่ขนาดสองข้างและตึกอื่นๆ อีกในด้านซ้าย กำแพงอาคารด้านขวามีแอ่งหรือซุ้ม
 ภายในซุ้มทุกซุ้มมีรูปปั้นตั้งอยู่ ส่วนหนึ่งของรูปปั้นแฉวงบนกำแพงเป็นปากน้ำ
 พุดด้วย รั้วกับประติมากรรมน้ำพุ บนพื้นไกลออกไปมีสระน้ำ ไกลบริเวณน้ำพุมี
 กระจาดต้นไม้เรียงรายอยู่ ด้านขวาก็มีดอกไม้เต็มทั้งในกระถาง ในแจกันขนาด
 ใหญ่รวมทั้งในตะกร้ามีอกทิวลิปด้วย เห็นชั้นวางกระจุก เหยือกแบบต่างๆ กับ
 อุปกรณ์บางอย่างที่อาจสื่อการสะกดเครื่องหอมจากมวลดอกไม้ คนสองคนกำลัง
 เด็ดดอกไม้ในสวน ทิวทัศน์สวนทอดลึกไปไกลจากตรงกลางภาพ สองข้างแนวต้นไม้
 สูงใหญ่ ดอกไม้ทั้งหมดสื่อกลิ่นหอมที่น่าอภิรมย์ รอบๆ สตรีเปลือยนางหนึ่ง มี
 กระจุกน้ำหอมแบบต่างๆ เธอมีดอกไม้ประดับรอบมวยผมของเธอ มือเธอข้าง
 หนึ่งถือพวงมาลัย อีกข้างยกดอกไม้ดอกหนึ่งขึ้นดม ตามองยิ้มๆ ไปยังเด็กน้อยที่
 ถือช่อดอกไม้ยื่นให้เธอ ช่อดอกไม้นี้มีดอกหลายชนิดปนกันและดอกลิลลี่สีขาวสูง
 เด่น ในฉากนี้แม้สตรีผู้นี้จะไม่ใช่พระแม่มารี เจตนาของจิตรกรชัดเจนคือให้ดอก
 ลิลลี่เพิ่มความดีงามให้กับสตรีในภาพ สุนัขที่นั่งอยู่ข้างๆ อย่างสงบเหมือนเป็น

พยานรับรู้เหตุการณ์ ยังมีสัตว์อีกสามสี่ตัวตรงหน้าด้วย อย่าลืมว่าคนเราใช้สารสกัดจากสัตว์มาปนในการทำน้ำหอมด้วยเช่นกัน^{๒๕}

ในภาพเสียงสัมพันธ์ นอกจากเครื่องดนตรีประเภทต่างๆ กับสมุดโน้ตดนตรี ระฆังสองสามใบ (ใช้สั้นเรียกหาคคนรับใช้) ยังมีเมตรทั้งใหญ่และเล็ก เขาวัว ปืนทั้งแบบปืนสั้นปืนยาว นั่นคืออุปกรณ์การล่าสัตว์ (เป็นศิลปะการล่าสัตว์ของชนชั้นสูงที่เป่าแตรหรือเป่าเขาวัว ให้สัญญาณแก่ทั้งฝูงคนและฝูงสุนัขขอกวิ่งไล่กวดสัตว์) และนาฬิกาแบบต่างๆ มีนกห้าหกตัวพันธุ์ต่างกันอยู่มุมนั้นบ้างมุมนี้บ้าง เสียงนกกู่ขันหรือร้องก็เปลือยอย่างหนึ่ง ในห้องยังมีภาพจิตรกรรมเกี่ยวกับการร้องรำทำเพลงหรือเล่นดนตรี โดยเฉพาะภาพคลาสสิกที่นิยมมากที่สุดในยุโรป คือภาพของ Orpheus กำลังตีพิณ มีสัตว์ทั้งหลายมาล้อมฟังอย่างหลงใหล^{๒๖} ในห้องถัดไป ครูกำลังสอนดนตรีให้แก่บุตรหลานของเจ้าของคฤหาสน์

ในภาพกายสัมพันธ์ ที่สะดุดตาที่สุดคือจำนวนเครื่องกระเบื้องและอาวุธแบบต่างๆ ที่กองระเกะระกะอยู่ทั่วไป สื่อถึงการรบและสงคราม สตรีเปลือยนั่งบนเก้าอี้มีผ้าแดงเบาพลิ้วบังกายนิดหน่อย กำลังกอดเด็กคนหนึ่งท่าทางรักใคร่เอ็นดู บนพื้นบริเวณที่นั่งมีพรมผืนใหญ่ปู ในฉากหลังเห็นคนกำลังตอกเคาะเหล็กทำอาวุธหรือกระเบื้องใหม่ๆ อีก จิตรกรดูเหมือนต้องการเน้นเรื่องสงครามยิ่งกว่าสิ่งใด จิตรกรรุ่นต่อมาบางที่ก็รวมสัญลักษณ์ที่หมายถึงประสาทสัมผัสแบบต่างๆ และจัดรวมไว้ภายในภาพเดียวกัน การเลือกแสดงสัญลักษณ์ในรูปแบบอย่างไร สื่อให้เข้าใจว่าจิตรกรผู้นั้นเน้นประสาทอะไรเหนือประสาทสัมผัสอื่น เช่นในภาพที่ ๔ ของ Sébastien Stoskopff (๑๕๙๗-๑๖๕๗) สื่อเสียงสัมผัสด้วยเครื่องดนตรีและสมุดโน้ตเพลง กลิ่นสัมผัสด้วยดอกไม้ รสสัมผัสด้วยผลไม้ กายสัมผัสด้วยการแตะ ตาสัมผัสด้วยทิวทัศน์ นอกจากนี้ยังรวมสิ่งที่แสดงความหลง เช่น กล้องกระดานหมากรุกที่มีลูกเต๋าสองลูกกับถ้วยสำหรับเขย่า (ที่คว่ำลง) เหมือนจะเตือนภัยของการพนันที่จะนำความฉิบหายมาสู่ครอบครัวและยังทำลายคุณธรรมในใจคน (ไม่ผิดกับความหลงในการคลั่งดอกทิวลิป) ลูกโลกสื่อถึงการเดินทางออกสู่โลกกว้าง การค้าขายซึ่งรวมทั้งการมีสินค้าแปลกใหม่ เช่น พรม และในที่สุดการกอบโกยผลประโยชน์จากดินแดนอื่นๆ การให้มีหญิงสาวในภาพและให้เธอเป็นผู้อุ้มตะกร้าและมือแตะผลไม้ เท่ากับเน้นความน่ากินกับวัยสาวซึ่งในที่สุดสื่อความรักใคร่ จะ

เห็นว่าจิตรกรรมแห่งมุมของสังคมยุคนั้นไว้ได้ดี ภาพนี้รังสรรค์ขึ้นใน ค.ศ. ๑๖๓๓ เป็นยุคทองของเนเธอร์แลนด์ ยุคที่คนหันกลับมาเชื่อว่าพบสวรรค์น้อยๆ บนดินแล้ว
นี่เป็นตัวอย่างการอ่านภาพตัวอย่างหนึ่ง สัญลักษณ์ที่จิตรกรเลือกมาวางรายละเอียดของแต่ละสิ่งในภาพ ย่อมเป็นข้อมูลและช่วยให้เราเข้าใจภาพ เข้าใจวิสัยทัศน์ของจิตรกรมากขึ้น

๕. กลุ่มภาพความหลงหรือความตาย

ภาษาจิตรกรรมใช้ศัพท์คำว่า Vanity หรือ Vanités (คำหลังซึ่งเป็นคำฝรั่งเศส นิยมใช้เป็นพหูพจน์เพื่อสื่อความหลากหลายในความหลงของมนุษย์) ซึ่งยากที่จะแปลเทียบกับคำว่า ความหลง เท่านั้น อย่างไรก็ตามเมื่อดูตัวอย่างของความหลงในคดียุโรปที่จะนำมากล่าว คงจะทำให้เข้าใจคำนี้ดียิ่งขึ้น ดังเล่าไว้ในหัวข้อของกลุ่มดอกไม้ Hans Memling (ตั้งแต่ ค.ศ.๑๔๙๐) เป็นจิตรกรคนแรกที่แทรกภาพชีวิตหนึ่งที่เป็นดอกไม้ไว้ด้านหลังภาพวาดบุคคลฝีมือของเขา นอกจากภาพดอกไม้แล้ว เขายังแทรกภาพกะโหลกศีรษะคนไว้ตรงนั้นด้วย กะโหลกศีรษะจะกลายเป็นองค์ประกอบภาพที่สำคัญอย่างหนึ่งและจะเข้าแทรกในจิตรกรรมหลายเนื้อหาในเวลาต่อมา Memling ต้องการสื่อความน่าเบื่ออันเป็นธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตและโยงไปถึงความตายในอนาคตของบุคคลในภาพที่อยู่ด้านหน้า ภาพกะโหลกศีรษะที่ปรากฏแทรกไว้โดยตรงในภาพจิตรกรรมด้านหน้านั้น ภาพแรกที่รู้จักกันคือภาพของนักบุญเจโรมฝีมือของจิตรกรเยอรมัน Albrecht Dürer (๑๔๗๑-๑๕๒๘) ในภาพนี้เจโรมกำลังก้มหน้าก้มตาเขียนอะไรบนโต๊ะในห้องทำงาน เรารู้ว่าเป็นเจโรมเพราะมีหมวกปีกกว้าง(หมวกของตำแหน่งคาร์ดินัลสีแดง) แขนงไว้บนกำแพงข้างหลังเขาและข้างๆ นาฬิกาทรายที่แน่นอนต้องการสื่อเวลาที่หมุนเวียนไม่สิ้นสุดพร้อมๆกับที่ชีวิตจะผ่านไปสู่อุบัติกรรมกาล ตรงหน้าเขาบนโต๊ะมีรูปปั้นขนาดเล็กของพระเยซูตรึงบนไม้กางเขน ที่บริเวณหน้าต่างกระจก แสงแดดสาดส่องทำให้ห้องสว่าง มีกะโหลกศีรษะวางอยู่^{๒๗} ภาพนักบุญเจโรมแนวนี้จะเป็นแบบฉบับของภาพนักบุญคนนี้ต่อมา จะมีเปลี่ยนแปลงเช่นฉากหลังเป็นฉากในป่า นักบุญกำลังมองภาพพระคริสต์ถูกตรึง คิดใคร่ครวญถึงชีวิตกับความตาย มีกะโหลกศีรษะอยู่ข้างๆ เสมอด้วย จิตรกรบางคนให้มือเจโรมวางบนกะโหลก สื่อชัดเจนยิ่งขึ้นอีกถึงการพินิจพิจารณาเกี่ยวกับความตาย

Lucretius (96-55 ก่อน ค.ศ.) กวีชาวโรมัน กล่าวถึงความตายไว้ว่า ความตายย่อยสลายทุกอย่าง ความตายเป็นด้านสุดท้ายของทุกอย่าง คำพูดของเขา เป็นที่จดจำและเปลี่ยนพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับเรื่องความตายในหมู่ชาวคริสต์ โดยสิ้นเชิงทำให้ภาพความตายเป็นเนื้อหาสำคัญในศิลปะและโดยเฉพาะจิตรกรรม ตั้งแต่ปลายยุคกลาง ความตายไม่ใช่สิ่งต้องห้ามที่คนไม่กล้าแตะ แต่กลายเป็นสิ่งเตือนสติ เป็นภาพล้อของความหลงแบบต่าง ๆ ของมนุษย์ ภาพความตายดังกล่าว ไม่น่ากลัวแม้จะมีกะโหลกศีรษะและต่อมามีโครงกระดูกที่ร่างให้เห็นอย่างชัดเจน วิธีการสอนของคริสต์ศาสนาลดความหวาดกลัวของคนลงไปมาก นั่นคือคนตาย (ชาวคริสต์ที่ดี) จะเข้าสู่ชีวิตนิรันดร์ในอ้อมอกของพระเจ้า ไม่ต้องคอยเตร็ดเตร่เป็นวิญญาณไร้ร่าง สภาพหลังนี้แหละที่คนจินตนาการว่าล่องลอยเหมือนคนไร้ที่อยู่ไร้ที่พึ่ง การสามารถขึ้นสวรรค์ได้ในวินาทีถัดไปจึงเป็นความโล่งอกอย่างยิ่งแต่ก็มีฝ่ายที่ต้องการเสนอภาพความตายให้ดูน่าเกลียดน่ากลัว เป็นความตายที่มีมดหมโทดร้าย ผนวกภาพลักษณะที่สื่อความทรมาณเนื่องจากโรคร้ายต่าง ๆ เช่น เป็นภาพโรคที่จะถูกขับไล่ใส่ส่งจากสังคมสู่ทะเลทราย ให้ความรู้สึกรุนของการตกนรกทั้งเป็น นี่เป็นสิ่งที่คนหวาดกลัวกันที่สุดในยุคนั้น ตัวอย่างก็มีให้เห็นบ่อย ๆ ในยุคกลางที่เหมือนเคียวฟันประชากรโลกหมดไปเกือบครึ่งหนึ่งในแต่ละครั้งที่ระบาดขึ้น อย่างไรก็ดีเหตุผลที่ทำให้มีการเนรมิตภาพความตายให้น่ากลัวขึ้นมาจากความคลอนแคลนของคริสต์ศาสนาเป็นสำคัญ ตั้งแต่กลางศตวรรษที่ ๑๑ แล้ว การแตกแยกของคริสต์ศาสนาเป็นฝ่ายตะวันตก(โรมันคาทอลิก) กับฝ่ายตะวันออก(ออร์ทอดอกซ์กรีก,รัสเซีย)และต่อมายังแตกแยกเป็นโรมันคาทอลิกกับโปรเตสแตนต์ (ต้นศตวรรษที่ ๑๖) ยังผลรุนแรงต่อจิตสำนึกของทุกผู้ทุกนาม และทำให้เกิดการปฏิรูปศาสนาอย่างรีบด่วน ความตายจึงถูกใช้เป็นเครื่องมือชักจูงให้คนหันมาเชื่อในศาสนา ด้วยการแทรกจินตนาการของความทุกข์ทรมาณก่อนสิ้นลมเข้าในศาสนศิลป์ ในยุคนี้เช่นกันที่ศาสนาเปิดโอกาสให้คนบาปหนักแก้ตัวด้วยการสารภาพบาป การทำทุกขกิริยายอมรับผิดและลงโทษด้วยการทรมาณร่างกายตนเองแล้วบาปต่างๆ จะถูกล้างออก เป็นชาวคริสต์ที่ดีคนใหม่ในความเมตตาของพระเจ้าเป็นเจ้าและจะได้ไปสวรรค์ การเริ่มมีพระผู้ฟังคำสารภาพของชาวคริสต์ที่เริ่มมีใน

ศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ นี้ จึงไม่ใช่เรื่องบังเอิญแต่อย่างไร แต่เป็นวิธี(เดียว)ที่ศาสนา จะเข้าถึงชีวิตความเคลื่อนไหวของคนในหมู่บ้านได้อย่างทั่วถึง

ประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการนำเสนอภาพความตายที่ เริ่มแพร่หลายตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๖ คือยุคนั้นเกิดการรวมเป็นกลุ่มสังคมในหมู่ ปัญญาชนและในหมู่พ่อค้าคหบดีชั้นกลาง คนกลุ่มหลังนี้ประสบความสำเร็จมาก ขึ้นๆ ในวงการเงินและสังคม ความสำเร็จนี้จะปูทางสู่ระบบนายทุนในยุคต่อมา และสร้างแนวโน้มใหม่คือปัจเจกบุคคลนิยม ความสำเร็จทำให้คนหลงตัวและคิดว่าไม่จำเป็นที่จะต้องพึ่งพาใครหรือเข้าร่วมกลุ่มสังคมใด ระบบเครดิตที่พ่อค้าชั้น กลางเริ่มขึ้นในธุรกิจการค้าขายนั้น เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตด้วยเช่นกัน ศาสนาก็ต้องวางนโยบายตามแนวโน้มนี้ด้วย นั่นคือทุกอย่างขึ้นอยู่กับการรู้จักฉวย โอกาส การจะได้ไปสวรรค์หรือไม่มันจึงอยู่ที่การรู้จักกลับตัวให้ทันก่อนล้นลม ศาสนาเริ่มเผยแพร่ค่านิยมตามเหตุการณ์ร่วมยุคว่าทรัพย์สินสมบัติที่สั่งสมมาได้จาก ธุรกิจการค้านั้นเป็นสิ่งไม่ยั่งยืน สร้างความทรงงตัวผิดๆ (ละไว้ในฐานเข้าใจว่านำ มาบริจาครสเสริญพระเจ้าดีกว่า) ปัญญาชนกลุ่มผู้ยังยึดมั่นในขนบธรรมเนียมผู้ดี เก่า ที่ไม่มีผลประโยชน์อันใดจากความร่ำรวยแบบใหม่ จะสนับสนุนแนวของ ศาสนาและประณามความหลง ความหลงจะกลายเป็นประเด็นเด่นในจิตรกรรม ชีวิตหนึ่งยุคนั้น (ดูภาพที่ ๑๐)

ภาพชีวิตหนึ่งของความหลงมักจะมีสรรพสิ่งที่มีค่า ของฟุ่มเฟือยประเภท ต่างๆ เคียงข้างภาพลักษณะของความตาย ในจิตรกรรมแบบนี้ศิลปะการประกอบ ภาพและความละเอียดในการใช้สีกับเทคนิคจิตรกรรมอยู่ในระดับสูงมาก สิ่งของที่ วางกระจายให้เห็นไม่มีมิติของสิ่งย้วยวนตัดทอน เพราะมีสัญลักษณ์ทั้งแบบตรงไป ตรงมา เช่น กะโหลกศีรษะ โครงกระดูก หรือสิ่งที่สื่อให้คิดต่อ เช่น นาฬิกาแบบ ต่างๆ แก้วหรือขวดไวน์ที่คว่ำลง ปืน มีด หน้ากาก ดอกไม้ในแจกัน ผลไม้ใน ตะกร้า เทียนดับ หรือซากสถาปัตยกรรมโบราณ เป็นต้น ความตายกลายเป็นเนื้อ หนา เป็นวัฒนธรรมศิลปะอย่างเป็นทางการ เน้นว่าสังคมประณามความสุขสำราญ หลงใหลจนลืมนึกความตาย นำสังเกตว่า จิตรกรรมความหลงส่วนใหญ่เน้นความ ร่ำรวยและสรรพสิ่งที่โยงถึงอำนาจของชนชั้นสูงเป็นสำคัญ มากกว่าจะประณาม ความอยากรวยของชนชั้นกลาง

แนวโน้มนี้ประจวบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอังกฤษ เป็นครั้งแรกที่รัฐสภาอังกฤษประกาศใช้รัฐธรรมนูญเหนือสถาบันพระมหากษัตริย์ และยังได้ลงโทษประหารชีวิตพระเจ้าชาร์ลส์ที่ ๑ เมื่อ ค.ศ. ๑๖๔๙ ภาพมงกุฏ เครื่องเกราะของอัศวิน อาวุธ ลูกโลกในฐานะที่สื่อการแผ่ขยายดินแดน หนังสือ(โปรดอ่านรายละเอียดต่อไปข้างล่างในกลุ่มทั่วไป) สมุดโน้ตดนตรีกับสมบัติมีค่าและหายากอื่นๆ รวมทั้งสิ่งที่โยงไปถึงศาสนา เช่น หมวกของสันตปาปา หมวกของสังฆราช คัมภีร์ไบเบิล เป็นต้น ศาสนาโดยเฉพาะเป็นต้นเหตุของสงคราม ๓๐ ปี ที่เกิดขึ้นภายในจักรวรรดิเยอรมันตั้งแต่ ค.ศ. ๑๖๑๘-๑๖๔๘ ระหว่างหมู่เจ้าชายโปรเตสแตนต์กับศูนย์คริสต์จักรที่โรม และที่กระจายออกไปทั่วยุโรปเพราะมีหลายประเทศเข้าข้างฝ่ายโปรเตสแตนต์และบางประเทศเข้าข้างฝ่ายโรมันคาทอลิก โดยมีปัญหาผลประโยชน์เข้ามาเป็นประเด็นสร้างสงครามด้วย สงครามทำให้บ้านเมืองยากจน เงินทองสูญสิ้นไปกับกิจสงคราม ทรัพย์สินส่วนบุคคลก็ร่อยหรอลงเพราะการค้าทุกอย่างหยุดชะงัก คนทุกผู้ทุกนามสำเหนียกอย่างเต็มอกถึงความไม่จีรังยั่งยืน พร้อมทั้งเห็นแล้วว่าช่องห่างระหว่างอุดมการณ์ศาสนา(ที่นำไปสู่สงคราม) กับความหวังที่จะได้กวาดต้อนทรัพย์สินสมบัติจากคู่สงครามนั้นกว้างและลึกเป็นเทวใหญ่ ประชาชนเสื่อมศรัทธาในศาสนาอย่างที่ไม่มื่ออะไรจะหยุดยั้งได้

วรรณกรรมในยุคเดียวกันโดยเฉพาะของกวีชาวสเปนชื่อ Calderón de la Barca ในกวีนิพนธ์ชื่อ La vida es sueño (ชีวิตคือความฝัน) กวีต้องการเตือนสติกษัตริย์ (พระเจ้าชาร์ลส์ที่ ๕ แห่งฮับส์บูร์ก) ว่าอำนาจที่พระองค์มีนั้นเป็นเพียงความฝันอันสับสนระยะหนึ่งเท่านั้นเอง อาณาจักรฮับส์บูร์กแผ่ออกไปกว้างขวางเป็นจักรวรรดิใหญ่ แต่เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ จักรวรรดิก็เสื่อมและสลายตัวลงในเวลาต่อมา ตัวอย่างภาพจิตรกรรมของ Pieter Boel (๑๖๒๒-๑๖๗๕)^{๒๔} เป็นภาพที่รวมสัญลักษณ์ของความหลงในขณะเดียวกันก็สื่อเนื้อหาของวิถีชีวิตด้วย ถือกันว่าเป็นงานชิ้นเอกในแขนงภาพชีวิต อยู่ที่พิพิธภัณฑวัตถุจิตรศิลป์ที่เมือง Lille (ประเทศฝรั่งเศส) ในภาพนี้จิตรกรใช้ส่วนหนึ่งของโบสถ์ที่เก่าชำรุดเป็นฉาก โดยแนวเส้นที่นำสายตาคนดูอยู่ต่ำกว่าเส้นกึ่งกลางความสูงของผืนผ้าใบ คนดูเหมือนมองเฉียงจากมุมใกล้ตัวทางขวาไปยังทางซ้าย ฉากหน้ามีสมบัติหรือสรรพสิ่งที่สื่อความหลงหรือความภูมิใจของคนกองซ้อนๆ กันไป ทุกอย่างรวมสูงเป็นแนว

สามเหลี่ยมปิรามิดเต็มพื้นหน้าของภาพและลดหลั่นลงไปทางซ้ายโดยมีโลงตั้งวาง
 คั่นพื้นที่ว่างเปล่าที่เหลือ บนจุดสูงสุดเป็นเสื้อคลุมลายสีแดงบนพื้นไหมสีทอง มี
 ขนสัตว์ประดับชายเสื้อ หมวกโพกผมแบบอาหรับประดับด้วยเข็มกลัดทองฝัง
 พลอยมีค่า วางบนเสื้อคลุมและอยู่ข้างๆ กะโหลกศีรษะ บนหมวกโพกผมยังเห็น
 ส่วนบนที่เป็นซี่สูงแหลมของมงกุฎทอง ต่ำลงมาเป็นลูกโลก มีหมวกสีขาวยกด้วย
 เพชรพลอยและสูงเป็นมุมแหลมแยกออกเป็นสองมุม เป็นหมวกประจำตำแหน่ง
 สันตปาปา^{๙๙} ยังมีมงกุฎเพชรพลอยวางต่ำลงมา มีถาดทองขนาดใหญ่ประดับเงิน
 อย่างสวยงามพร้อมฉากเหตุการณ์หนึ่งที่อยู่ความหลงแบบหนึ่งของคน ข้างๆ มี
 เกราะ ดาบ กระบอกรธู เครื่องดนตรี แป้นสีของจิตรกร หัวรูปปั้นแบบคลาสสิก
 และของอื่นๆ อีกมากมาย เหนือโลงศพมีรูปปั้นเต็มตัวของสตรีในแอ่งบนกำแพง
 ถัดออกไปเป็นรูปปั้นชายเต็มตัวและรูปปั้นหญิงอีกหนึ่งที่เห็นได้ชัดในเงา นัก
 วิจารณ์ศิลปะกล่าวถึงรูปปั้นสตรีที่ใกล้หีบศพว่าเป็นนางร้องให้ตามธรรมเนียมที่ทำกัน
 มา (โลงศพของกษัตริย์มักทำด้วยหินและจะตั้งในแอ่งกำแพงแอ่งหนึ่งใกล้แท่น
 บูชาย่อยภายในโบสถ์ บนหินรอบข้างของโลงมักจะจำหลักเป็นนางร้องให้ไว้) จิตร
 กรจึงให้มีรูปปั้นของนางร้องให้ไว้เพื่อการสืบเนื่องของธรรมเนียม และบอกยศ
 ตำแหน่งอันสูงของผู้ตายที่อยู่ภายในโลง ภาพจิตรกรรมของ Pieter Boel รวม
 สัญลักษณ์ที่เป็นจุดสุดยอดในชีวิต แต่ทั้งหมดนี้ก็ไม่ได้ทำให้ผู้ดูสงสัยได้เลยว่า ความ
 ตายจะไม่มาพรากจากทุกอย่าง นักวิจารณ์ศิลปะกล่าวว่าภาพนี้เหมือนฉากพิธีแห่
 ศพ และเพราะเหตุนี้จึงจัดได้ว่าเป็นจิตรกรรมประเภทแนวชีวิต (ดูภาพที่ ๑๑)

เบื้องหลังจิตรกรรมชีวิตนี้ของความหลงมักจะมีวิกฤตการณ์ในสังคมโดย
 เฉพาะในศตวรรษที่ ๑๗ ที่อุดมไปด้วยสงครามกับการแตกแยกของอาณาจักร บน
 กำแพงด้านหนึ่งของวัด Marienkirchen แถว Alexander platz ที่กรุงเบอร์ลิน มี
 จิตรกรรมฝาผนังชุด เร็งรำกับความตาย-Dance of Death^{๑๐๐} เป็นภาพเชิงเปรียบเทียบ
 ความตาย (โครงกระดูก) จูงคน(เป็นๆ)จากทุกชั้นทุกวัยทุกอาชีพเดินไปเป็นวง
 จิตรกรรมฝาผนังที่วัดนั้นเนรมิตขึ้นเมื่อกาฬโรคที่ระบาดใน ค.ศ. ๑๔๘๔ ลึกลง
 เรียกปีนั้นว่าเป็น Plague Year ประชาชนยุโรปตายหมดลงไปครึ่งหนึ่ง เรียกความ
 ตายครั้งนั้นว่าเป็น Black Death ระบาดกับความตายเป็นเนื้อหาหนึ่งในวรรณกรรม
 ฝรั่งเศสยุคกลางที่แพร่หลายสู่ยุโรปชาติอื่นๆ อาจมีอะไรแปลกหรือเปลี่ยนไปบ้าง

ในส่วนย่อย แต่ใจความสำคัญเหมือนกัน คือทุกคนเกิดมาต้องตาย แนะนำให้คิดว่าเป็นความเสมอภาคจริง ๆ ประเภทเดียวในหมู่คน เมื่อตายแล้วชาวคริสต์ก็ต้องไปปรากฏเบื้องหน้าพระผู้เป็นเจ้า ไม่มีใครหลบหนีได้ ถ้ารู้ลำนึกผิดเสียตั้งแต่ก่อนตายก็ยังมีโอกาสผ่านเข้าสู่สวรรค์ ภาพดังกล่าวเตือนสติผู้มีอำนาจและปลอบใจผู้อ่อนแอ ความตายในยุคต่อมาจะเป็นโครงกระดูกเต็มตัว ถือเคียวตำมใหญ่ บางที่ใช้ภาพเคียวเท่านั้น

๖. กลุ่มทั่วไปเช่นภาพหนังสือ, เครื่องดนตรี, พิพิธภัณฑ ์ ฯลฯ

ภาพชีวิตนิ่งของหนังสือ ก่อนที่จะมีการประดิษฐ์เครื่องพิมพ์ขึ้นใช้หนังสือยุคกลางเขียนด้วยมือบนแผ่นหนัง มีจิตรกรรมประดับในแต่ละหน้าน้อยเป็นหนังสือที่นักบวชใช้เวลาตลอดชีวิตทำขึ้นภายในรั้วรอบขอบชิดของวัดอาราม เป็นหนังสือสวดประกอบด้วยบทสวดและเรื่องราวประกอบจากคัมภีร์ จึงเป็นหนังสือเพื่ออุดมการณ์ศาสนาเท่านั้น การทำใช้เวลานานมากและยากด้วย ต้องอาศัยจิตแน่วแน่และศรัทธาของผู้ทำจึงจะสำเร็จ แม้ต่อมาเมื่อ โจฮันท์ กูเตนเบิร์ก (Johannes Gutenberg) จะประดิษฐ์แทนพิมพ์ได้สำเร็จในราว ค.ศ. ๑๔๕๐ แต่หนังสือที่พิมพ์ในตอนแรก คือคัมภีร์กับหนังสือสวดเท่านั้น คัมภีร์ไบเบิลคือหนังสือของมวลหนังสือ เป็นที่รวมแรงจิตใจที่พระจิตประทานแก่เหล่าพระผู้เผยวิจนะแก่เหล่าอัครสาวก เป็นกุญแจเผยความลึกลับของศาสนา จึงไม่น่าแปลกใจว่าคัมภีร์ หรือหนังสือ กลายเป็นสัญลักษณ์ที่โยงไปถึงผลงานสร้างสรรค์ของพระผู้เป็นเจ้า Alanus ab Insulis^{๑๑} เคยกล่าวไว้ว่า งานสร้างโลกทั้งหมด จริงแล้วคือหนังสือเล่มหนึ่ง เป็นภาพ ๆ หนึ่งและเป็นกระจกบานหนึ่ง

ตั้งแต่ปลายยุคกลางเป็นต้นมา รูปลักษณ์ภายนอกของหนังสือเปลี่ยนไปและแย่งด้วย อันเป็นผลสืบเนื่องกับการขยายการเรียนการสอนไปในมหาวิทยาลัยตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๓ และจากความจำเป็นที่จะต้องอ่านงานเขียนของยุคโบราณและทำบทวิจารณ์ ตามเมืองมหาวิทยาลัยต่างๆ จะมีห้องสมุดประจำ^{๑๒} คนคัดลอกยุคต่อมาต้องการผลิตหนังสือเป็นจำนวนมากจึงขาดความพิถีพิถันหรือเพราะไม่มีศรัทธาในหัวใจเหมือนบาทหลวงสมัยก่อน หนังสือเพื่อมหาวิทยาลัยเหล่านี้ราคาจึงถูกกว่า การใช้กระดาษแทนแผ่นหนังตั้งแต่กลางศตวรรษที่ ๑๕ ทำให้ค่าผลิตลดลงด้วย สถิติระบุว่าตั้งแต่ราว ค.ศ. ๑๕๐๐-๑๖๐๐

ปริมาณหนังสือเพิ่มขึ้นลิบเท่า การขยายปริมาณหนังสือที่ผลิตสู่ตลาด ไปกระตุ้นความสนใจใฝ่เรียนรู้เป็นอย่างมาก การแพร่กระจายของหนังสือออกไปนอกรั้วอารามนักบวช สู่ปัญญาชนและในที่สุดสู่สามัญชนทั่วไปนั้น ยิ่งเท่ากับเป็นการเปิดประตูสู่ความคิดเรื่องประชาธิปไตยด้วย และจะผนึกเป็นแรงดันสู่การเปลี่ยนแปลงการเมืองในยุคต่อมาอย่างไม่มีอะไรหยุดยั้งไว้ได้ ชนชั้นสูงหรือปัญญาชนที่ยังหัวเก่าอยู่มองเห็นอันตรายที่จะมาถึง ค่านิยมแบบเก่าของสังคมศักดินาจะถูกทำลายความระแวงต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมประจวบกับที่คุณภาพของหนังสือที่ผลิตออกมาก็แย่ลงไปด้วยนั้น ทำให้มีการประณามว่า *คนบางคนสะสมหนังสือ เหมือนเลี้ยงสัตว์ฝูงใหญ่* จริงๆ แล้วเข้าใจเพียงไม่กี่คำ และหลายคนซื้อหนังสือเพียงเพื่อความสนุกในการสะสมมันเท่านั้น หาได้เพื่ออ่านไม่ หนังสือเลยกกลายเป็นสิ่งฟุ้งเฟ้ออย่างหนึ่งและในที่สุดเป็นสัญลักษณ์ของความหลงอย่างหนึ่งด้วย มีผู้พบจารึกของ Barnabe Rich (๑๕๕๐?-๑๖๑๗) ที่กล่าวไว้เมื่อ ค.ศ. ๑๖๐๐ ว่า *โรคระบาดโรคหนึ่งของศตวรรษคือ ปริมาณหนังสือที่ล้นท่วมโลก หนังสือไร้เนื้อหาไร้คุณค่าที่โลกยังคงกักเก็บเป็นเล่มๆ ไม่รู้หยุด* Robert Burton ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่สารภาพว่า รู้จักโลกจากหนังสือเท่านั้น ละไว้ในฐานเข้าใจว่าเขาขาดประสบการณ์จริง และยังเกิดสงสัยขึ้นมาว่าสิ่งที่เขาอ่านมานั้นถูกต้องแน่นอนแล้วหรือ (ดูภาพที่ ๑๒)

เบื้องหลังความคิดแบบนี้เองที่ทำให้จิตกรรมชีวิตหนึ่งของหนังสือ มักจะมีกะโหลกศีรษะเข้าปองค้ประกบอย่างหนึ่ง บางทีมีเทียนสั้นๆ ที่มอดดับหรือเซียงเทียนที่เทียนใหม่เกือบหมดแล้ววางอยู่ด้วย^{๑๑} นอกจากนี้ก็มีตลับนาฬิกาพกที่เปิดอ้าไว้ หรือนาฬิกาทราย ปากกาขนนกที่ขลุ่ยห่อหิ้ว เก้าและหลุดไปบ้างแล้ว หน้าหนังสือก็เหลือง(กรอบ) ขอบม้วนเข้า มีรอยขาดหรือแห้ว เน้นคุณภาพที่ไม่ดีของกระดาษ ปกหนังสือบางที่หลุดลุ่ย บางเล่มยังเข้าเล่มแบบใช้เชือกหนังร้อยรวบหน้าต่าง ๆ เข้า หนังสือเก่าๆ เหมือนจะย่ำว่าหนังสือพวกนั้นพ้นสมัยแล้ว แต่ก็มีความที่หนังสือทุกเล่มดูเรียบร้อย ในบางภาพเห็นชื่อหนังสือ บางที่ยังสามารถอ่านข้อความบนหน้าหนังสือได้ด้วย ในกรณีอย่างนี้ก็จะได้ข้อมูลเกี่ยวกับนักเขียนและหนังสือ โยงให้นึกถึงเนื้อหาในหนังสือเล่มนั้นๆ อย่างเฉพาะเจาะจง หนังสือดังกล่าวบอกถึงแนวโน้มกับค่านิยมของยุคด้วยเสมอ บางทีก็มีรูปปั้นขนาดเล็กแทรกเข้าไปด้วย อาจเป็นแค่วรูปปั้นหรือเต็มตัว

นักประวัติศาสตร์ศิลป์สามารถเจาะจงได้ว่ารูปปั้นนั้นคือใครในประวัติศาสตร์ที่จิตรกรเจาะจงนำมาเป็นองค์ประกอบ จิตรกรรมชีวิตนิ่งของหนังสือในรูปแบบทั้งหมดนี้เหมือนกันในแง่ของเนื้อหา คือสื่อความหมายของเวลาที่ผ่านไป เน้นความหลงของคนเป็นสำคัญ สื่อความอวดดี อวดรู้ของคน สื่อความหลงผิดว่าการอ่านหนังสืออาจนำไปสู่ความสุขที่ดีกว่า สื่อความไม่ยั่งยืนของความรู้ด้วยเช่นกัน ความไม่เป็นระเบียบบนชั้นหนังสือส่วนใหญ่ให้ความรู้สึกวุ่นวายที่ทับทบให้หายใจไม่ออก ดังที่ Robert Burton เขียนไว้ในงานเรื่อง สรีระของความเศร้าหมอง - Anatomy of Melancholy ของเขาที่เผยแพร่เป็นครั้งแรกใน ค.ศ. ๑๖๒๑ เขายังกล่าวอีกว่า "ตาเราเจ็บเพราะการอ่าน นิ้วเราหักเพราะต้องพลิกหน้า"

กลางศตวรรษที่ ๑๗ ตลาดหนังสือในยุโรปแผ่กว้างออกไป การอ่านจะเป็นกิจกรรมสำคัญในชีวิตปัญญาชนและแม้ในหมู่ชาวบ้านสามัญ ความต้องการอ่านหนังสือก็เพิ่มมากขึ้น ในตลาดหนังสือจะมีชื่อเรื่องใหม่ๆ การผลิตหนังสือก็เพิ่มปริมาณขึ้นอย่างรวดเร็ว แนวโน้มนี้ทำให้เนื้อหาของหนังสือเบนออกจากชายของศาสนาที่เคยเป็นเนื้อหาเด่นและเกือบเป็นเนื้อหาเดียวของหนังสือมาตลอดหลายสิบศตวรรษ วงการศาสนา ศิลปินกับนักมานุษยวิทยาหัวโบราณทั้งหลายย่อมไม่สบอารมณ์กับแนวโน้มของตลาดหนังสือแบบนี้ ในแง่หนึ่งหนังสือกลายเป็นสิ่งประดับอวดปัญญา เป็นของฟุ่มเฟือยอย่างหนึ่ง เนื่องจากขาดความศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาไปเสียแล้ว

กรณีพิเศษที่มีวิธีนำเสนอตามแบบฉบับของจิตรกรเอง (นักประวัติศาสตร์ศิลป์คิดว่าเขาเป็นผู้กรุยทางสู่จิตรกรรมแบบเซอเรียลลิสต์ในยุคต่อมา) คือ Arcimboldo (๑๕๒๗-๑๕๙๓) ในภาพชีวิตนิ่งของหนังสือ เขานำหนังสือมาจัดเป็นภาพคนครึ่งตัวสวมแว่นตา มีขนสัตว์เป็นฟูเล็กๆ ประดับโบหน้าและดูเป็นหมวดเครา หนังสือแต่ละเล่มดูใหม่ ชาญปเล่มอย่างดี เป็นปกแข็งสวยงาม ทำให้คาดได้ว่าเป็นหนังสือของหลวงหรือของตระกูลผู้ดี จิตรกรตั้งชื่อภาพว่า เจ้าหน้าที่ห้องสมุด ทำให้นักถึงผู้ทำงานห้องสมุดที่วันหนึ่งอาจเกิดความรู้สึกว่าถูกหนังสือทั้งหมดตกดทับหรือเห็นภาพหลอนว่าตนเองก็เป็นหนังสือหนึ่งเล่มในหมู่หนังสือหมื่น ๆ เล่ม

ภาพที่ ๘

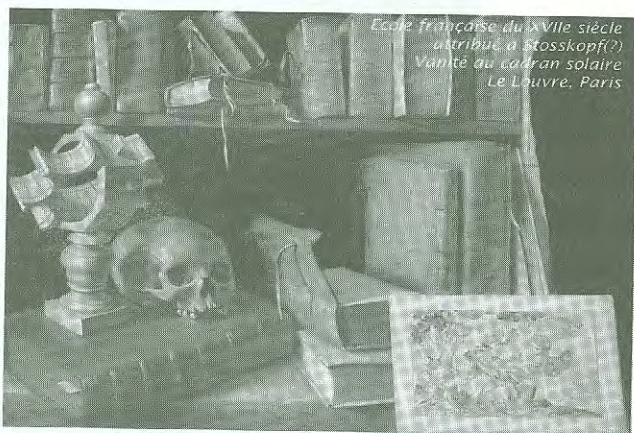
ภาพที่ ๙

ภาพที่ ๑๐

ภาพที่ ๑๑

ภาพที่ ๑๒

ดนตรี ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๕ เป็นต้นมา ดนตรีจะมีบทบาทเพิ่มขึ้นและ โดยเฉพาะในนิกายโปรเตสแตนต์ มาร์ติน ลูเธอร์ จะเน้นบทบาทของดนตรีในพิธีกรรมของศาสนา ซึ่งนำไปสู่ความรักความนิยมดนตรีมากขึ้น ๆ ในเยอรมนี จนเป็นประเทศผู้นำด้านนี้ไปด้วย นอกจากวงศาสนาแล้วดนตรีจะเป็นความบันเทิงสำคัญในสังคม จึงเป็นเนื้อหาหนึ่งในศิลปะ ในจิตรกรรม หัวข้อดนตรีเริ่มขึ้นด้วยการแทรกเป็นบทสรรเสริญของเหล่าเทวดา ๆ พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า นั่นคือมีภาพเทวดาดีดสีตีเป่ารอบ ๆ บัลลังก์ เช่นในจิตรกรรมบนแผ่นไม้เหนือบานหน้าต่างที่เปิดออกมา ประดับบนแท่นบูชาโบสถ์ Saint Bavon ที่เมือง Gand ผลงานปี ๑๔๓๒

ฝีมือของ Jan Van Eyck (๑๓๙๐?-๑๔๕๑) ต่อมาเนื้อหานี้จะออกจากกรอบของศาสนา โยงไปสู่เทพตำนาน โดยเฉพาะในเรื่องของ Orpheus ผู้ติดตาม Eurydice คนรักที่ถูกงูกัดตายไปถึงริมฝั่งแม่น้ำ Styx นั่งตีตีพิณที่นั่นจนเทพบาดาลใจอ่อนยอมให้เขาลงไปตามหาคนรักกลับคืน เทพตำนานเรื่องนี้เป็นที่นิยมแพร่หลายมากที่สุดในการจิตรกรรมและยังเป็นเนื้อหาสร้างเป็นบทละครหรือบทโอเปร่าด้วย

ดนตรีเป็นเนื้อหาสำคัญในการจิตรกรรมอิตาลีสมัยยุคเรเนซองส์ ส่วนในการจิตรกรรมที่ประเทศเนเธอร์แลนด์ยุคศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ ดนตรีเป็นองค์ประกอบสำคัญของวัยเยาว์ที่หลงระเริงในความรัก ใช้ชีวิตอย่างฉาบฉวย เต็มร่าทำเพลงเท่านั้น แต่ดนตรีก็เข้าร่วมเป็นสัญลักษณ์แ่งบวกด้วยเหมือนกัน ในการจิตรกรรมภาพชีวิตครอบครัวที่สมดุล ที่สมาชิกหลายคนเข้าร่วมวงโดยที่แต่ละคนเล่นเครื่องดนตรีที่ตนถนัด ในกรณีต่างๆ ที่กล่าวมานี้ไม่มีภาพชีวิตนิ่งของเครื่องดนตรีเลย (เครื่อง) ดนตรีเป็นส่วนหนึ่งในจิตรกรรมแนวชีวิตมากกว่า ความสำคัญของดนตรีในวัฒนธรรมตะวันตกมีมากเสมอมาจนทุกวันนี้ จึงน่าแปลกใจที่กลับมีจิตรกรเพียงไม่กี่คนเท่านั้น ที่เสนอภาพชีวิตนิ่งของเครื่องดนตรีอย่างแท้จริง ผู้หนึ่งคือจิตรกรอิตาลีสมัยชื่อ Evaristo Baschenis (๑๖๑๗-๑๖๗๗) นอกจากภาพชีวิตนิ่งของเครื่องดนตรี เขายังมีผลงานเป็นภาพแนวชีวิตหรือภาพชีวิตนิ่งของผักผลไม้ นักประวัติศาสตร์ศิลป์ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ภาพจิตรกรรมชีวิตนิ่งของเครื่องดนตรีนั้นสร้างขึ้นโดยเฉพาะเจาะจงเพื่อลูกค้าของเขาและจะประดับอยู่ในวัง เครื่องดนตรีก็เป็นเครื่องดนตรีประเภทสายเท่านั้น เพราะเป็นงานฝีมือสำคัญของช่างที่ Cremona ไม่ไกลจากที่อยู่ของจิตรกร จิตรกรบรรจงให้รายละเอียดของวัสดุที่ใช้ทำเครื่องดนตรีแต่ละชิ้น เทคนิคการนำเสนอของเขาทำให้เห็นฝีมือของช่าง ทำให้ภาพเป็นบทสรรเสริญฝีมือของช่างผู้ประดิษฐ์ และยังมีเนื้อหาเป็นความเปรียบโยงไปยังโสตสัมผัสสประการหนึ่งและความไพเราะกลมกลืนของดนตรีแห่งจักรวาล นั่นคือสรรเสริญพระเจ้าเป็นเจ้าอีกประการหนึ่ง การตีความดังกล่าวมาจากแนวความคิดที่ตกทอดมาแต่ยุคโบราณ เมื่อปีทาโกรัส (ราวศตวรรษที่ ๖ ก่อน ค.ศ.) ค้นพบระบบตัวเลขหลักสิบ การคูณตัวเลข การยกกำลังสอง เป็นต้น เกิดเป็นทฤษฎีปีทาโกรัสที่สอนต่อๆ กันมาว่า ตัวเลขเป็นหลักพื้นฐานของสรรพสิ่ง เป็นกฎของจักรวาล จากหลักนี้จึงสามารถอธิบายดนตรีได้ด้วยตัวเลข หรือจัดดนตรี

ให้เป็นระบบเสียงที่ไล่เลี่ยกันไปโดยอาศัยตัวเลขเป็นหลัก ระบบเสียงดนตรีนี้แหละที่เป็นภาพสะท้อนของดนตรีแห่งจักรวาล และในที่สุดเป็นภาพสะท้อนของพระผู้สร้าง ตั้งแต่ ค.ศ.๑๔๙๑ งานเขียนของนักบุญอากุสตินเกี่ยวกับดนตรี (De Musica) แพร่หลายในอิตาลีโดยเฉพาะที่เมืองเวนิส คำที่ใช้เรียกระบบดนตรีในยุคนั้นคือ numeri sonantes ที่แปลตรงตามตัวได้ว่า "ตัวเลขที่มีเสียง" อากุสตินสรุปในทำนองเดียวกันว่า ระบบเสียงดนตรีที่ประสาธสัมพันธ์ของคนสามารถรับรู้ได้นั้นเป็นผลงานของพระผู้เป็นเจ้าของ

ตั้งแต่ยุคกลาง อิทธิพลความคิดดังกล่าวทำให้คนถือว่าดนตรีมีหน้าที่สมานใจเหมือนยาสมานโรค ตั้งในบทกวีนิพนธ์ของ Johannes de Muris (ราว ๑๒๙๐ - ๑๓๕๑) ใน Summa Musicae บทที่สองที่ระบุว่าดนตรีมีอำนาจเหมือนยา และสร้างความอัศจรรย์ใจ คนไข้หายป่วยด้วยดนตรี โดยเฉพาะผู้ที่เกิดมาในความเศร้าโศกเสียใจ จนถึงทุกวันนี้ดนตรีใช้เป็นยาสมานจิตวิญญาณ ชักล่อมและให้ความสุขอย่างแท้จริง (ดูภาพที่ ๑๓ "มาตาม Pompadour")

ภาพมาตาม Pompadour พระสนมคนโปรดของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เป็นตัวอย่างของชีวิตภายในวังของชนชั้นสูง ในสรรพสิ่งรอบข้างจะเห็นว่านอกจากดนตรีที่เป็นกิจกรรมของชนชั้นสูงแล้ว ยังมีตู้หนังสือ ลูกโลก ม้วนแผนที่หลายม้วนหรือพรมบนพื้น ล้วนสื่อความสนใจต่อการค้นพบใหม่ๆ ในโลกกว้าง โดยเฉพาะในสมัยของพระเจ้าหลุยส์ผู้ทรงมีสมญานามว่า Le Roi Soleil หรือ the Sun-King ที่ไทยมีการติดต่อเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับฝรั่งเศส

การค้นพบสิ่งแปลกใหม่ในยุคกลาง มักเป็นที่เพ่งเล็งไปในแง่ลบเสมอ ในต้นศตวรรษที่ ๑๖ ความอยากรู้อยากเห็นของคนไม่มีขอบเขตอะไรขวางแล้วใน

เมื่อศรัทธาในศาสนาลดลง ลีโอนาร์โด ดา วินชี เคยพูดถึงความรู้สึกเมื่อไปหยุด
อยู่หน้าถ้ำ มีทั้งความหวั่นระแวงในสิ่งที่มองไม่เห็นและความกระหายอยากรู้ว่าม
อะไรน่าที่นำไปประหลาดใจใหม่ นักประวัติศาสตร์ศิลป์กล่าวว่านั่นเป็นความรู้สึก
ของคนยุคใหม่ตอนนั้น เพราะฉะนั้นสิ่งแปลกใหม่ การค้นพบแบบต่างๆ ทำให้คน
ยุคนั้นรู้สึกอึดอัดใจ เหมือนกับได้ผลึกเส้นขอบฟ้าออกไปอีก ชนชั้นสูงที่มีกำลัง
ซื้อเริ่มสะสมของแปลกของใหม่จากต่างถิ่น รวมเป็นคอลเลกชันสิ่งประหลาดที่เรียก
กันว่า curiosities อันเป็นจุดเริ่มต้นของการสถาปนาเป็นพิพิธภัณฑ์ในเวลาต่อมา

ยุคนั้นถือว่าการสะสมแบบนี้ "เพื่อการค้นคว้าเกี่ยวกับธรรมชาติและส่งเสริมการศึกษาวิทยาศาสตร์" การสะสมสิ่งประหลาดในตอนนั้นเริ่มด้วยการสะสม
กระดูกของสัตว์ที่มีรูปร่างแปลก ใหญ่ หรือหายาก บางชนิดตากแห้งแล้วสตัฟฟ์ไว้
ตามลักษณะเดิม บางทีก็เป็นเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งของสัตว์ เช่น เขากวางใหญ่รูป
กิ่งไม้ กระดองเต่า กระดูกขากรรไกรของจระเข้ เป็นต้น คอลเลกชันรวมสิ่ง
ประหลาดแบบนี้ดึงดูดความสนใจของคนยุคนั้นมาก^{๓๔} การสะสมของแปลกๆ ใน
หมู่ชนชั้นสูงนั้น รวมถึงการสะสมภาพจิตรกรรมและประติมากรรม ซึ่งในที่สุดจะ
กลายเป็นหอศิลป์ และเพราะเป็นแหล่งข้อมูล จึงเป็นแหล่งรวมปัญญาชนด้วย เจ้า
ชายบางคนผู้รักการเรียนรู้หรือมีสปิริตเป็นศิลปินจะชอบซื้อศิลปะแขนงต่างๆ ไป
ด้วย เช่นในยุคเรเนซองส์อิตาลีศตวรรษที่ ๑๕ มีเจ้าชายโลเรนโซ เดอ เมดิซี
(๑๔๕๙-๑๔๙๒) และจักรพรรดิรูดอล์ฟที่ ๒ (๑๕๕๒-๑๖๑๒) ผู้สนใจวิทยา
ศาสตร์มาก เป็นต้น พึงเข้าใจว่าวิทยาศาสตร์หรือความรู้ทั้งหมดในยุคนั้น ยังไม่มี
การแบ่งแยกเป็นแขนงๆ อย่างชัดเจนเช่นในปัจจุบัน

จิตรกรรมชีวิตนิ่งของห้องรวมสรรพสิ่งหรือ "พิพิธภัณฑ์" นั้น นอกจาก
แบบที่รวมสัตว์หรือสิ่งแปลกๆ แล้ว จิตรกรบางคนเสนอภาพเป็นห้องโถงใหญ่ มี
ภาพใส่กรอบภาพเล็กกระจายเต็มทั้งบนกำแพงและบนพื้น และมีรูปปั้นแบบ
คลาสสิกประดับในแอ่งกำแพงหรือตั้งอยู่บนพื้น ห้องโถงนี้เปิดเห็นเฉลียงและ
ทิวทัศน์ข้างนอกที่มีบางอย่างโยงเกี่ยวกับสรรพสิ่งที่มีในห้องด้วย เช่นในผล
งานชุดชีวิตนิ่ง "แบบพิพิธภัณฑ์" ของ Jan Van Kessel

เขาสร้างภาพของยุโรป เอเชีย อเมริกาและแอฟริกา โดยมีกรุงโรมเป็น
แบบอย่างของยุโรป (เห็นปราสาท-Castel Angelo โกลออกไป) ในภาพชื่อเอเชีย

มีเมืองเยรูซาเล็มเป็นศูนย์กลาง เห็นหลังคาทรงกลมแบบศิลปะไบแซนไทน์ ในพื้นหลัง (เอเชียที่ชาวยุโรปพูดถึงนั้นคือตะวันออกกลาง และในจิตสำนึกของพวกเขาคือเมืองเยรูซาเล็มดินแดนศักดิ์สิทธิ์ อิสตันบูล(ในตุรกี) เปอร์เซีย อียิปต์ อินเดีย และจีนเป็นสำคัญ) สิ่งที่มีชื่อเสียงถึงประเทศเหล่านี้รวมอยู่ในภาพเช่นมีคนแต่งตัวแบบชาวอาหรับ เป็นต้น ในภาพอเมริกา นั้นคือทวีปอเมริกา (ในศตวรรษที่ ๑๗ สหรัฐอเมริกายังไม่เป็นประเทศ) จิตรกรใช้ภาพลักษณะของบราซิลสื่อถึงทวีปอเมริกา (ให้ชื่อว่า Paraiba en Brasil) มีชาวพื้นเมืองผิวคล้ำทั้งผู้หญิงผู้ชายและเด็ก รวมทั้งลิงและสัตว์ต่างๆ กระจายเต็มภาพ มีภาพชีวิตของชาวพื้นเมืองด้วย ในภาพแอฟริกาจิตรกรให้ชื่อว่า The Temple of Idoles มีชายผิวดำคนหนึ่งนั่งสูบบุหรี่ เห็นกล้องสูบบุหรี่ตามยาวมาจากแอฟริกาตอนเหนือ ชายผิวดำอีกคนหนึ่งนั่งอยู่บนเครื่องสานแบบญี่ปุ่น ยังมีรูปปั้นของ Aristoteles กับ Pliny^{๓๔} สมัยนั้นเปลือกหอยรูปสวยๆ แผลกๆ ขนาดใหญ่ เป็นของหายากจึงเป็นของมีค่าในสังคม ช่างทองมักจะนำมาเลี่ยมขอบด้วยทองคำและประดับด้วยเพชรพลอย ทำชาตั้งและกลายเป็นภาชนะไวน์ที่มีค่าสูง เปลือกหอยหายากแบบนี้ถือว่ามาจากแอฟริกา จึงเป็นสัญลักษณ์ของแดนไกล จิตรกรรมชุดนี้ของเขาอยู่ที่หอศิลป์เก่า Alte Pinakothek เมือง München ประเทศเยอรมนี (ดูภาพที่ ๑๔) ความจริงยังมีแบบชีวิตนึ่งปลีกย่อยอื่นๆ อีก เช่นชีวิตนึ่งของอาวุธที่มีแบบปืนด้ามยาวเพราะเพิ่งประดิษฐ์ขึ้นใช้กันได้ไม่นาน เป็นต้น

ภาพที่ ๑๔

สรุป

จนถึงศตวรรษที่ 17 การอ่านภาพจิตรกรรมยังต้องคำนึงถึงนัยศาสนาอยู่เสมอเพื่อให้ได้ใจความครบบริบูรณ์ ยุคการทดลองค้นคว้าแบบวิทยาศาสตร์จริงจัง ๆ นั้นยังไม่เริ่มขึ้น วิทยาการและเหตุผลยังไม่เพียงพอที่จะลบล้างจิตสำนึกที่ตกทอดสืบมานานพันเจ็ดร้อยกว่าปี เพราะมีอะไรอีกหลายอย่างที่คนยังอธิบายไม่ได้ ศาสนาจึงเข้ากลบช่องห่างนั้น จะเข้าใจจิตรกรรมชีวิตนิ่งได้โดยตลอด ต้องอ่านผ่านสภาพแวดล้อมในสังคมยุคนั้นที่กำลังเปลี่ยนทิศทาง György Lukács (๑๘๘๕-๑๙๗๑) ปราชญ์ชาวฮังการี กล่าวว่าศตวรรษที่ ๑๕-๑๗ เป็นยุคที่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมิได้ลอยลอยในอากาศแบบนามธรรมทั้งหลาย แต่มีรูปลักษณ์และสัมผัสได้ นั่นคือ สรรพสิ่งเหมือนอาหารที่ผ่านการย่อยสลายในร่างกายคน เป็นพยานของชีวิตประจำวัน และเป็นรูปแบบของจิตสำนึกแบบต่าง ๆ จิตรกรรมชีวิตนิ่งสามารถถ่ายทอดนามธรรมให้เป็นสิ่งสัมผัสได้

การติดตามดูจิตรกรรมชีวิตนิ่งที่รังสรรค์ขึ้นในยุคใหม่ที่เป็นหัวเรื่องของงานเขียนฉบับนี้ ทำให้สรุปได้ว่า เอกลักษณ์สำคัญในจิตรกรรมชีวิตนิ่ง คือความละเอียดลออขององค์ประกอบภาพทุกอย่างทุกประเภท ที่บรรลุดังสูงสุดในประวัติศาสตร์จิตรกรรมกับจิตรกรชาวยุโรปตอนบนเป็นสำคัญ ซึ่งให้เห็นถึงความเพียรพยายามกับความสนใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับธรรมชาติและสรรพสิ่งรอบข้าง ความถูกต้องตรงตามความเป็นจริงของรูปลักษณ์ที่ประกอบภาพชีวิตนิ่งนั้นเหนือกว่าคำบรรยายใด ๆ จิตรกรรมชีวิตนิ่งยุคนั้นเป็นพยานที่ดีที่สุดของยุคสมัยที่คนอยากรู้ อยากเรียนทุกอย่างทั้งในแง่ลึกและกว้าง คนช่างสังเกตจดจำและบันทึกไว้เป็นหลักฐานข้อมูล ตามขนบอันดีของปราชญ์ยุคโบราณ อีกประการหนึ่ง จิตรกรรมชีวิตนิ่งยังรักษาขนบการสร้างสรรคศิลป์ในยุคกลางที่มีภูมิหลังศาสนาแฝงไว้เป็นคำเตือนใจ แม้วงศ์ประกอบภาพเป็นสรรพสิ่งรอบข้างในชีวิตคนก็ตาม ภาพชีวิตนิ่งของธรรมชาติ ไม้ดอก กับอาหารการกิน เป็นองค์ประกอบสำคัญก่อน แล้วจึงเริ่มปรากฏมีรูปลักษณ์ที่สื่อความตาย ความหลง ที่จะแพร่หลายขึ้นมาก แนวโน้มนี้ชี้ให้เห็นว่าคนยอมรับสภาวะของการต้องตายมากขึ้น ชีวิตกับความตายจะฝังแน่นในจิตสำนึกคนโดยไม่อาจลบเลือนได้

คนสมัยใหม่เรียนรู้ศิลปะการเอาตัวรอด การกอบโกยผลประโยชน์และการสะสมเงินตราเพื่อการดำรงชีวิต พร้อมๆ กับที่ดวงตาก็เห็นความตาย ณ สุดขอบฟ้า กล้าพูดถึงหรือกล้ำมองเผชิญหน้ามากขึ้น วิกฤตการณ์ภายในคริสต์จักรและการแสวงหาความประพุดที่ผิดศีลธรรมต่างๆ ของนักบวช ทำให้ศรัทธาที่มีต่อศูนย์ คริสต์จักรที่กรุงโรมลดลง ในขณะที่เดียวกันก็ยิ่งทำให้คนใฝ่หาสิ่งทีพวกเขาจะยึดได้ หลายคนหันไปพึ่งเงินทองเพื่อหาความสุขแก่ตนในโลกนี้ เพราะเข้าใจแล้วว่าเงินเป็นพระเจ้าได้อย่างน้อยก็ชั่วระยะที่เขามิชีวิตอยู่ อีกหลายคนเห็นแสงสว่างในนิกายโปรเตสแตนท์ที่ปรับเข้ากับสภาพการณ์ของโลกยุคใหม่ เพราะเป็นนิกายที่สรรเสริญการทำงานซึ่งเท่ากับยกระดับศักดิ์ศรีของชนชั้นต่ำกับชนชั้นกลาง ยุคทองของเนเธอร์แลนด์เป็นผลงานของชนชั้นกลางและชาวนาชาวไร่เป็นสำคัญ นอกจากนี้นิกายโปรเตสแตนท์ยังอนุญาตให้กัยืมเงินเพื่อการทำมาหาเลี้ยงชีพได้อันเป็นข้อห้ามในนิกายโรมันคาทอลิก

ความนัยต่างๆ ที่แฝงอยู่ในจิตรกรรมชีวิตนึ่งยุคนี้โยงไปถึงสถานการณ์สังคมและจิตใจสำนึกของคนยุคใหม่ที่มีทรัพย์สินศตวรรษใหม่ๆ ล่อใจอยู่รอบข้าง การเริ่มไต่ร่องวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับศาสนา เป็นเครื่องหมายบอกวิกฤตทางปัญญาของชาวยุโรปยุคนั้น เกิดความสงสัยในค่านิยม ขนบเก่าๆ ตลอดจนความรู้เก่าๆ ที่ตกทอดมา คอเปอร์นิคัสกับทฤษฎีสุนทรียะจักรวาล พลิกคำสอนของศาสนาโดยสิ้นเชิง ลบภาพของโลกที่ปิดและตรึงนึ่งกับที่ในระบบ Ptolemy (ดวงอาทิตย์หมุนรอบโลก) แล้วเสนอภาพแห่งพลังอำนาจของโลกที่เปิดออกสู่ความเป็นไปได้ทุกชนิดในจักรวาล คอเปอร์นิคัสเป็นผู้จุดประกายแสงสว่างขึ้น นำปัญญาชนรุ่นใหม่ที่จะใช้สมองคิดแทนการเชื่อตาม จะยึดประสบการณ์เป็นแนวทาง และจะสร้างเครือข่ายของความคิดให้เป็นระบบเหตุผลที่จะควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์เองในที่สุด ยุคนั้นมีนักปราชญ์นักคิดเกิดขึ้นมากมายที่ศึกษาทำความเข้าใจใหม่กับความรู้โบราณ และคิดวิเคราะห์หาฐานสติปัญญาแนวใหม่ๆ ชาวยุโรปในยุคใหม่เหมือนเดินออกสู่แสงสว่าง ใฝ่เรียน ใฝ่ค้น กระหายอยากรู้ทุกเรื่อง และตระหนักถึงคุณค่าของการเรียนรู้ของสติปัญญาว่าอยู่เหนือสิ่งใด ว่าเป็นสิ่งที่ทำให้คนสามารถเอาชนะทุกอย่าง วิทยุณขบถที่นำปฏิวัติฝรั่งเศสในศตวรรษที่ ๑๘ ก็เป็นผลลัพธ์โดยตรงของสติปัญญาชาวฝรั่งเศสและของวัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยน

ใหม่ๆ ตั้งแต่ยุคเรเนซองส์เป็นต้นมา ยุโรปยุคใหม่จะเป็นวาระสุดท้ายที่ยังมีอิทธิพลศาสนาครอบงำในจิตใจได้สำนึกอยู่ และยังมีความหวังว่าศาสนาจะเป็นแสงส่องทางสู่ความสุขนิรันดร์ ยุโรปยุคปัจจุบันมนุษย์ต้องกลายเป็นแสงสว่างเอง ถือไฟฉายส่องทางให้ตนเองแล้ว (บางทีก็ยิงส่องทางแก่ผู้อื่นด้วยเช่นสหรัฐอเมริกา เป็นต้น) หากมีผู้ใดพบแสงสว่างนำทางจากสิ่งอื่น อาจถือว่าเป็นความโล่งใจสายกังวลได้อย่างยิ่งยวด เพราะการที่ต้องส่องทางให้ตนเองนั้นเป็นภาระหนักยิ่งนัก ล้มลุกคลุกคลานได้บ่อย ๆ และไม่มีอะไรยืนยันได้ว่าจะมีกำลังไปได้ไกลเพียงใด

จิตรกรรมชีวิตหนึ่งจะเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิงเมื่อโลกเข้าสู่ยุคปัจจุบัน จะไม่มีระบบสัญลักษณ์ศาสนาหลงเหลืออีก เนื้อหาของจิตรกรรมจะเกี่ยวกับสามัญสำนึกเกี่ยวกับค่านิยมใหม่ๆ สังคมที่ชนชั้นกลางยึดถือ หรือจิตสำนึกร่วมสมัย การค้นพบใหม่ๆ ที่จะตามมาสร้างความตื่นตาตื่นใจ ตรึงและเร้าอารมณ์ในแนวแปลกใหม่ จิตรกรรมชีวิตหนึ่งจะเป็นสื่อสะท้อนเนื้อหาเหล่านี้ ด้วยกระบวนการและเทคนิคการนำเสนอส่วนตัวของจิตรกร สุนทรียทัศน์กับปัญญาณศิลป์ของจิตรกรจะเป็นกุญแจของการเนรมิตศิลปะในปัจจุบัน ในแง่ที่พูดได้ว่าศิลปินหลุดพ้นเป็นไทแก่ตัว มีอิสรภาพในการรังสรรค์งานตามวิสัยทัศน์ของตนเองเป็นสำคัญ

บรรณานุกรมข้อมูล

Mike dash. **Tulipomania**. London, Orion House, A Phoenix paperback. 2nd Impression 2001.

Seventeenth-Century DUTCH DRAWINGS - A Selection from the Maida and GeorgeAbrams Collection.Catologue by William W.Robinson. Introduction by Peter Schatborn.

Encyclopaedia Universalis. Vol. 12. Entry - Peinture. Paris, 1979.

Eric flaum. **Discovery-Exploration Through the Centuries**. New York, Gallery Books.1990.

Luce pietri & Marc venard. **Le monde et son histoire**, la fin du Moyen Age et les débutsdumondemoderne du XIIIe siècle au XVIIe siècle.

Norbert schneider. **Les Natures Mortes**. Köln, Taschen, 1994.

Onno ydema. **Carpets and their Datings in Netherlandish Paintings 1540-1700**. Published in the Netherlands by Walburg Pers, Zutphen. 1991.

ดูรายละเอียดเพิ่มเติมรวมทั้งภาพประกอบอื่นๆ ได้ในอินเทอร์เน็ตที่ <http://eu-culturesth.com/MySite2/StillLife.html>

เชิงอรรถ

๑ นักประวัติศาสตร์แบ่งระยะเวลาตั้งแต่ปลายยุคกลางเมื่อกรุงคอนสแตนติโนเปิลสิ้นสุดอำนาจลงใน ค.ศ. ๑๔๕๓ (นั่นคือเมื่อจักรวรรดิไบแซนไทน์หรือจักรวรรดิโรมันตะวันออกยุติลง และจักรวรรดิออตโตมันเริ่มต้นขึ้น) จนถึงเหตุการณ์ปฏิวัติฝรั่งเศสใน ค.ศ. ๑๗๘๙ ว่าเป็นยุคใหม่ (Modern) หลังจากนั้นโลกเข้าสู่ยุคปัจจุบัน (Contemporary) ยุโรปยุคใหม่ที่เราอ้างอิงจึงอยู่ในยุคศตวรรษที่ ๑๕-๑๘ เป็นสำคัญ อันจะเป็นจุดเริ่มต้นของยุคเรเนซองส์ในยุโรป Renaissance - เรเนซองส์ เป็นยุคหัวเลี้ยวหัวต่อ เป็นยุคที่คนทวนกลับไปค้นพบสิ่งดี ๆ ในโลกโบราณ จะพูดว่าเป็นยุคที่มีระบบปรัชญาใหม่ ๆ เกิดขึ้นนั้นก็ถูกต้องทีเดียวนัก แต่เป็นยุคที่คนสำรวจหนทางใหม่ ๆ เพื่อความเข้าใจโลก เข้าใจชีวิต เป็นยุคของความกระหายอยากเปลี่ยนครรถงชีวิต อยากลอง อยากทำหาย ถึงกระนั้นนักคิดยุคนั้นเหมือนหาแนวทางออกทางอื่นไม่ได้ กลับไปพัฒนาความคิดเรื่องของจักรวาลจากแนวโบราณ คิดไปคิดมาทั้งด้วยเหตุผลและด้วยค่านิยมใหม่ ๆ ก็ไม่ได้อะไรใหม่เพิ่มขึ้นมา กลับกระซิบโลกทัศน์เก่าให้แน่นขึ้นเท่านั้น สรุปกันในที่สุดว่าพระเจ้าคือหลักหรือกลไกของทุกอย่างและคือจุดจบของทุกอย่างด้วย ในภาษาศาสนา (ตามที่เขียนไว้ใน Apocalypse) คือ พระเจ้าเป็น Alpha ("อัลฟา" อักษรตัวแรกของกรีกในความหมายว่าจุดเริ่มต้น) กับ Omega ("โอเมกา" อักษรตัวสุดท้ายในความหมายว่าจุดจบ)

ที่กล่าวว่าเรเนซองส์เป็นยุคของการค้นคว้าและค้นหานั้น เพราะเป็นยุคที่ค้นพบอะไรมากมายจริง เช่นเทคนิคการเดินเรือเพราะสิ่งประดิษฐ์ใหม่คือเข็มทิศ นักเดินเรือผู้ที่สำคัญที่สุดที่เบนทิศทางโลกตั้งแต่นั้นคือ วาสโก ดา กามา กับ คริสโตเฟอร์ โคลัมบัส ยุโรปออกสู่โลกเรียนรู้เกี่ยวกับประเทศและชาติอื่น ๆ การค้นพบด้านอื่นที่มีความสำคัญไม่น้อยกว่ากันคือ ทฤษฎีจักรวาลที่มีดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางและมีโลกกับดวงดาวหมุนไปรอบ ๆ ของคอเปอร์นิคัส การประดิษฐ์แท่นพิมพ์กับอักษรตัวพิมพ์เป็นโลหะ(ที่หยิบเปลี่ยนสับที่ได้และหมึกพิมพ์) ของกูเตนเบิร์ก ช่วยแผ่กระจายความคิดอ่านของคนออกไปทุกมุมเป็นครั้งแรก กับการค้นพบหลักการของ perspective ของ Leon-Battista Alberti ที่จะเป็นแนวการสร้างสรรค์ศิลปะต่อมา

การพัฒนาการค้าและเศรษฐกิจเงินตรา นำความเปลี่ยนแปลงในแนวคิดสู่สังคม รวมทั้งวิวัฒนาการของศิลปะการสงครามทำให้ระบบอศวินที่เป็นกำลังรบของยุคกลางพังลง โลกยุคกลางที่มีระเบียบระบบเป็นขั้นเป็นชั้นในวงศาสนาเป็นโลกที่ปิดมาในยุคนี้สังคมยุคใหม่เปิดแบ่งบานด้วยพลังสร้างสรรค์ใหม่ๆ อุดมการณ์แห่งมนุษยนิยมเป็นสติปัญญาแนวใหม่ที่ปะทุขึ้นกับนักเขียน Petrarque ตามด้วย Bocace ไม่ยอมรับประเพณีการศึกษาแนวเก่าไม่ว่าจะเป็นปรัชญาหรือเทวศาสตร์ที่สอนกันตามมหาวิทยาลัยยุโรปในยุคกลาง (เรียกว่า la Scolastique) นักมนุษยนิยมยืนยันหลักการของ *คนเกิดใหม่ผู้ตั้งตนขึ้นได้จากพื้นฐานโบราณที่มีในจิตสำนึก* ความเคลื่อนไหวตามแนวเรนของสัจกล่าวมานี้ จึงเริ่มต้นด้วยการกลับไปหาความรู้จากวรรณกรรมโบราณกรีกและละติน (จักรวรรดิโรมันใช้ภาษาละติน) กระบวนการเริ่มขึ้นในอิตาลีในศตวรรษที่ ๑๔ แล้วจึงแผ่ขยายสู่ทั่วทั้งยุโรป บุคคลผู้นำสำคัญ ได้แก่ Petrarque Salutati Alberti Valla ในอิตาลี Erasmus แห่ง Rotterdam เนเธอร์แลนด์ Thomas More ในอังกฤษ Michel de Montaigne ในฝรั่งเศส

อุดมการณ์ของมนุษยนิยมนั้นพิจารณาวิเคราะห์เกี่ยวกับคนและเนื้อหาอื่นที่เกี่ยวข้องกับคน เช่น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ คำพูดหรือภาษา ในที่สุดคือการศึกษาเกี่ยวกับมนุษยศาสตร์ (studia humanitatis ซึ่งในโลกทัศน์โบราณคือการเรียนรู้ไวยากรณ์หรือภาษา (grammar) คำประพันธ์ (poetry) ศิลธรรมหรือจริยธรรม (moral) และวาทศิลป์ (rhetoric) การศึกษามนุษยศาสตร์นี้ เน้นวัฒนธรรมทั้งในด้านเสริมสติปัญญาและด้านการสร้างสรรค์ ศิลปะเตรียมคนให้เป็นคนครอบจักรวาล uomo universale โดยมีระดับวัฒนธรรมเป็นเครื่องวัดระดับคุณธรรมปรัชญาเรเนซองส์ของอิตาลีพัฒนามาจากการค้นพบใหม่ๆ เกี่ยวกับปรัชญาของ Platon (๔๒๘-๓๔๘ ก่อน ค.ศ.) และ Plôtinos (๒๐๕-๒๗๐) เป็นสำคัญ ในยุคนั้น Marsilio Ficino (๑๔๓๓-๑๔๙๙) แปลผลงานของเพลโตและของปราชญ์แนว neo-platonism การเข้าถึงหลักปรัชญาของปราชญ์โบราณให้คำตอบแก่เหล่าปัญญาชนอิตาลีในยุคนั้น ผู้กำลังเฝ้าหาสัจธรรมและหลักศีลธรรมที่ดีกว่าเพื่อปรับปรุงลัทธิโรมันคาทอลิกให้ดีขึ้น ในยุคนี้เช่นกันที่เหล่าปัญญาชนเมืองPadova เรียนรู้ใหม่ๆ เกี่ยวกับนักปราชญ์กรีกอริสโตเติล (๓๘๔-๓๒๒ ปี ก่อน ค.ศ. เป็น

แนวอริสโตเติลนิยม Aristotelism) ปรัชญาแห่งธรรมชาติก็มีผู้ศึกษามากขึ้นด้วย รวมทั้งปรัชญาการเมืองและกฎหมายที่จะกระตุ้นจิตสำนึกของช่องทางระหว่างศีลธรรมกับการเมืองเป็นต้น ผลประโยชน์ที่สำคัญที่สุดจากยุคเรเนซองส์นี้ คือการวางพื้นฐานของการศึกษาวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ให้โลกทัศน์ใหม่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ว่าจะต้องตั้งอยู่บนความรู้ที่เป็นผลจากประสบการณ์การคิดการคำนวณการจัดเข้าเป็นระบบ จึงจะเป็นความรู้ที่ยอมรับได้ว่าแน่นอนและถูกต้อง (เหตุการณ์สังคมยุโรปยุคใหม่นี้กว้างและหลากหลายมาก สุดที่จะนำมาแทรกกล่าวอย่างละเอียดในงานเขียนรูปแบบนี้ได้)

^๒ ศตวรรษที่ ๑๕ เป็นศตวรรษของการค้นพบ ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมของค่านิยมต่างๆ เช่น การค้นพบอำนาจของกระสุนดินปืน การพิมพ์ เข็มทิศ การกำหนดทำแผนที่โลกทั้งซีกตะวันตกและตะวันออกเป็นครั้งแรก นาฬิกา ทางเลื้อยที่ช่วยการเดินทางเร็ว เป็นต้น สิ่งเหล่านี้กระตุ้นให้ชนยุคศตวรรษที่ ๑๕ เกิดความอยากรู้อยากเห็น อยากรู้อยากเห็น อยากรู้ออกไปสำรวจดินแดนใหม่ๆ การเข้าไปเกี่ยวข้องกับอารยธรรมอาหรับที่สถาปนาและพัฒนาขึ้นมาไม่หยุดตั้งแต่ศตวรรษที่ ๘ เมื่อมุฮัมหมัดตั้งศาสนาอิสลามขึ้น และจะยังมีอิทธิพลต่อยุโรปมากขึ้นในยุคออตโตมันตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๕ เป็นต้นมานั้น ทำให้ยุโรปตระหนักถึงความจำเป็นในการกระชับจิตสำนึกที่มีคริสต์ศาสนาเป็นพื้นฐาน การได้รู้ได้เห็นความเจริญด้านวิชาการของชาวอาหรับ (โดยเฉพาะตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๒) กระตุ้นให้หันกลับไปพิจารณาศึกษาความรู้โบราณจากกรีกและโรมัน(ที่ชาวอาหรับเป็นผู้แปลเป็นภาษาอาหรับก่อนและถ่ายทอดมาถึงมือชาวคริสต์)สร้างมุมมองความเห็นการตีความในแนวใหม่ๆ การปฏิวัติวิธีการคิดและความเข้าใจเกิดขึ้นโดยเฉพาะเมื่อคอปเปอร์นิคัสเสนอทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับระบบจักรวาลดังกล่าวไว้ในข้อ(๑) ทฤษฎีนี้ทำให้คนเริ่มคิดถึงความต้องการของความรู้ที่ตกทอดมาจากยุคโบราณและที่ยุโรปยึดถือเป็นกฎตายตัวหรือเป็นหลักในการพัฒนาทุกอย่างตลอดสืบกว่าศตวรรษ การศึกษาวิเคราะห์ในยุคต่อๆ มาจะค่อยๆ เป็นแบบวิทยาศาสตร์มากขึ้นๆ หรืออย่างน้อยที่สุดก็ยึดเหตุผลเป็นหลักสำคัญ ยึดประสบการณ์มากกว่าความเชื่อหรือความรู้สึก

ศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ จะเป็นยุคของเรเนซองส์ที่ศิลปวิทยาได้จำกัดเฉพาะภายในกำแพงโบสถ์หรือวิหารเหมือนแต่ก่อน วิชาความรู้ก็มีได้จำกัดอยู่ภายในสถาบันหรือมหาวิทยาลัยมีได้อยู่ในมือของชนชั้นสูงเท่านั้น

การพัฒนาการค้าขายทำให้เกิดชนชั้นใหม่ เป็นชนชั้นกลางผู้ร่ำรวยขึ้นเรื่อย ๆ มีความรู้สูง มีวัฒนธรรม อาจเพราะเดินทางมากและมีประสบการณ์หลากหลาย สิ่งก่อสร้างใหม่ๆ เกิดขึ้นแทนวัดอารามหรือโบสถ์ เป็นคฤหาสน์ใหญ่โตหรูหราเพื่อสนองความต้องการของสังคมยุคใหม่สังคมรุ่นที่ต้องการยกระดับตนเอง จึงใฝ่หาทุกอย่างที่จะสร้างและเสริม "ความเป็นผู้ดี" แก่ตนเอง ชนชั้นกลางผู้ร่ำรวยจะกลายเป็นผู้บริโภคลำคัญของสังคมตั้งแต่นั้นมา กลายเป็นผู้ส่งเสริมและเผยแพร่ศิลปะวิทยาแทนพวกนักบวช ยุคนี้ผู้มีความรู้สูงพูดภาษาละติน คนเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง เป็นเครื่องวัดราคาและคุณค่าของทุกอย่าง ก่อนหน้านั้นพระเจ้าเป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่งและของจิตสำนึก ยุคนี้ศิลปินหรือนายช่างไม่ใช่เป็นผู้รับใช้แล้ว แต่เป็นดั่งเจ้านาย เขามีสิทธิ์เลือกงานเนรมิตงานและประกาศคุณค่าของงานของตัวเองด้วยการประทับชื่อให้ชาวโลกรู้ เรากลับแปลกใจไม่น้อยถ้ารู้ว่าในประวัติศาสตร์ศิลปะยังไม่เคยปรากฏมาก่อนเลยว่า ภายในชั่วคนรุ่นเดียวกันจะมีกวีจิตรกรประติมากรช่างศิลป์อื่น ๆ มากมายร่วมสมัยอย่างยุคเรเนซองส์ จนพูดได้ว่า ยุคนี้เป็นยุครวมอัจฉริยะบุคคล เช่น Leonardo da Vinci (๑๔๕๒-๑๕๑๙), Raffaello Sanzio (๑๔๘๓-๑๕๒๐), Donato di Angelo Bramante (๑๔๘๔-๑๕๑๔), Leon-Battista Alberti (๑๔๐๔-๑๔๗๒), Michelangelo Buonarroti สถาปัตยกรรมของมหาวิหารเซนต์ปีเตอร์ที่กรุงโรม (๑๕๐๖-๑๖๒๖) ที่สร้างขึ้นในยุคนี้ มีโดมสูงถึง ๑๓๒ เมตร เป็นผลงานของ Michelangelo สื่อพลังอำนาจใหม่ๆ ที่โรมันคาทอลิกตั้งใจจะบรรลุให้ได้ จะเป็นจุดเริ่มต้นของศิลปะบาร็อค

ศิลปะบาร็อคเป็นผลผลิตที่เด่นที่สุดของยุคเรเนซองส์ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงโรมในอิตาลีก่อนที่อื่นใด ในขณะที่จิตรกรรมจากยุโรปตอนบนบรรลุจุดสูงสุดของความงามสุนทรีย์และเทคนิคในศิลปะกับจิตรกรเด่น ๆ เช่น Rubens (๑๕๗๗-๑๖๕๐) และ Rembrandt (๑๖๐๖-๑๖๖๙) ในศตวรรษที่ ๑๗ ที่นั่นเช่นกันที่รวมจิตรกรรมชีวิตนิ่งไว้มากที่สุด ยุโรป

ในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ นอกจากเรื่องการพิมพ์แล้ว คงไม่มีอะไรเกินหน้าเทคโนโลยีการปรับพื้นที่ขึ้นและริมน้ำให้กลายเป็นพื้นที่ขังที่ชาวยุโรปตอนบนพัฒนาขึ้นตามลำดับ เพื่อเป็นที่อยู่และการเกษตร การสร้าง polders ในเนเธอร์แลนด์ แย่งพื้นที่คืนจากทะเลจนได้ เนเธอร์แลนด์จะกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญเทคโนโลยีน้ำที่ไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน

^๓ ชื่อที่ใช้เรียกประเทศเนเธอร์แลนด์ในปัจจุบัน มีหลายคำตามประวัติศาสตร์การสถาปนาเป็นประเทศ แรกเริ่มเดิมมาดินแดนแถบนี้อยู่กันเป็นแคว้นหรือรัฐอิสระเล็กๆ ในหมู่แคว้นอิสระเหล่านี้มีแคว้นฮอลันด์เป็นแคว้นที่อยู่ริมทะเล เป็นแคว้นที่รวมนักเดินเรือด้วย ชาวฮอลันด์จึงเป็นผู้ออกสำรวจเส้นทางเรือและเดินเรือต่อไปถึงออสเตรเลียและถึงอเมริกา ชาวฮอลันด์เช่นกันที่ตั้งสถาบันอิสอินเดียนตะวันออกและตะวันตกขึ้น เพื่อดูแลควบคุมผลประโยชน์ที่จะได้จากอาณานิคมในเอเชียและอาณานิคมในอเมริกาเหนือ เพราะฉะนั้นชาวฮอลันด์จึงมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันมากกว่าชนชาวแคว้นอื่นๆ จนในที่สุดเมื่อพูดถึงฮอลันด์หรือฮอลันดาในเวลาต่อมา ก็ใช้หมายถึงประชาชนที่อาศัยอยู่ในดินแดนยุโรปตอนบนนี้ เมื่อเจ็ดแคว้นในภาคเหนือมารวมกันตั้งแต่ ค.ศ.๑๕๗๙ เรียกว่า United Provinces of the Netherlands (ที่เราเรียกในงานนี้ว่า "แคว้นสหภาพแห่งเนเธอร์แลนด์" หรือสั้นๆ ว่า "แคว้นสหภาพฯ") ถือได้ว่าเป็นการรวมกันสร้างประเทศที่จะเป็นพื้นฐานของประเทศเนเธอร์แลนด์ในปัจจุบัน ภาษาอังกฤษใช้สำนวน The Dutch Republic เรียกแคว้นสหภาพฯแทน จึงมีคำ Dutch ปรากฏเพิ่มขึ้นอีกคำที่เรียกคนจากดินแดนนี้ การรวมกันก็เพื่อต่อสู้ให้หลุดจากอิทธิพลสเปนเหนือดินแดนแถบนี้ซึ่งสเปนยอมรับในที่สุด ใน ค.ศ.๑๖๔๘ แต่ต่อมาก็ต้องต่อสู้ขึ้นอำนาจของฝรั่งเศสและในสมัยรัฐบาลของคณะปฏิวัติจะถูกยุบลง ใน ค.ศ.๑๗๙๕ จนถึงตอนนั้นดินแดนยุโรปตอนบนมีแต่แคว้นดังกล่าวรวมทั้งแคว้นที่จะรวมเป็นประเทศเบลเยียมกับลักเซมเบิร์กด้วย เมื่อเนเธอร์แลนด์ได้รับการยอมรับเป็นประเทศเอกราชใน ค.ศ.๑๘๑๕ ประเทศเบลเยียมยังคงรวมเป็นหนึ่งเดียวกับเนเธอร์แลนด์จนถึง ค.ศ.๑๘๓๐ จึงแยกออกเป็นประเทศอิสระ และใน ค.ศ.๑๘๙๐ ลักเซมเบิร์กจะแยกออกเป็นอิสระเช่นกัน ต่อมาใน ค.ศ.๑๙๖๐ ทั้งเนเธอร์แลนด์ เบลเยียม และลักเซมเบิร์กจับมือรวมกันเป็นกลุ่มเศรษฐกิจกลุ่ม

เดียวกัน ใช้ชื่อว่า เบนลักซ์-Benelux ในงานเขียนนี้เราจะใช้คำ เนเธอร์แลนด์ เรียก ดินแดนยุโรปตอนบน

^๔ Pliny หรือ Caius Plinius Secundus นักธรรมชาติวิทยาชาวโรมัน เขียนรวบรวมศาสตร์ความรู้ต่างๆในยุคสมัยเขาไว้ในหนังสือชื่อว่า Natural History ที่จะเป็นหนังสืออ้างอิงที่สำคัญที่สุดเล่มหนึ่งของโลกโบราณ

^๕ เมืองปอมเปอี อยู่ในภาคใต้บนคาบสมุทรอิตาลี จนถึงราวศตวรรษที่ ๕ ก่อน ค.ศ. เมืองนี้อยู่ใต้อิทธิพลของพวกกรีก ราว ๘๐ ปีก่อน ค.ศ. กลายเป็นเมืองตากอากาศในฤดูร้อนของชาวโรมัน ค.ศ.๖๓ เกิดแผ่นดินไหว เมืองซาร์ดูเนียหายไปมาก ไม่นานต่อมาในวันที่ ๒๔ สิงหาคม ค.ศ.๗๙ ภูเขาไฟวิสุเวียต (Vesuvio) ระเบิด หินเหลวเป็นไฟไหลกลับพื้นที่กว้างไกลและถล่มเมือง Pompeii Herculaneum และ Stabiae Pliny the Younger ค.ศ.๖๑-๑๑๔ บันทึกเรื่องนี้ไว้ด้วยในจดหมายของเขา จึงให้รายละเอียดเป็นข้อมูลประวัติศาสตร์ที่พิเศษ ประชาชนในเมืองปอมเปอีตอนนั้นมีประมาณ ๒๐,๐๐๐ คน ถูกหินไฟเหลวกลบสิ้นชีวิตไปประมาณ ๒,๐๐๐ คน การขุดซากเมืองเริ่มตั้งแต่ ค.ศ.๑๗๔๘ ถึง ค.ศ.๑๗๖๓ แล้วหยุดชะงักลง ตั้งแต่ ค.ศ.๑๘๖๐ ได้เริ่มขุดสำรวจอย่างเป็นกิจจะลักษณะด้วยเทคนิคยุคใหม่ แม้เวลาจะผ่านไปนานถึงพันเจ็ดร้อยกว่าปี แต่เมืองที่ขุดขึ้นมาได้ยังคงสภาพยุค ค.ศ.๗๙ ได้อย่างน่าอัศจรรย์ใจ กลายเป็นข้อมูลที่มีค่ายิ่งนักเกี่ยวกับชีวิตชาวโรมันในศตวรรษที่ ๑ ได้เห็นผังเมือง ประตูเมือง ถนนหนทาง ร้านค้า อนุสรณ์สถาน วิหาร โรงละคร ฟอรัม (จัดรัสสาธารณะที่ชุมนุมประชาชน) สถานอาบน้ำแร่ บ้านเรือน บ้านโบราณที่สุดมีกระเบื้องโมเสคประดับวิลาใหญ่ๆ อีกมากที่มีทั้งโมเสคและจิตรกรรมฝาผนังประดับอย่างสวยงาม รวมทั้งรูปปั้นและสิ่งของเครื่องใช้หรือเครื่องประดับตกแต่งจำนวนมากมายทั้งหมดเป็นสมบัติล้ำค่าทางประวัติศาสตร์ที่ให้ข้อมูลที่ถูกต้องแน่ชัดที่สุดเกี่ยวกับชีวิตชาวโรมันยุคนั้น

^๖ ภาพบุคคลก็เป็นภาพเดี่ยวๆ เฉพาะในกรณีของภาพบุคคลนั้น มีตำนานเล่ากันมาว่าเริ่มจากการวาดภาพใบหน้าด้านข้างของคนรักบนกำแพงถ้ำ เพื่อเก็บไว้เป็นที่ระลึกเมื่อสตรีคนรักจะจากไป ภาพใบหน้าด้านข้างบนเหรียญกษาปณ์สมัยก่อนนั้นจะเป็นภาพบุคคลรุ่นแรกๆ

^๗ การแบ่งจิตรกรรมโดยเฉพาะจิตรกรรมที่สร้างบนผืนผ้าใบ มีขนาดที่นำไปมาได้สะดวก ส่วนวันตกเรียกว่า จิตรกรรมบนขาตั้ง-peinture de chevalet นั่นคือไม่รวมเอาจิตรกรรมฝาผนังที่มีขนาดกว้างใหญ่เท่าผนังหรือเพดาน ไม่รวมศิลปะโมเสกที่ปูบนพื้นทั้งอาคาร เป็นต้น ศิลปะโมเสกเคยถูกจัดให้เป็นแขนงหนึ่งของจิตรกรรม การแบ่งประเภทจิตรกรรมฟังดูง่ายและน่าจะสะดวกสำหรับจิตรกรและสำหรับคนดู แต่เมื่อจะต้องระบุประเภทจิตรกรรมขึ้นมาจริงๆ กลับไม่ใช่เรื่องง่ายนัก ตัวอย่างเช่นภาพทิวทัศน์ อาจเล่าเหตุการณ์หนึ่งในศาสนา ทำให้ภาพนั้นจัดเข้าประเภทภาพประวัติศาสตร์ได้ ดังนั้นตั้งแต่โบราณคงมีการถกเถียงกันบ้างเป็นแน่ การจัดประเภทจิตรกรรมยกเลิกไปแล้วในปัจจุบัน

^๘ Leon-Battista Alberti (๑๔๐๔-๑๔๗๒) เป็นสถาปนิกที่ยึดอุดมการณ์แห่งมนุษยนิยม เขามีผลงานเขียนเกี่ยวกับศิลปะทั้งจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม เป็นผู้คุมบูรณะเมืองฟลอเรนซ์ให้ทันสมัย ในหนังสือเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมของเขาชื่อ De re aedificatoria (ค.ศ. ๑๔๘๕) เล่มที่เก้า บทที่สี่ เขาแสดงความเห็นเกี่ยวกับประเภทจิตรกรรมไว้ด้วยและค้นพบหลักการสร้าง Perspective ในจิตรกรรม

^๙ Vitruvius มีชีวิตอยู่ในศตวรรษที่ ๑ เป็นสถาปนิกและวิศวกรชาวโรมันในกองทหารของจักรพรรดิ Augustus ได้เขียนหลักสถาปัตยกรรมไว้รวมทั้งหมดสิบเล่ม ให้ชื่อทั้งหมดว่า De architectura นับเป็นผลงานด้านสถาปัตยกรรมโรมันเล่มเดียวที่เหลือมาถึงปัจจุบัน

^{๑๐} ดีเดอโรต์-Diderot จะอุทานชมออกมาเมื่อเห็นภาพชีวิตนิ่งของชาร์แต็ง-Charadin ว่า "นี่ ! คนนี้เป็นจิตรกร(ที่แท้จริง)!" ประกาศยกย่องภาพชีวิตนิ่งเป็นครั้งแรกในประวัติของสถาศิลป์ของฝรั่งเศส แต่ใน Salon de ค.ศ.๑๗๖๓ ดีเดอโรต์คนเดียวเท่านั้นและในวาระเดียวกันนี้ด้วย เมื่อดูภาพจิตรกรรมของ Vernet และของ Claude Lorrain กลับชอบภาพของ Vernet มากกว่าเพราะ Claude Lorrain เป็นจิตรกรภูมิทัศน์และ Vernet เป็นจิตรกรประวัติศาสตร์ ในที่สุดเมื่อจะต้องเลือกระหว่างภาพประวัติศาสตร์กับภาพชีวิตนิ่งแล้ว ภาพประวัติศาสตร์ยังคงมาก่อน (ในบริบทที่ฝีมือจิตรกรเท่าเทียมและเด่นเสมอกัน)

^{๑๐} ศิลปะการฝังไม้ประดับ (maquetry) เหมือนศิลปะการทำมุกประดับของจีน เพียงแต่ใช้วัสดุไม้เนื้อต่างๆ ประกอบเป็นภาพหรือลวดลาย ใช้ตกแต่งเครื่องเรือนหรือบานประตูเป็นต้น

^{๑๑} กลุ่ม préraphaélisme /preraphaelites ลัทธิความงามแนวใหม่ที่เกิดขึ้นในอังกฤษในหมู่นักจิตรกรเช่น Rossetti กับ Burne-Jones เป็นต้น มีผู้อธิบายว่ากลุ่มนี้ยังยึดและจรรโลงอุดมการณ์เดิมของ Leonardo da Vinci ด้วยการเน้น "ความมีคุณธรรม" ในงานศิลป์ ชาวอังกฤษในยุคศตวรรษที่ ๑๙ ไม่ค่อยเข้าใจอุดมการณ์ของจิตรกร กลุ่มนี้นักพากันสงสัยไปต่างๆ นานา จนกระทั่ง John Ruskin เขียนอธิบายวิเคราะห์วิจารณ์อุดมการณ์ของกลุ่มนี้ในแง่บวก

^{๑๒} ต้นแบร์รี่ทุกชนิดถือเป็นส่วนหนึ่งในดอกไม้สวรรค์ สำหรับเด็กเล็กที่เสียชีวิตในขณะเดียวกันก็เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของพระแม่มาเรีย จิตรกรรมศาสนาๆ นี้ยังใช้ภาพดอกไม้และผลไม้รวมกันเป็นพวงหรือเป็นกรอบ ล้อมรอบภาพเหตุการณ์ศาสนาที่จะเด่นอยู่ตรงกลางภาพ เช่นในผลงานหนึ่งของ Breughel หรือของ Rembrandt

^{๑๓} เรื่องทูลิปแมนเนีย-Tulipomania โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมและรูปประกอบใน อินเทอร์เน็ตที่ <http://eu-cultures-th.com/MySite2/NatureMorte/stillLifeForWeb.html>

^{๑๔} Pieter Aertsen ผู้ไปอยู่เมืองอ็องแวร์ส์ใน ค.ศ.๑๕๕๕/๑๕๕๖ เขียนภาพใน ค.ศ.๑๕๕๙ ให้ชื่อว่า พระคริสต์กับนางโสเภณี ปัจจุบันอยู่ที่ St. delches เมือง Frankfurt เขาเสนอภาพเหตุการณ์ในชีวิตของพระคริสต์ในครั้งบนชายของภาพ โดยมีพื้นที่อื่นและพื้นที่เบื้องหน้าทั้งหมดเป็นฉากตลาด มีชาวบ้านชาวไร่และชาวบ้าน พร้อมตะกร้าผลหมากรากไม้ อาหาร เครื่องปั้นดินเผา ถังไวน์ ฯลฯ ที่น่าสนใจคือการรวมเหตุการณ์สองยุคสมัยไว้ในภาพเดียวกัน หนึ่งเป็นเหตุการณ์ในไบเบิล ผู้คนสวมเสื้อผ้ายุคนั้น เห็นหลังทหารโรมันที่กำลังจากไป (เล่าถึงทหารโรมันมาจับกุมหญิงคนหนึ่งเพราะผิดประเวณี ตามบัญญัติที่มีมาแต่โบราณ ผู้หญิงแบบนี้จะถูกขับไล่ไล่ส่งจากหมู่บ้านและชาวบ้านมีสิทธิ์ขว้างก้อนหินทำร้ายเธอ ในภาพมีผู้หญิงคนหนึ่งยืนก้มหน้า พระเยซูกำลังใช้มือเขียนอะโรบนดิน ไม่สนใจดูหรือรับรู้เหตุการณ์ ผู้คนต่างขอให้พระองค์ตัดสินโทษของผู้หญิง ในที่สุดพระองค์ประกาศ

ว่า ขอให้ผู้ที่คิดว่าตัวเองไม่มีบาปเป็นคนขวางก้นก้นก้อนแรกใส่กาง แล้วก็ก้มหน้าขีดเขียนอะไรบนดินเหมือนเดิม ปรากฏว่าไม่มีผู้ใดทั้งชาวบ้านหรือทหารโรมันกล้าโยนเป็นคนแรก ต่างพากันแยกย้ายจากไป พระเยซูบอกเธอว่าอย่าทำบาปอีก อีกเหตุการณ์หนึ่งเป็นภาพชีวิตในตลาดที่ผู้คนมารวมกันเพื่อการซื้อขาย แต่ละคนสวมใส่เสื้อผ้าสมัยศตวรรษที่ ๑๖ ภาพจิตรกรรมของ Pieter Aertsen อีกหลายภาพของเขาก็จะเป็นแบบนี้เช่นกัน

^{๖๖} นักวิจารณ์ศิลปะคิดว่าจิตรกรรมสเปนยุคนั้นยังอาจโยงไปถึงหลักสุนทรีย์ของคริสต์ศาสนาในยุคกลาง ตามแนวปรัชญาของกษัตริย์ซาโลมอน (Salomon) ผู้กล่าวว่า (พระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ) ได้จัดวางทุกอย่างด้วยระเบียบ ตัวเลขและน้ำหนัก ศิลปินในแขนงต่าง ๆ มักจะอ้างข้อความดังกล่าวเป็นแนวในงานสร้างสรรค์

^{๖๗} เมื่อมารโค โปโล กลับจากเอเชียพร้อมสรรพสิ่งวิจิตรพิสดารที่ชาวยุโรปไม่เคยคาดคิดหรือจินตนาการมาก่อน สร้างความว้าวุ่นงงใจเกี่ยวกับโลกและคนอื่นเกิดจิตสำนึกใหม่ที่น่าไปสู่การเดินทางอย่างกว้างขวาง

^{๖๘} ยุคนั้นมีดเป็นอุปกรณ์การกินสิ่งเดียวที่มีบนโต๊ะอาหารและที่ผู้ร่วมโต๊ะใช้ด้วยกัน จะมีในจิตรกรรมชีวิตนิ่งของอาหารเสมอ บ้างเห็นใบมีดชัดเจน บ้างก็มีปลอกเก็บ และยังคงสื่อนัยของ "การฆ่า ตัด เฉือน" หรือ "อันตราย" ที่อาจเกิดขึ้นได้ทุกขณะ

^{๖๙} Luther ใช้คำว่า la malignit-de la chair ในความหมายว่า เนื้อ(สัตว์หรือเนื้อตัวของผู้หญิง) ยั่ววน ในยุคเดียวกันนี้เองในภาษาเยอรมันโยงคำ "ไก" กับคำ "จูบ" และภาพลักษณ์ของปลา หัวแครอท ฯลฯ ก็ ดึงไปสู่ความหมายของอวัยวะเพศชาย

^{๗๐} ร็อตเตอร์ดัม เป็นเมืองท่าสำคัญของยุโรปตอนบนมาตั้งแต่ ค.ศ. ๑๓๔๐ ทำเลดีและกิจการท่าเรือเจริญก้าวหน้ามากจึงเป็นเมืองที่ใคร ๆ ก็อยากครอง ใน ค.ศ. ๑๔๘๙ แมกซิมิเลียนที่ ๑ (Maximilien I) แห่งฮับส์บูร์กเข้ามายึดเมือง ใน ค.ศ. ๑๕๗๒ พวกสเปนเข้าปล้นเมือง ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๖๐๐ เป็นเมืองท่าค้าขายอันดับสองของเนเธอร์แลนด์(อันดับแรกคือเมืองอันท์เวิร์ป) เมืองจะซบเซาลงในสมัยที่คณะปฏิวัติฝรั่งเศสเข้ายึดตั้งแต่ ค.ศ. ๑๗๙๕ ใน ค.ศ. ๑๘๗๐ ขุดเส้นทาง Nieuwe Waterweg ยาว ๓๐ กิโลเมตร เชื่อมเมืองกับทะเลโดยตรงและทำให้

เมืองเริ่มพัฒนาขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง จนในที่สุดเป็นเมืองท่าเรือที่มีประสิทธิภาพการบริการที่สูงที่สุดในโลก (หรือนับเป็นท่าเรือขนาดใหญ่ที่สุด รองลงไปคือ นิวยอร์ก (New York))

^{๒๑} อัมสเตอร์ดัม เป็นเมืองการประมงในศตวรรษที่ ๑๒ และพัฒนาขึ้นเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าขายอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ ๑๔ โดยมีธุรกิจรวมกับเมืองท่าลิสบอนในโปรตุเกส ใน ค.ศ. ๑๕๗๘ ชาวเมืองรวมกันต่อต้านอำนาจของพวกสเปนและเข้าร่วมกับแคว้นอื่น ๆ ตั้งตนเป็นแคว้นสหภาพแห่งเนเธอร์แลนด์ เมืองนี้จะยิ่งเจริญร่ำรวยขึ้นอีกเมื่อมีการสถาปนาสถาบันฮิสอินเดีย (แห่งเนเธอร์แลนด์) ใน ค.ศ. ๑๖๐๒ และธนาคารแห่งอัมสเตอร์ดัม (Bank of Amsterdam) ใน ค.ศ. ๑๖๐๙ ต่อมา มีการสถาปนาสถาบันเวสต์อินเดีย (ค.ศ. ๑๖๒๑) เพื่อควบคุมดูแลผลประโยชน์จากดินแดนในทวีปอเมริกา (รวมทั้งสถาปนาเมือง Neuwe Amsterdam หรือ New Amsterdam ใน ค.ศ. ๑๖๒๕ ซึ่งคือเมืองนิวยอร์ก และยังมีชื่อเกาะแมนฮัตตันอีกด้วย) ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๖๘๕ พวกโปรเตสแตนต์ชาวยิวที่หนีมาจากสเปน และพวกฮิวโกโนต์ (Huguenots ผู้หนีถือโปรเตสแตนต์ชาวฝรั่งเศส) พาถิ่นหนีความบีบคั้นทางศาสนา มาตั้งรกรากที่เมืองอัมสเตอร์ดัม จึงยิ่งทำให้เมืองนี้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปเร็วมากในทุกด้าน

^{๒๒} ศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ เมืองอันท์เวิร์ป มีความรุ่งโรจน์ถึงที่สุดโดยปัจจัยที่มาจากจิตวิญญาณชาวเมืองเป็นแรงกระตุ้นสำคัญ ชาวเมืองรักเสรีและไม่รังเกียจชาวต่างชาติ ชาวยุโรปพากันอพยพไปอยู่ที่เมืองนั้นเพราะเห็นช่องทางค้าขาย กษัตริย์โปรตุเกสไปตั้งสถานียขายเครื่องเทศ ชาวอังกฤษไปตั้งขายผ้าพับ ๆ ที่นั่นทีเดียวในยุโรป สถาบันการเงินและการค้าใหญ่ ๆ ของเยอรมันและของอิตาลี ไปเปิดสาขาที่นั่น สร้างตึกที่ตั้งอย่างหรูหราสง่างาม เมืองนี้นอกจากเป็นศูนย์กลางซื้อขายแล้วยังเป็นเมืองคลังสินค้าที่ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปไปตั้งไว้ ระบบการค้าเปิดแบบเสรีที่เมืองอันท์เวิร์ป ทำให้ทุกฝ่ายพอใจมากกว่าระบอบการรวมเป็นกลุ่มแบบสหกรณ์ที่เคยทำกันมาในเมืองท่ายุคก่อน (ที่เมือง Brugge) เกิดการพัฒนาฝีมือและอุตสาหกรรมแปลงรูปประเภทต่าง ๆ เช่น อุตสาหกรรมย้อมสีวูล (ที่อังกฤษนำส่งออกมาที่เมืองนี้) และพัฒนาแปลงรูปเป็นผ้าเนื้อนุ่ม อุตสาหกรรมเครื่องแก้ว อุตสาหกรรมเบียร์ และที่สำคัญที่สุดที่จะมีบทบาทต่อการพัฒนา

เรเนซองส์และการปฏิรูปศาสนาในสังคมยุโรป คือการพัฒนาการพิมพ์และการแกะแบบพิมพ์ เป็นต้น สินค้าคือเงินตรา ระบบการซื้อขายจะพัฒนาขึ้นอีกขั้นหนึ่ง เกิดการซื้อขายแบบผ่อนส่ง มีการประเมินตั้งราคาฟริกไทย (เพราะการเดินทางเรือไปกลับยังมีความเสี่ยงภัยสูง ทำให้ไม่มีใครแน่ใจเต็มที่จะมีสินค้ากลับมากับเรือหรือไม่ เป็นต้น ความไม่แน่นอนเช่นนี้ ทำให้เกิดการล้นการพนัน กลายเป็นการพนันที่ทุกคนติดตาม) บริษัทประกันภัยทางเรือก็เข้าเกี่ยวข้องกับด้วยแน่นอน มีการประเมินตั้งอัตราแลกเปลี่ยน ฯลฯ อนุสรณ์สถานที่เป็นภาพลักษณะของสังคมการซื้อขายยุคนั้น (และยุคต่อมา) คือ Bourse (ตั้งขึ้นใน ค.ศ. ๑๕๓๑ ที่เมืองอัมสเตอร์ดัม) เป็นเหมือนธนาคาร ตลาดหุ้น และตลาดหลักทรัพย์รวมกัน เมืองนี้จะเป็ศูนย์กลางการค้าและเงินตรากับเครดิตที่สำคัญที่สุดในยุโรป รวมบริษัทธุรกิจสำคัญของยุโรปทั้งหมดที่นั่น กษัตริย์ยุโรปไปเปิดเครดิตที่นั่นได้เสมอ แลกกับอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำกว่าที่อื่น ราชวงศ์ฮับส์บูร์กและราชสำนักอังกฤษต่างไปใช้บริการ เมืองอัมสเตอร์ดัมจึงเป็นภาพลักษณะที่แท้จริงของเศรษฐกิจที่รุ่งโรจน์ในยุโรปยุคนั้น มีประชาชนอยู่ประมาณ ๑๑๐,๐๐๐ คน เป็นประชากรที่มีอาชีพมีงานทำ จึงมีความเป็นอยู่ดีมีกินมีใช้มากขึ้นกว่าก่อน เป็นเมืองท่าใหญ่สำคัญที่สุดด้วย มีเรือเข้าเทียบฝั่งได้ถึง ๒,๐๐๐ ลำ มีการลำเลียงขนส่งหีบห่อสินค้าขนาดมหึมาเป็นประจำทุกวันที่นี่ สินค้าหลากหลายเต็มคลังสินค้า วัดและบ้านเรือนที่สร้างขึ้นใหญ่โตสวยงาม เป็นที่ชื่นชมสรรเสริญของชนทุกชาติที่ไปเห็น มหาอำมาตย์ของพระเจ้าฟิลิปที่ ๒ แห่งสเปนพรรณนาว่า เป็นเมืองหลวงของโลก เพราะรวมทรัพย์สินศฤงคารที่พระเจ้าเป็นเจ้าของเนรมิตไว้ที่นั่น

^{๒๓} เมืองเฮก (Den Haag หรือ The Hague) เป็นศูนย์กลางรวมกิจกรรมล่าสัตว์ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๐ และจะเป็นที่ตั้งของราชสำนักแห่งเนเธอร์แลนด์ในศตวรรษที่ ๑๓ ปัจจุบันก็ยังคงเป็นที่ประทับของราชวงศ์ และที่ตั้งของรัฐบาลด้วย รวมทั้งเป็นที่ตั้งขององค์การระหว่างประเทศอีกหลายองค์การ เช่น ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ หรือ สถาบันกฎหมายระหว่างประเทศ เป็นต้น

^{๒๔} Satyr หรือ Pan คือเทพกรีกโรมันแห่งป่า มีหัวเป็นคนและท่อนร่างเป็นกวางถือเหยือกไวน์ในมือ บางทีจะเป็นภาพของสัตว์ทั้งตัวเหมือนม้าครึ่งกวาง มีหัวเท่านั้นเป็นคน บางทีก็มีร่างเป็นชายหนุ่มไม่มีเขา ผมยาวประบ่ามีหูใหญ่แบบหู

สัตว์ มีขา น่องและเท้าเป็นกวาง ชื่อ "แพน" หมายความว่า "ทุกสิ่งทุกอย่าง" เพราะเทพผู้นี้คล่องแคล่วแบบพอลาไทลและไลกวดสาวนางไม้รวมทั้งเด็กหนุ่ม ๆ เป็นประจำ ความกระหายอยากทางเพศของเขารุนแรงพอ ๆ กับหน้าตาที่น่ากลัวของเขา ชื่อเขาเป็นต้นศัพท์ของคำว่า panic - ความตื่นตระหนกที่ควบคุมไม่ได้ เขาจึงเป็นภาพพจน์ของทุกอย่างและทุกคน เพราะในแต่ละคนมีสันดานอะไรบางอย่างของแพนซ่อนอยู่เสมอ เทพแพนเป็นตัวแทนของแนวโน้มที่พร้อมจะเผชิญทุกอย่างในชีวิตในจักรวาล ในภาพนี้แพนกำลังรินไวน์ให้สตรี ในภาพเหมือนยืนยันว่าการดื่มคือความสุข

^{๒๕} เช่น musk เป็นสารกลิ่นแรงที่ผลิตขึ้นภายในต่อมหนึ่งของกวางตัวผู้ คนนำสารนี้ไปผสมเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการทำน้ำหอม

^{๒๖} Styx ที่เป็นพรมแดนคั่นโลกของชีวิตกับความตาย ออร์เฟอุส-Orpheus ตีตีพิณที่ริมฝั่งวังวนเทพแห่งบาดาลให้คืนชีวิตคนรักที่ตายเพราะถูกงูกัด เสียงดนตรีจริงใจสรรพสัตว์ทั้งหมดที่มาห้อมล้อมฟังอย่างสงบ รวมทั้งเทพแห่งบาดาลด้วย ในที่สุดยอมให้ออร์เฟอุสลงไปรับคนรักคืนสู่โลกของคน เทพแห่งโลกใต้ดินอนุญาตให้เออริดีส-Eurydice เดินตามออร์เฟอุส เพื่อออกจากโลกบาดาลและตั้งเงื่อนไขว่า ระหว่างทางกลับสู่โลกมนุษย์นั้น ออร์เฟอุสต้องไม่หันกลับไปดูเออริดีส จนกว่าจะเห็นแสงสว่างบนพื้นโลกใกล้จะถึงปากทางสู่โลกมนุษย์แล้ว ออร์เฟอุสอดรนทนต่อไม่ไหวแล้วหันหน้าไปดูว่าเออริดีสตามมาจริงๆไหม เมื่อหันไปมองเห็นคนรัก ร่างคนรักก็หายวับไปในบัดดลนั้น เขาไม่อาจช่วยเธอได้อีกเลยแม้จะอ่อนวอนเทพแห่งบาดาลซ้ำแล้วซ้ำอีก ในที่สุดเขาต้องกลับขึ้นมาที่ริมฝั่งน้ำ สลบไสลตรอมใจไม่กินไม่นอนอยู่นานวัน ในที่สุดหลบหนีคนไปอยู่ในภูเขาทราช-Thrace และยังคงคร่ำครวญเพลงโศกไม่วาย เสียงเพลงของเขาทำให้ทั้งป่าไม้ ภูเขา ผึ้งนกและสัตว์พากันมาอยู่โดยรอบแถวนั้น มีผู้หญิงชาวเมืองที่ติดตามมา แต่เขาไม่สนใจใยดีและพอใจจะอยู่ในวงเด็กหนุ่มเท่านั้น สตรีชาวเมืองทราสเลยโกรธและรุมกันทำร้ายเขาจนตาย พวกเขาตัดแขนขาลำตัวของออร์เฟอุสแล้วโปรยกระจายไปทั่วแดน ปรากฏว่าพวกสัตว์ ต้นไม้และแมลงอาหารแม่น้ำต่างคร่ำครวญโศกเศร้าที่เขาตาย ในที่สุดหัวออร์เฟอุสกับพิณของเขาถูกน้ำพัดพาลงสู่ทะเลไปถึงเกาะเลสโบซ-Lesbos สถานสถิตของกาพย์กลอน ความตายทำให้เขาได้เออริดีส

คนรักคืนในที่สุด กวีเยอรมัน Rainer Maria Rilke ในบทกวีแด่ออราเฟออสกล่าวว่า ออราเฟออสคือผู้ที่วางดนตรีและกวีนิพนธ์เหนือธรรมชาติ จำเป็นที่ออราเฟออสต้องตายและร่างถูกตัดกระจัดกระจายไปทั่วเพื่อให้โลกรู้จักฟัง ให้เสียงของเขาซึมเข้าในใจคน ดนตรีคือปาฏิหาริย์ที่แท้จริง และออราเฟออสคือเทพผู้สามารถแปลงกายได้ไม่รู้จบ ระหว่างชีวิตกับความตาย เพราะความตายก็คือการเกิดใหม่อีก

^{๒๓} ภาพเจโรมของ Dürer - นอกจากเครื่องเรือนไม้โต๊ะเก้าอี้และเครื่องใช้สอยสามัญแล้ว สิ่งที่น่าสังเกตคือ มีสิงโตนอนพักอยู่ในห้องเบื้องหน้าภาพด้วย ในภาพของ Dürer นี้ ยังมีสุนัขนอนหลับสบายข้าง ๆ สิงโตอีกหนึ่งตัว เพื่อสื่อว่าสิงโตตัวนี้เชื่องเหมือนสัตว์เลี้ยงตัวหนึ่งและอยู่กับสุนัขได้โดยไม่จับมันกิน ตามตำนานเจโรมช่วยดึงหนามที่ทิ่มแทงเท้าสิงโตออก สิงโตเลยติดตามเจโรมตั้งแต่นั้นมา และกลายเป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่จะปรากฏควบคู่กับนักบุญเจโรม (หมวกปีกกว้างก็เช่นกันเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ หมวกแบบนี้เป็นหมวกประจำตำแหน่งคาร์ดินัล ถ้าในภาพสีจะเห็นเป็นสีแดงสด) บนพื้นห้องมีกรอบรูปภายในเขียนอักษรย่อตัว A และ D ให้สังเกตการจัดตัวอักษร D ภายในอักษร A นี้เป็นเหมือนลายเซ็นของจิตรกร และจะปรากฏในภาพทุกภาพของเขา สภาพห้องในภาพตรงกับห้องทำงานในบ้านของจิตรกร Dürer เองที่เมือง Nuremberg ในประเทศเยอรมัน เจโรมได้ชื่อว่าเป็นหนึ่งในสี่ของปราชญ์ของคริสต์ศาสนา (ถ้าแปลโดยตรงจากคำในภาษาต่างประเทศเป็นไทยจะเป็น "บิดาของวัดคริสต์ละติน" (สี่นักปราชญ์ของศาสนานั้นถือกันมาตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑-๖ อันมี Augustin, Ambroise, Jerome และ Gregorio ในฐานะที่เป็นผู้เขียนผู้แปลและถอดความจากภาษาฮีบรูให้เป็นภาษาละตินเพื่อความเข้าใจของชาวคริสต์ยุโรป สอนและเผยแพร่คริสต์ศาสนาในหมู่ละติน)

^{๒๔} Pieter Boel ค.ศ. ๑๖๒๒ - ๑๖๗๔ เป็นผู้ร่วมงานของ Charles Le Brun ที่ปารีส ทำงานประจำโรงงานหลวงที่ผลิตพรหมทอเป็นลวดลาย มีเนื้อหาต่าง ๆ สำหรับประดับผนังขนาดใหญ่ ๆ โรงงานนี้ชื่อก๊อบเบอแล็งส์-Gobelins เขายังเป็นจิตรกรสามัญประจำราชสำนักฝรั่งเศส

^{๒๕} หมวกสามเหลี่ยมแหลมชั้นสองมุมนี้ ได้แบบมาจากคำพรรณนาโมเสสในคัมภีร์เก่า เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจดีแห่งยาเวพระเจ้า จึงมีลำแสงแห่งสติปัญญาแผ่ออกจากศีรษะสองลำเหมือนเขาสองข้าง และจะเป็นสัญลักษณ์ของ

โมเสสเสมอมาในศาสนศิลป์ ลัทธิปาปาเป็นผู้รั้งมีปัญญาสูงกว่าคนอื่น จึงสมควรจะสวมหมวกรูปแบบเหมือนลำแสงสองลำบนศีรษะของโมเสส

^{๓๐} ในภาษาฝรั่งเศสใช้คำ *dance macabre* ปรากฏใช้ในศตวรรษที่ ๑๕ ดูภาพได้ในอินเทอร์เน็ตที่ <http://eu-cultures-th.com/LiberalArts/LiberalArts.html> (อยู่ตอนท้ายๆของบท)

^{๓๑} อลานุซ อับ อินซูลิช (Alanus ab Insulis) กล่าวว่า *Omnis mundi creatura / Quasi liber et pictura / Nobis est et speculum*

^{๓๒} ในด้านการพิมพ์ ยุโรปตอนบนและโดยเฉพาะเมือง Leiden ในเนเธอร์แลนด์ได้ชื่อว่าเป็นห้องสมุดทั่วไปของยุโรป ตระกูลช่างพิมพ์หนังสือและขายหนังสือชาวฮอลันดาชื่อ Elzevier มีชื่อเสียงมากที่สุดในศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ ต่อมาตระกูลนี้ยังได้ตั้งสำนักพิมพ์สาขาที่เมือง La Haye , Copenhagen , Utrecht , Amsterdam งานพิมพ์ของตระกูลนี้ที่เป็นเอกลักษณ์และทำให้มีชื่อเสียง คือพิมพ์ขนาดสิบสองหน้ายก ซึ่งเป็นขนาดรูปเล่มเล็กกว่าหนังสือคัมภีร์หรือหนังสือสวดที่ทำการกันมา (พิมพ์รูปเล่มขนาด in-๑๒)

^{๓๓} ในยุคกลางนั้น ยังนับเวลาโดยยึดการเผาไหม้ของเทียนเป็นหลักในการทำงาน ชั่วโมงหนึ่งแห่งเทียน หรือครึ่งแห่งเทียน เป็นต้น

^{๓๔} การสนใจสะสมของประหลาดของแปลกๆ ยังคงเป็นความสนใจของผู้คนสมัยปัจจุบัน เป็นค่านิยมแบบหนึ่งที่เริ่มขึ้นในหมู่ชาวยุโรปมากกว่าชาวเอเชีย นิสัยสะสมของแปลกของหายากนี้ ไม่จำเป็นต้องทำเป็นห้องสะสมขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะอาศัยอยู่อย่างไร แต่ละคนมักเก็บอะไรแปลก อะไรพิเศษที่ถูกใจเขาอย่างน้อยชิ้นสองชิ้นวางไว้ในหมู่ของที่เขามองเห็นจะจับบ้อยๆ เช่นบนหนังสือ

^{๓๕} Aristoteles เตือนให้นักถึงประวัติศาสตร์ที่เขาบันทึกเกี่ยวกับ Alexander the Great (๓๕๖-๓๒๓ ปี ก่อน ค.ศ.) ผู้จะไปยึดเมือง Alexandria ในอียิปต์และตั้ง (Ptolemy, ๑๐๐?-๑๗๐?) เป็นข้าหลวงประจำที่นั่น ต่อมา Ptolemy จะขึ้นครองกรีกและอียิปต์ ส่วน Pliny เป็นคนแรกที่เขียนพรรณนาถึงทวีปแอฟริกา